

Mısır Mitleri

George Hart

Çeviren: Mehmet Sait Türk

MISIR MİTLERİ

Mısır Mitleri

George Hart

Kitabın Orijinal Adı: *Egyptian Myths*, The British Museum Press, 2008

Çeviren: Mehmet Sait Türk

Dizi Editörü: Elif Çelik

Kapak Tasarımı ve Sayfa Düzeni: Leyla Çelik

©Phoenix Yayınevi Tüm Hakları Saklıdır.

Eylül 2010, Ankara

Phoenix Yayınevi - 246

ISBN No: 978-605-5738-59-4

Phoenix Yayınevi

Şehit Adem Yavuz Sok. Hitit Apt. 14/1

Kızılay/Ankara

Tel: 0 (312) 419 97 81 pbx

Faks: 0 (312) 419 16 11

e-posta: info@phoenixkitap.com

http://www.phoenixkitap.com

Baskı:

Desen Ofset A.Ş.

Birlik Mah. 448. Cad. 476. Sk. No: 2

Çankaya/ANKARA Tel: 0 (312) 496 43 43

Dağıtım:

Siyasal Dağıtım

Şehit Adem Yavuz Sok. Hitit Apt. 14/1

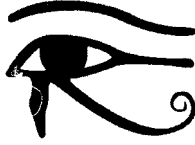
Kızılay-Ankara

Tel: 0 (312) 419 97 81 pbx

Faks: 0 (312) 419 16 11

e-posta: info@siyasalkitap.com

http://www.siyasalkitap.com

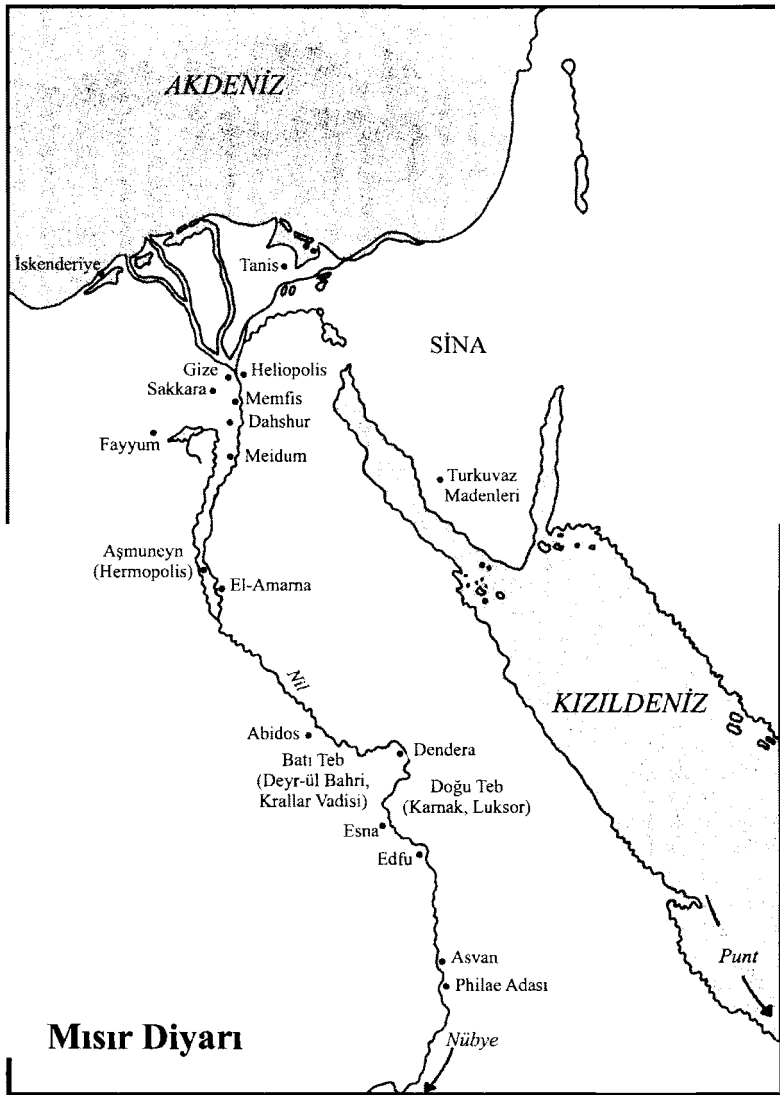
MISIR MİTLERİ

George Hart

Çeviren

Mehmet Sait Türk

British Museum'un eğitim departmanında görev yapmış olan **George Hart**, serbest yazarlık yapmakta ve Eski Mısır üzerine dersler vermektedir.

İçindekiler

Giriş	9
Yaratılış Destanları	13
Krallık Miti	45
'Büyü Ustası' İsis	65
Tufan Miti	71
Güneş Tanrısı'nın Yeraltı Dünyasına Yolculuğu	79
Tarihten Efsaneye	99
Fantastik Hikâyeler	111
İlave Okumalar İçin Öneriler	127
Dizin	129

Giriş

Mısır mitolojisi, hem yazılı hem de görsel olmak üzere pek çok zengin ve şaşırtıcı tasvire sahiptir. Bu konuda bazı yönlerle açıklık getirebilmek için, konuyu iki geniş kategoriye ayırdım. Daha kullanışlı olan ilk kategoridekiler kolay anlaşılabilir ve egzotik diyarlara kaçış, büyücülerin sömürüsü ile tarihsel kahramanların ilahlaştırılması gibi konularla ilgili hikâyelerle efsaneler ele alınmıştır.

İkinci kategori ise daha yüksek bilgi gerektirdiğini düşündüğüm mitlerden oluşmaktadır. Benim bakış açımına göre bu mitler, Antik Mısır devleti ile toplumunda etkili ve bütünleyici bir öge olmuş; tanrı ve tanrıçalar üzerine fosilleşmiş bir dizi *anı* olmaktan oldukça uzak eserlerdir. Evrenin kökeni, yasal veraset kavramı ve Güneş'in geceleri yaptığı yaşam yolculuk ile ilgili eserler; Antik Mısır halkının düşünceleri, yaşam boyunca deneyimlenen koşullar ile güçlükler konusundaki ümitleri ve korkuları yansıtmaktadır.

Her zaman mantıklı bir açıklamanın olmadığı, sonuçların bazen anlaşılmaz ve çelişkili olduğu durumlarda bile, doğa olgusu ve 'gizemli olanı' araştırma, Antik Mısır halkının oldukça ilgisini çekmiştir. Sonuç olarak, -yeraltı dünyasında yaşayan yılan Apophis gibi- kaos güçlerine karşı yöneltilen metafiziksel

yaratılış destanları ve büyü formülleri, Antik Mısır'ın nihai bilgiye ulaşma çabalarına işaret etmektedir. Bu, günümüzde ikilem olarak adlandırdığımız duruma yansımaktadır:

Hiç durmadan araştıracağız
Ve araştırmalarımızın sonuna geldiğimizde
Başladığımız noktaya varmış olacağız
Ve biz olacağız buraya ilk ayak basan...¹

Ne var ki Mısır mitleri etkisini sadece modern zamanlar üzerinde bırakmamıştır. Son iki buçuk asırda Nil Vadisi'nin ziyaretçileri; mezarlara, tapınaklara ve papirüslere yazılmış tanrılarla ilgili yazıtlardan edindikleri etkileşimleri kayıt altına almışlardır. 5. yüzyılda yaşayan Yunan tarihçi ve budunbilimci Herodot, Mısır'ın dinî inançları konusunda birtakım bilgiler vermiş; ama kutsal ritüeller hakkında açıklama yapmaktan uzak durma nezaketi göstermiştir:

Memfis'te, Hephaistos (Ptah) rahipleriyle sohbet ettim. Burada edindiğim bilgilerin doğruluğunu teyit etmek amacıyla, Teb'e ve Heliopolis'e gittim. Heliopolisliler tüm Mısır'ın en bilge insanları sayılmaktaydı. Oradakilerin 'kutsallık' konusunda yaptıkları tanımı göz önünde bulundurarak, dinî uygulamalar hakkında edindiğim bilgilerin tümünü açıklamak yerine, herkes tarafından bilinen belli ritüellerin adlarına yer verdim.²

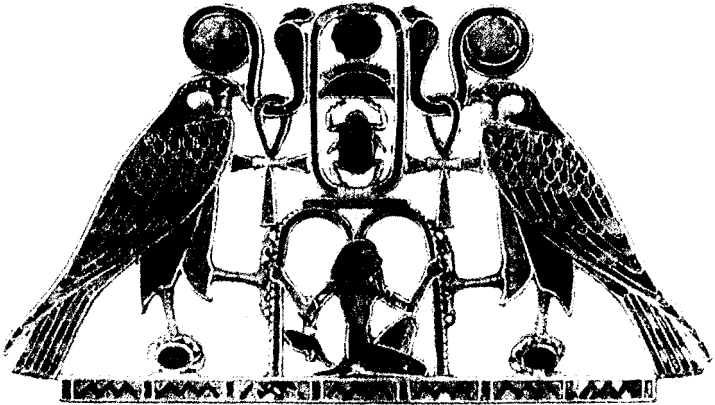
Benzer şekilde yorumları, sonradan İsis'in kültüne dâhil olan Lucius'u marsıvan eşeğine dönüştürerek birtakım küçük düşürücü maceralara salan mizah yazarı Apuleius'ta görmekteyiz. Ne var ki buna karşılık Romalı hicivci Juvenal, yabancı düşmanlığının etkisiyle, açık bir şekilde Mısır inançlarıyla alay et-

¹ T. S. Eliot, *Little Gidding*.

² *Histories II*, 3. Bölüm.

mekte ve İsis'in kültünü küçümsemektedir. Antikçağ'ın sonlarında sıradan turistler bile Mısır'ın karışık mitolojisi hakkındaki izlenimlerini dile getirmişlerdir (tapınakların duvarlarında): "Ben, Dioskorammon, bu saçmalığı gördüm ve şaşırtıcı buldum!" (Krallar Vadisi'nde, IV. Ramses'in mezar taşına kazınmıştır).

Mısır mitleri, pek çok kimse tarafından tuhaf karşılanırsa da bugüne kadar gelmiştir; zira onları oluşturan toplum, belirli bir dünya görüşü oluşturabilmek için bu mitlere hayati önem yüklemiştir. Kâtipler, rahipler ve hikâye anlatıcılar bu mitleri, etiyolojik olguları açıklamak, yaşam sonrası varoluşun devamlılığı hakkında bilgi sağlamak ve hayal güçlerinin çeşitliliğini ortaya koymak için diğer nesillere aktarmıştır. Sonuç olarak, ister dinsel bir sorgulama ya da antropolojik bir araştırmanın parçası olsun; isterse gerçeküstü dünyada geçen bir macera olsun, Antik Mısır mitleri ve efsaneleri, kurgular ve betimlemeler yoluyla bize zengin bilgiler sunmaktadır.

Prences Sit-Hathor-Yunet'e ait, altın, yarı değerli taşlar ve II. Senusret (MÖ 1897-1878) kabartmasının iki yanındaki şahin tasvirleriyle süslü göğüslik.

Prencesin isminin hiyeroglifi, Kha-Kheperre, skarabe ve seher vakti doğu ufkunu delen Güneş ışınlarının tasvirlerini içermektedir.

Yaratılış Destanları

Dünyanın kim tarafından ve nasıl yaratıldığı, Mısırlılar için sürekli merak konusu olmuştur. Üç evren tasarımı, üç antik kent - Heliopolis, Hermopolis ve Memfis- gelenekleri temel alınarak ortaya koyulmuştur.

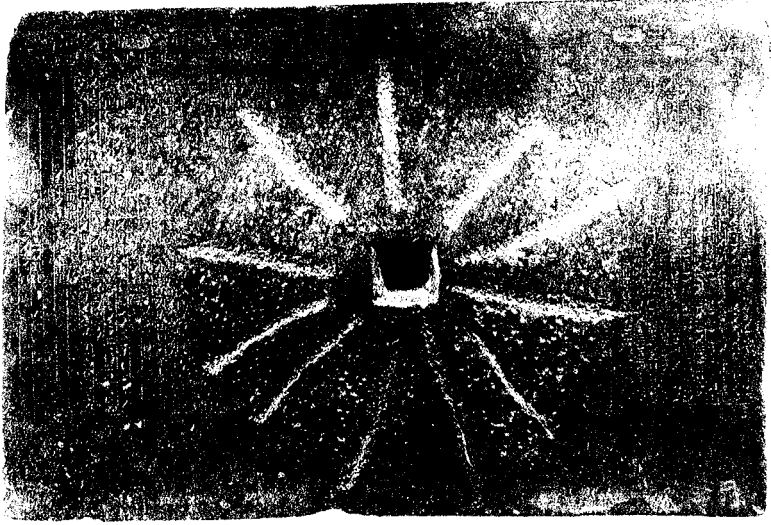
Temel Kaynaklar

Kitaba başlarken, Antik Mısırlıların evren hakkındaki düşüncelerini anlamak için oldukça önemli rol oynayan belgeleri detaylı bir şekilde incelememiz gerekmektedir. 4.300 yıl önce, başkent Memfis'te hanedan mezarlığının bulunduğu Sakkara'daki Kral Wenis (MÖ 2350) Piramidi'nin giriş kısmına ve sanduka odasındaki sütunlara hiyeroglifler kazınmıştır; amaç kralın öldükten sonra Güneş Tanrısı'nın yanında olabilmesini sağlamaktır. Eski Krallığın (MÖ 2649-2152) sonraki hükümdarları da bu geleneği devam ettirmiştir. *Piramit Metinleri* olarak bilinen bu yazıtlar, bize Mısırlıların inançları etrafında şekillenmiş karmaşık imgeleri değerlendirme olanağı tanımaktadır. Bunlar aynı zamanda dinî inançlar konusundaki ilk derlemeler olarak değerlendirilmektedir.

Mısır uygarlığının Orta Krallık (MÖ 2040-1783) olarak adlandırılan bir sonraki önemli evresinde, hanedan mensuplarının öldükten sonraki statülerinin, büyülu yazıtlar aracılığıyla tayin edilme ayrıcalığının valiler ve yüksek yargı üyeleri tarafından sınırlandırıldığını görmekteyiz. Onların tabutları Anubis ve Osiris'ten söz eden yazıtlarla, 'Horus'un Gözü' tılsımıyla, lüks eşyalarla, temel gıdalarla, özenle yazılmış (Mısırologlar tarafından *Sanduka Metinleri* adı altında basılmış) yüzlerce yazıtlarla ve öbür dünyaya ait haritalarla donatılmış muhteşem sandukalardan oluşmaktaydı. Tüm bunlar kaos güçlerini etkisiz kılmak ve kişinin ruhunu Güneş Tanrısı'nın himayesine katmak içindi. Bu dağınık *Piramit* ve *Sanduka Metinleri* arasında Heliopolisli yaratıcı tanrı hakkındaki mite dair önemli açıklamalar bulunabilmektedir. British Museum'da bulunan, MÖ 3. yüzyılın başlarına tarihlenen bir papirüsteki (Bremner-Rhind Papirüsü olarak bilinmektedir) resimli anlatımlar, yaratıcı tanrının yaşamı nasıl geliştirdiğini göstermektedir. (Ptolemaios dönemine tarihlenmiş olmasına rağmen bu papirüsün en az bin yıl önce yazılmış bir eserden türetildiği düşünülmektedir.)

Memfis'in tanrısı Ptah'ın yaratılışı gerçekleştirdiğine dair metafiziksel açıklamanın günümüze kadar gelmesini, başkenti Sudan'daki Gebel Barkal yakınlarında bulunan ve yayılmacı bir politikaya sahip olan Nübye hanedanlığı krallarından Kral Shabaka'ya (MÖ 712-698) borçluyuz. Shabaka, selefi Piye'nin (önceleri Piankhi diye okunmaktaydı) Memfis'i işgalinin ardından tahta geçmiştir ve daha uzun süre tahtta kalmıştır. Ptah Tapınağı'na düzenlediği bir ziyarette Kral Shabaka, Tanrı Horus'un Mısır tahtını ele geçirmesi ve yaratıcı tanrı hakkındaki Memfis mitinin drama versiyonunun yazıldığı papirüsün kurtlar tarafından kemirilip yok edildiğini görünce dehşete kapılır. Bunun üzerine papirüsün sağlam kalan kısımlarının derhal siyah granit bir levhaya oyulmasını emreder. Ne var ki, din için iyi bir şeyler

yapma emeli gölgelenmiştir: Shabaka Taşı'nın merkezinde bulunan derin oyuk ve bu merkezden dışarı doğru uzanan kanallar, onun British Museum himayesine alınmadan önce bir değirmen taşı olarak kullanıldığını göstermektedir.

MÖ 700 yıllarında oyulmuş olan Shabaka Kitabesi, Memfis'teki Ptah rahipleri tarafından oluşturulan metafiziksel yaratılış miti hakkındaki en temel kaynağımızdır.

Kral Shabaka'nın emriyle korunduğu, ama daha sonra değirmen taşı olarak kullanıldığı sanılmaktadır.

'Memfis teolojisi'nin aslen hangi tarihe uzandığı konusunda çalışan ilk uzmanlar, metnin dilinin bir Eski Krallık prototipine işaret ettiğine inanmışlardır. Ptah'ın sıfatları ve düşünce yapısı üzerine yapılan daha detaylı incelemeler, bu kayda değer mit için MÖ 3. binyıla dayandırılan tarihin reddedilmesine, Ramses döneminin (MÖ 13. yüzyıl) ya da daha sonraki bir dönemin kabul edilmesine yol açmıştır.

Amon'u, Hermopolis'in yaratıcı tanrısı olarak kabul etmemize en önemli kanıt, onun şahsına münhasır yaratıcı rolüne vurgu yapan ilahî methiyelerden oluşan Leiden I 350 Papirüsünde yatmaktadır. Buna ek olarak, Deyr ül-Bahri ve Luksor'da bulunan, Yeni Krallık dönemine ait tapınaklar, Amon'un geleceğin kralının babası olmak için Mısır Kraliçesi ile birlikte olabilmek amacıyla gökyüzündeki gizemli hudutlarını terk ettiğini ortaya koymaktadır. Sonuç olarak, rahiplerin heykeltraşlara anlaşılmaz ve muammalı kompozisyonlar sunduğu Greko-Romen çağda, Esna ve Edfu'daki tapınaklarda olduğu gibi tapınak düzenlemelerinde son yüzyıllar yaşanmıştır; hiyeroglifler ince göndermeler bakımından yaratıcı ve zengin yaratılış hikâyeleri muhafaza etmekle birlikte, evrene dair açıklamalar bakımından yönlerini kaybetmiş görünmektedirler.

Heliopolisli Güneş Tanrısı

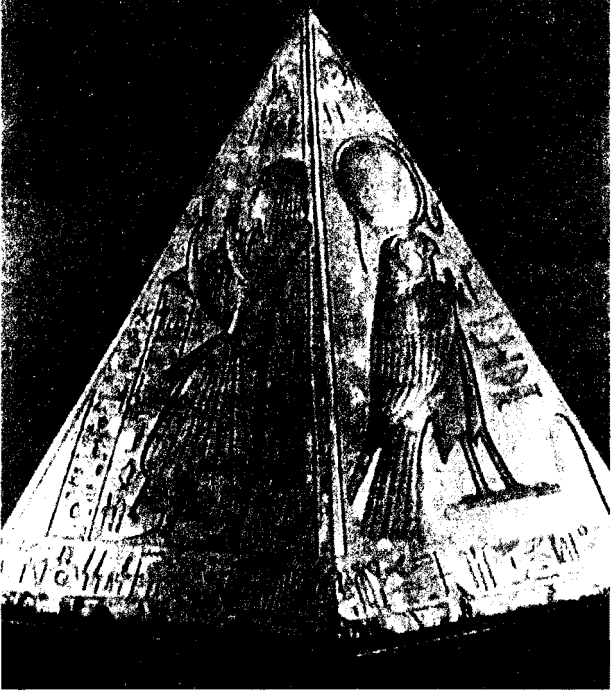
Kahire'nin kuzeydoğusundaki kenar mahallelerin aşağısında, bir zamanlar Mısır'ın en eski ve önde gelen tapınaklarından sayılan Yunu harabeleri bulunmaktadır. Burası, Heliopolis ya da tapınakların ilk kez ibadete açılmasından iki bin yıl sonra, MÖ 5. yüzyılda şehri ziyaret eden Yunan tarihçi Herodot'un tanımıyla Güneş Şehri olarak bilinmekteydi. Aşağı ve Yukarı Mısır'ın birleştiği tarihte (MÖ 3000), dönemin entelektüelleri burada evrenin doğuşuyla ilgili bir teori geliştirmeye başlamışlar ve elde ettikleri önemli verileri V. ve VI. Hanedanlık dönemine ait *Piramit Metinleri'*ne kaydetmişlerdir.

Bilinen haliyle evrenin oluşmasından önce, karanlıkta dingin sulardan oluşan engin bir okyanus vardı. Bu, Nu veya Nun diye adlandırılan kadim varlık olarak tasavvur edilmişti. Onuruna hiçbir tapınak inşa edilmemekle birlikte, Nu, birçok kült tapınagında yaratılıştan önceki 'yokluk' u sembolize eden kutsal göl şeklinde tasvir edilmiştir. Aslında, söz konusu suların hiçbir za-

man yok olmadığı; Güneş'i, Ay'ı, yıldızları, yerküreyi ve yeraltı dünyasının sınırlarını çevrelediği düşünülmektedir. Mısırlıların zihninde bu suyun gökyüzünü delip yerküreyi sular altında bırakacağı korkusu hep var olmuştur. Bu korku *Sanduka Metinleri*'nin Faulkner 1973 tarihli baskısında, 1130. mısırda şöyle anlatılmaktadır: "dağlar şehirlere, şehirler dağlara dönüşecek; evler birbirlerini yıkacak". Bu *Götterdämmerung* ('tanrıların alacakaranlığı') gerçekleştiğinde; her şey yok olacak, sadece tanrı Atum ve Osiris "insanoğlunun bilmediği ve diğer tanrıların görmediği" yılanlar formunda bu yıkımdan kurtulacaktır.

'Heliopolis'in efendisi' ve 'göğün hudutlarının efendisi' Atum, demiourgos yani evrenin yaratıcısı olarak Nu'dan doğmuş ve evreni oluşturan elementleri yaratmıştır. Güneş Tanrısı olarak kendi kendini var etmiş ve Nil baskınından sonra ortaya çıkan ada ile kıyıların görüntüsünü anımsatan yüksekçe bir tepenin üzerine oturmuştur. (Tıpkı eski kâtiplerin içinde yaşadıkları çevrenin, hiyeroglif yazı sistemindeki sembolleri belirlemiş olması gibi, Mısır'daki yaşamın ve refahın kaynağı olan Nil nehrinin akış rejiminin de yaratılışla ilgili kavramlar üzerinde etkili olması doğaldı.) Bu kadim tepe, Güneş Tanrısı'nı taşımak üzere yükselen piramit şeklindeki *Benben* olarak tasvir edilmiştir. Atum'un taşlaşmış spermi olabileceği düşünülen asıl taş kalıntının, Heliopolis'teki *Hewet-Benben*'de (Benben'in Konağı) olduğu ileri sürülmektedir. Atum isminin altında yatan anlam bütünselliktir; bundan dolayı Atum, Güneş Tanrısı olarak, üstün varlık ve doğadaki güçlerle elementlerin en mükemmel örneği anlamına gelen *Monad* ismiyle adlandırılır. Bu nedenledir ki Atum, vücuda gelecek diğer tüm tanrıların da var oluş gücünü bünyesinde taşımaktadır. Mısırlıların düşünce sisteminde bütünsellik, mevcudiyeti sonsuzluğa vardırma ya da yıkıcı anlamda, düşmanı ateşe atma gibi düşüncelerde olduğu gibi olumlu bir güce sahiptir. *Monad*'ın içerdiği bu ikilik, gelecekte İsis gibi yapıcı bir tanrıçanın

yanında Seth gibi bir kaos ve karmaşa tanrısının da doğuşuna izin verecektir.

Güneş tanrısı Ra-Horakhti, Heliopolis'teki Benben'in önünde. Deyr ül-Medine'deki Ramose obeliskinin tepesindeki küçük piramit (MÖ 1300 dolayları).

Peki, bir eril güç nasıl olur da nesline tek başına hayat verebilirdi? Bu noktada Heliopolisli din bilimcilerin pratik zekâları sınır tanımamıştır. Atum'un yaşam bahşeden özünden bir tanrı ve tanrıçanın nasıl yaratıldığı üzerine iki teori geliştirilmiştir. *Piramit Metinleri*'nin 527. mısrası Atum'un Heliopolis'te mastürbasyon yaptığını belirtir: "Erkeklik organını eline alan Atum,

spermlelerinden ikiz tanrılar olan Şu ile Tefnut'u yarattı." Bu açık tasvir, ancak ve ancak Atum'un tüm kozmik güçleri ve tanrısal varlıkların prototipini bünyesinde barındırdığını göz önünde bulundurduğumuz sürece bir anlam ifade eder. Aksi halde ereksiyon halindeki Güneş tanrısının orgazmını tasvir eden bu resim gizemli ve görkemli bir yaratılışı akla getirmek yerine, oldukça kaba bir karikatür olarak kalırdı.

Bununla birlikte aynı metinlerin 600. mısrasında, benzer gövdelere sahip kelimelerdeki ses benzerliklerine dayanan rahipler, Atum'un çocuklarının doğumu üzerine farklı bir fikir ortaya atmışlardır. British Museum'da bulunan bir papirüste örneklenildiği gibi, kelime oyunları yapmak, Eski Mısır'da özellikle rüyaların yorumlanmasında önemli bir yöntemdi: rüyada 'büyük bir kedi' görmek, 'hasatta verimlilik' olarak yorumlanmaktaydı; zira bu iki söz grubu da birbirine oldukça benzeyen telaffuz ya da hecelere sahipti. Dolayısıyla, Mısırlıların mizah anlayışının o vakitler epey yaygın olup bugün göz ardı edildiğini kabul ederken, yaratılış destanlarındaki kelime oyunlarını da entelektüel fikirleri yayma ve ifade becerisindeki gülünçlüklerin ya da alaycılıktan kaynaklanan sıkıntıların üzerini örtme çabası olarak görmeliyiz. Atum'dan, "Şu'yu kusan ve Tefnut'u tüküren tanrı" olarak bahsedilmektedir. Şu'nun -'etkisiz' veya 'boş' köklerinden türeyen- ismi, yapısal olarak 'hapşırma' veya 'tükürükle saçma' anlamlarına gelen *yshsh* (hiyerogliflerde hiçbir sesli harf yer almaz) kelimesine benzemektedir ve Şu, Atum'un mukusundan meydana gelmiştir. Tefnut'a gelince, kelime anlamına dair kesin bir fikir olmamakla birlikte, bu sözcüğün anlamı çoğu kez 'çiy' ya da 'havadaki nem' olarak düşünülmüştür; bunun sebebi, Tefnut sözcüğünün ilk iki sessiz harfinin 'tükürük' olarak çevrilen *tf* olmasıdır. Bremner-Rhind Papirüsü'nden yapılan alıntılar, *Monad*'ın yaratma edimini kuşatan çarpıcı noktaları bir araya getirmektedir:

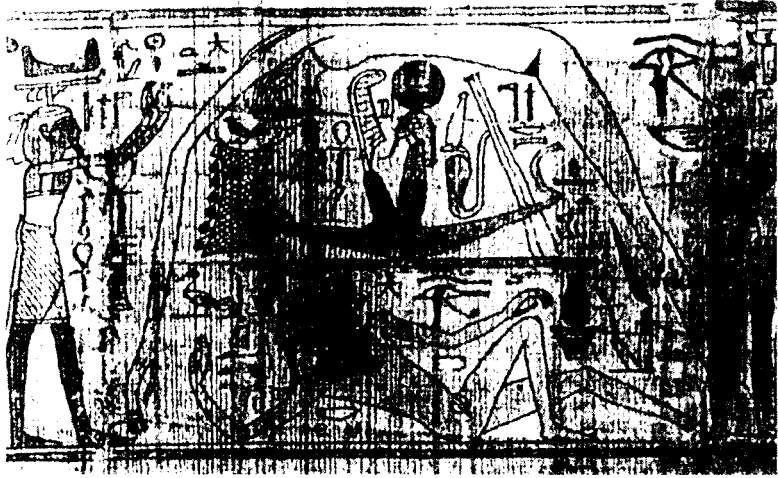
Görünüşe gelen her şey benden sonra var oldu ... ne gök, ne yer vardı benden önce ... her varlığı ben yarattım ... yumruğum, benim karım oldu ... kendi elimle çiftleştim ... Şu'yu hapsirarak yarattım ... Tefnut'u tükürerek ... Şu ve Tefnut, Geb ve Nut'u meydana getirdi ... Geb ve Nut, Osiris'e can verdi... Seth, İsis ve Neftis ... sonunda bu ülke meydana geldi.

Burada adı geçen tanrılar, Heliopolis'in *Pesdjjet*'ini, yani Yunancada çoğunlukla *Ennead* olarak adlandırılan dokuz tanrı ile tanrıçayı oluşturmaktadır. Heliopolis'te geliştirilen soyağacının bu dokuz tanrıyla sınırlandırılabilceği açıktır; ne var ki tanrılar ile tanrıçalar zümresine dair görüşler değışkenlik gösterebiliyordu: Abidos Tapınağı yedi tanrıdan oluşan bir Ennead'dan bahse-derken, Karnak Tapınağı için bu sayı on beş olmuştur. Bunun nedeni belki de Mısır hiyerogliflerinde üçerli olarak gruplandırılan simgelerin, çoğulun da çoğulu olan dokuz tanrı ve tanrıça kavramını, belirsiz çokluklar düşüncesini desteklemiş olmasıdır, bu sayı herhangi bir tapınağın tanrı panteonu için yeterli bir sayıdır.

Atum'un yarattığı ilk tanrılar olan Şu ile Tefnut, Tutankhamon'un fildişi tacında olduğu gibi, aslanlar şeklinde tasvir edilebilir. *Ölüler Kitabı*'nda yer alan kısa bir hikâyede, isminin hiyeroglif temsili olan devekuşu tüyünden sorgucunu takmış bir şekilde Şu, eşi yeryüzü tanrısı Geb'in yanına uzanmış olan gökyüzü tanrıçası Nut'un bedenine kollarıyla destek olmaktadır. Evrenin doğuşuna dair Heliopolis anlatısında Şu'nun rolü gizlenmiş gibi görünmektedir, kuşkusuz bunun nedeni onun Güneş'ten gelen güçlü bir öze sahip oluşunun *par excellence* Güneş Tanrısı sanılmasını engellemektir. O, güneş ışınlarının yayıldığı hava kavramını içermektedir; bu kavram, firavun Akhenaton tarafından, MÖ 14. yüzyılda yirmi yıldan az bir süre boyunca en önemli Güneş Tanrısı sayılan Aton onuruna kulla-

nılmıştır: “Yaşa ufukta yüce Ra-Horakhti, Aton’daki Şu adına sevindir bizi [ör. Güneş kursu]”.

Dişi aslan kafalı Tefnut belirli bir sınıflandırmaya tabi tutulmamıştır. Tefnut’un nem ya da çiy ile olan ilişkisinin teyit edildiği *Piramit Metinleri*’nde, aynı zamanda onun yeraltı dünyasının atmosferi olduğunu ileri süren bir bölüm de bulunmaktadır. Belki de, onun Güneş Tanrısı’yla olan yakın ilişkisini vurgulamak gerekir; zira onun kızı olarak sınırsız güçteki güneş gözüne de sahip olduğu kabul edilmektedir.

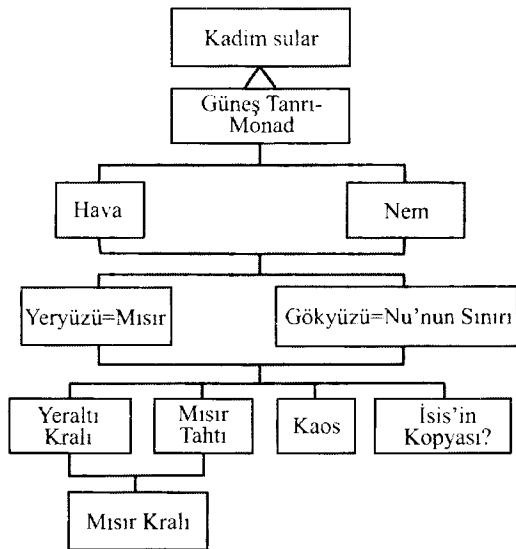
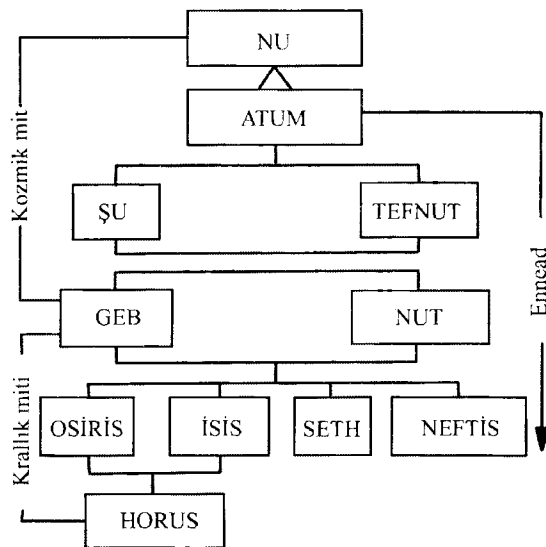
Heliopolislilerin evren tasarımı: Gök tanrıçası Nut, hava tanrısı Şu’nun kendisinden ayırdığı kocası yeryüzü tanrısı Geb’e uzanıyor (MÖ 1300 dolayları).

Şu ve Tefnut, doğal yollarla Geb ile Nut’u doğurmuştur. Hint-Avrupa mitolojisinin aksine, Mısırlılar yeryüzünü erkek, gökyüzünü ise dişi olarak kabul etmiştir. Yeryüzü tanrısı Geb, Mısır ülkesi olarak kişileştirilmiş ve tahtta olan firavun, insanlarla Geb arasındaki aracı sayılmıştır. Gök tanrıçası Nut, eski *Ennead*’da en çok temsil edilen tanrılardan biri haline gelmiştir.

Bedeni, Geb'in boyunca yay gibi gerilmiş olmakla birlikte, dört çocuk doğurduktan sonra Atum'un emriyle Şu tarafından Geb'den ayrılmıştır. Onun ötesinde Nu ve yokluk bulunmaktadır. VI. Ramses'in (1156-1148) Krallar Vadisi'nde bulunan sanduka odasındaki gösterişli çizimlerde, Nut'un önemi vurgulanmaktadır; burada, Nut'un Geb'in üzerinde kavislenmiş bedeninin altında kalan gökkubbe boyunca Güneş Tanrısı'nın yaptığı yolculuk gösterilmektedir; günün oniki saatten oluşan ilk yarısının sonunda Batı ufkuna varan Güneş Tanrısı, Gök Tanrıçası tarafından yutulmaktadır; gece boyunca Nut'un bedeninin bir yanından öbür yanına geçen Güneş Tanrısı, Nut tarafından, seher vaktinde Doğu ufkundaki kızılığın -doğumla gelen kan- ortasında yeniden doğurulur.

Soyağacının bu noktasında, Heliopolisli rahipler, mitlerdeki Osiris devrini de solar bütünlüğe dâhil eden akıllıca bir bağlantı geliştirmişlerdir. Bu, Nut'un Geb'den; Osiris, İsis, Seth ve Neftis adında dört çocuk doğurması gerçeğinde yatmaktadır. Söz konusu durum, *Ennead*'ın eski kozmik tanrıları ile siyasi yaşam arasında bir bağ yaratmıştır. Bu aynı zamanda, varlığı V. Hanedanlığa kadar epigrafik ya da arkeolojik olarak doğrulanamamış ve aniden ortaya çıkmış olan tanrı Osiris'i Güneş Tanrısı'nın torununun torunu olarak ikincil konuma itmiş; böylece, *Monad*'ın büyüleyici kadimliği vurgulanmıştır. Osiris efsanesine daha sonra değineceğiz; ne var ki Heliopolis Enneadı'nın tamamlanmasında, Nut ve Geb'in bu dört çocuğunun Atum'um yaratma ediminin ardından evrendeki daimi yaşam ve ölüm döngüsünü temsil ediyor olması bir önem teşkil etmemektedir. Osiris döngüsü, Güneş Tanrısı tarafından oluşturulan kozmik düzendeki dualizm ile riayet eder ve böylece bütünselliğin karşıt ilkeleri arasında bir denge oluşur: Osiris'in Mısır'daki meşru saltanatı *sona erer*; Seth, Geb'in tahtının meşru sahiplerini *yok eder*. Ama bu çok sonra gerçekleşecektir.

Heliopolis Thegonisi

Nilüfer çiçeği imgesinin Heliopolis rahipleri tarafından Güneş Tanrısı Atum'umn doğumunu açıklamakta kullanıldığı görülmektedir. Kadim dağ ile birlikte Nu'dan bir nilüfer doğmuştur, sonra bu çiçekten Güneş Tanrısı, kendi kendinin yaratıcısı olmayı sürdürmekle birlikte, bir çocuk olarak doğmuştur. Nilüfer çiçeği sonraları (Memfis'te tapılan) tanrı Nefertum ile özdeşleştirilmiştir; nihayetinde *Ölüler Kitabı*'nda ölülerin Nefertum'a dönüşmesi ile ilgili ifadeler yer almaktadır, zira Nefertum "Güneş Tanrısı'nın burnundaki nilüfer çiçeğidir". Bu düşüncenin en güzel tasviri, Kahire Müzesi'nde bulunan, içinden çocuk Güneş Tanrısı'nın kafasının çıktığı nilüfer çiçeği boyamasında görülebilir. Bu eser Krallar Vadisi'de bulunmuştur ve Tutankhamon'un yeni doğmuş Güneş Tanrısı'yla ikonografik olarak özdeşleştirilmesini tasvir etmektedir.

Heliopolis yaratılış mitini sonlandırmadan önce, nilüfer çiçeğinin ve Atum'un Güneş Tanrısı'nın diğer tezahürleriyle bütünleşmesinin sembolü olan Anka Kuşu'nun rolüne değinmemiz gerekmektedir. Anka kuşu, Herodot'un MÖ 15. yüzyılda duyduğu, ama sadece birkaç mitolojik papirüste veya duvar çiziminde görebildiği; önceleri sarı bir kuyruksallayan şeklinde olan, ancak daha sonra kafası tüylü bir balıkçıla dönüşen gizemli kuştur. Hiyerogliflerde bu kuşa, etimolojik olarak 'ihtişamla doğan' anlamına gelen *Benu* denmekteydi. Kendi kendine evrilen Benu, Güneş Tanrısı'nın doğumunun sembolü haline gelmiştir. Bu *Piramit Metinleri*'nin 600. mısrasında Atum'a yöneltilen bir duada şöyle dile getirilmektedir: "... sen, Benben olarak, Benu'nun Heliopolis'teki sarayında vücuda geldin".

Herodot, Anka Kuşu'nun varlığına ikna olmamasına rağmen rahiplerin ona anlattığı hikâyeye yakın ilgi göstermiştir. Herodot'un tasvirine göre Anka, kartala benzeyen, altın rengi ve

kırmızı tüylere sahip bir kuştur. Bu kuş, babasının³ her 500 yılda bir ölümünde Arap Yarımadası'ndan Mısır'a uçar ve mür yumurtası içinde mumyalanmış babasının bedenini taşıyarak Güneş Tanrısı'nın mabedine gömer. Herodot'un ve diğer klasik yazarların eserlerindeki Anka Kuşu ile Antik Mısır kaynaklarındaki Benu arasındaki farklar, bizi iki kuşun birbiriyle ilgisi olup olmadığını sorgulamaya itecek ölçüde önemlidir. Bununla birlikte, Herodot'a sunulan kanıt onun kafasını karıştırmış olabilir. Resimlerde gördüğü kuş, ne onun anlattığı gibi bir şekle, ne de görkemli renklere sahip olduğu için kesinlikle Benu olamazdı; bu, muhtemelen bir Mısır akbabası ya da şahin Horus idi. Tütsü Mısır inanç sisteminde çok değerli sayıldığı için, ondan bahsedilmesi, söz konusu duruma otantik bir tat katmıştır. Herodot'un betimlemesindeki mür mumyası, Mısır uygarlığının bu döneminde muhtemelen Heliopolis'te kullanılmaktaydı. Bu yöntem, Kızıldeniz'deki ticaret yolları aracılığıyla güneydeki Arap krallıklarından Mısır'a gelmiştir.

Bunların yanında, Herodot'un aktardığı bilgileri edindiği rahiplerin tapınak hiyerarşisinde hangi kademede oldukları henüz tam olarak bilinmemektedir; bunlar, ya Heliopolis teolojisinde tecrübeli rahiplerden ya da henüz yetiştirme aşamasında olan rahip adaylarından kişiler olabilir. Aslında, Benu hakkındaki bazı anlatıların çevirmenleri zor durumda bırakmış olması da muhtemeldir; bunun en önemli nedeni, kuşun *Piramit Metinleri*'nde ilk kez ele alınmasını takip eden iki bin yıllık zaman dilimi içerisinde ortaya çıkmış olabilecek karışıklıklar hakkında Herodot'un

³ Anka kuşu, 500 ila 1000 yıllık yaşam sürecinin sonuna geldiğinde, küçük ve ince ağaç dallarından kendine bir yuva yapar ve onu yakar; hem Anka hem de yuva cayır cayır yanıp küle döner; ve bu küllerden yeni, genç bir Anka ya da Anka yumurtası doğar. Mısır mitolojisine göre, Anka eski Anka'nın (burada baba olarak bahsedilen) küllerini mumyalar ve mür yumurtası içinde Heliopolis'e taşırdı (ed.).

bize bilgi verebileceği, kendi zamanına ait hiçbir kayıt bulunmamasıdır. Örneğin, Benu'nun cenaze törenlerinde yer aldığını ve ölünün yeraltı dünyasında tekrar dirilmesinde rol oynadığını biliyoruz. Benu ve Anka Kuşu arasında kurulabilecek en güçlü bağlantı, her ikisinin de Heliopolis'teki Güneş Tapınağı'yla olan ilişkileridir.

*Heliopolisli Güneş Tanrısı'nın tezahürü, Benu ya da Anka Kuşu.
Deyr ül-Medine'deki Arinefer mezarı,
Batı Teb, MÖ 1300 dolayları.*

Sonuç olarak, Monad'ın içsel karmaşıklıkları onun diğer tezahürlerine de ışık tutabilmiştir. Atum'un Güneş'in üç farklı görünümüyle bütünleşmesi, *Piramit Metinleri* oyulmadan çok önce söz konusuydu. 'Ra' Güneş için kullanılan temel sözcük olup, onun gökyüzündeki varlığına ve 'kendi kursunda parlayan' Güneş Tanrısı'nın adına karşılık gelmektedir; Khepri, doğadan alınan bir benzetmeyle, skarabe tarafından yuvarlanan dünyaya; Horakhti, Güneş gibi çok uzakta, ufukta süzülen atmacaya işaret etmektedir. Bu adlar örneğin, Ra-Atum ya da Ra-Horakhti olarak birleştirilirler. Bununla birlikte, Heliopolis mitinin özü bu formların çokluğundan dolayı bir karmaşıklık içermemektedir; bunlar, yaratıcı Güneş Tanrısı'nın her bir özelliğini bir ad aracılığıyla ifade edebilme girişimidir.

Memfisli Ptah

Ptah, 'duvarının güneyi', Mısır'ın Antikçağ'daki siyasi başkenti olan Memfis'in tanrısıydı. Aslında, Yeni Krallık (MÖ 1550-1070) dönemindeki tapınağı olan *Hewetka-Ptah* (Ptah'ın ruhunun konağı), tüm bölgeye ismini vermiştir ve sonuç olarak, Yunanca aracılığıyla Mısır⁴ kelimesinin kökenini oluşturmuştur. Bugün Memfis'te bulunan kalıntılar -özellikle II. Amenhotep'in kireç taşından sfenksi ve II. Ramses'in devasa bir heykeli- bir zamanların gelişmiş kozmopolit şehri hakkında pek az ipucu verir. O dönemde başkenti süsleyen ama artık yok olmuş abideleri bir kenara bırakacak olursak, Memfis, en kadim ve en seçkin tanrı sayılan Ptah'ın rolü üzerinde duran entelektüel kozmogoni geleneğinin koruyucusu olarak dikkatlerimizi çekmektedir. Bunun nedeni, Ptah rahiplerinin daha önce bahsettiğimiz ve ilk olarak kendi tapınaklarında dikilen Shabaka Taşı'nda muhafaza ettikleri yaratılışa dair metafiziksel sentezi Memfis'te düzenlemeleridir.

⁴ Yunanca: Αἴγυπτος (Aigypptos); İngilizce: Egypt (ed.).

Shabaka Taşı'nda yazılanlardan bahsetmeden önce, yaratıcı tanrı Ptah hakkında birkaç şey söylemek yararlı olacaktır. *Sanduka Metinleri* ve Ramses dönemine ait belgelerde, Ptah'ın tanrıları, Güneş'i ve yeryüzündeki bitki örtüsünü yaratması hakkında pek çok bilgi verilmektedir. Ne var ki Eski Krallık döneminin başlarında bile, Ptah'ın yüce zanaatkâr olarak nitelenen doğası tam anlamıyla gelişmişti ve onun Memfis'teki Başrahibi 'Zanaatkârların en büyük yöneticisi' olarak adlandırılmıştı. II. Ramses'in (MÖ 1290-1224) saltanatıyla birlikte tanrı Ptah, Ta-tenen ile birleşmiştir. Ta-tenen isminin anlamı 'fark edilebilir olan kara parçası', bir başka deyişle, tarih öncesi sulardan ayırt edilebilir olan kara parçasıdır. Bundan dolayı, Nu'dan doğan Ta-tenen, daha önce anlatığımız kadim dağ imgesiyle özdeşleştirilebilir. Şimdi, Shabaka Taşı 53. sütundan başlayan Memfis yaratılış miti hakkındaki açıklamaları ele alabiliriz.

Ptah, kalbi ve dili sayesinde diğer tanrılara (Heliopolis'in tanrısı Atum dâhil) hayat vermiştir. Kalpteki düşünce ve dildeki lisan, tüm uzuvların hareketini belirlemektedir. Ptah'ın varlığı, yaşayan 'tüm tanrıların, tüm insanların, tüm sığırların ve sürüngenlerin' kalbinde ve dilindedir. Atum'dan üstün olan Ptah, Enneadına 'tohumları ve parmaklarıyla' hayat vermiştir. Ptah'ın Enneadı, ağzının içindeki dili ve dudaklarıydı. Bu öyle büyük bir güçtü ki, bir şeyin ismi ağzından çıktığında o şey var oluyordu. Gözün gördüğü, kulağın duyduğu, burnun kokusunu aldığı her şey kalbe gider ve kalpte oluşan duygu, dil ile ifade edilir. Bu, Ptah'ın tüm tanrıları nasıl yarattığı ve 'tüm hayatın çıkış noktası olan' Ta-tenen'e nasıl dönüştüğü anlatır. Tanrılara yaşam verdikten sonra, Ptah onlar için şehirleri, barınakları, tapınakları ve daimi olanakları yaratmıştır.

Bu mitten, Ptah'ın kadim dağ olarak Ta-tenen'in fiziki görüntüsüyle bütünleşen bir entelektüel yaratılış ilkesi olduğu anlaşılmaktadır. Bu, aklın ve maddi dünyanın tam bir sentezidir.

'Logos doktrini' olarak bilinen ve evrene yönelik Memfis rahipleri tarafından formüle edilmiş olan çarpıcı felsefî yaklaşım İncil'de şöyle dile getirilmiştir:

Başlangıçta Söz⁵ vardı ve bu Söz Tanrı ile birlikteydi ve Tanrı ne ise Söz o idi.

Ve bu Söz başlangıçta Tanrı ile birlikteydi.

Her şey O'nun aracılığıyla yaratıldı; O olmadan, yaratılmış olanların hiçbirisi yaratılmadı.

O'nda yaşam vardı; bu yaşam insanoğlunun ışığıydı.⁶

Bu düşünce benzerliği oldukça ilgi çekicidir. Bununla birlikte, (hem Memfis rahipleri hem de Yuhanna tarafından açık bir şekilde iddia edilen) potansiyel yaratıcı zekâ olmağından alınıyazısı dogmasına atılan küçük ama zihinleri alt üst eden adım hep gözlerden kaçmıştır. Sadakatsiz 'köprü' argümanı, yüce tanrının hem insan ırkının yaratıcısı ve hem de evrendeki düzenin başı olmasından dolayı, onun sözlerinin gelecekteki tüm olaylara dair tasarılar olduğu fikrine dayanmaktadır. İnsanoğlunun hayatının önceden planlanmış olduğunu sorgulamadan inandığı fikrini, Şehrazat'ın aşağıdaki dizelerinde görebilmekteyiz:

Yoluna devam et ve hiç tasalanma,

Sadakat çocuğı;

Dünyayı kendi elleriyle biçimlendiren Tanrı

Onu ve bizi sonsuza dek ellerinde tutacaktır.

Onun yazdığını değıştiremezsin,

Onun yazmadığı hiçbir şey gerçekleşmez...

Endişelenmeden, tasalanmadan ve hiçbir şeyi düşünmeden yoluna devam et

Her şeyi ona bırak;

İnsanoğlunun yapacaklarından korkma, acıya üzölme,

En önemlisi plan yapma, çünkü O her şeyi önceden planlamıştır...⁷

⁵ Logos (ed.)

⁶ Yuhanna İncili, I: 1-4.

Memfis rahipleri logos doktrininin ilkelerini geliştirebilmek için çeşitli öneriler ve spekülasyonlarda bulunmuşlardır. Zaman zaman Ptah'ın doğasını sorgulayan ateşli tartışmalar yaşanmış olması muhtemeldir. Ancak bu olumlu süreçten, Shabaka Taşı'na kazınmış Memfis kozmogonisi evrilmiştir. Eğer firavunlar tarafından yönetilen Mısır'da insanların inançlarını sınırlayan dogmatik dinî kurallar mevcut olsaydı, Ömer Hayyam'ın Fitzgerald'ın *Rubai'sinde* 'evrenin kavgası' olarak adlandırdığı şeyle Ptah rahiplerinin savaşıma girişimleri baskı altına alınırdı.

Hermopolis Ogdoadı

Hermopolis, daha çok Yunancada Thoth ismiyle tanınan tanrı Jehuti onuruna Orta Mısır'da bir zamanlar görkemli bir tapınağın inşa edildiği zengin bir şehirdir. Kalıntılar oldukça geniş bir alana yayılmıştır, ne var ki üzerleri zamanla kapandığı için onları ortaya çıkarmak uzmanlar için bile büyük özen gerektirmektedir. 1980'lerdeki British Museum kazısı da dâhil olmak üzere yapılan pek çok kazı bu şehirdeki gelişmeler hakkında bize önemli bilgiler sağlamakla birlikte, bugün Hermopolis'e giden ziyaretçiler sadece eski Roma kolonları ile taşlarının yeniden kullanılmasıyla inşa edilen büyük Hıristiyan bazilikasını görebilmektedir. Bölge, kadim Mısırlılara hiyerogliflerdeki bilgilerin aktaran bilgelik tanrısı Thoth'un kültünün merkezi olduğu için, (Tanrı Thoth'u kendi tanrıları Hermes'le denk tutan) Yunanlar buradan Hermopolis olarak bahsetmişlerdir. Mısır dilinde, Hermopolis Khemnu olarak adlandırılır. Khemnu, Kıpti Dili aracılığıyla nihai olarak Arapçada El-Aşmuneyn'e dönüşmüştür. 'Sekiz Şehir' anlamına gelen Khemnu, genellikle *Ogdoad* (sekizli grup) olarak bilinen sekiz temel tanrıya ev sahipliği etmekteydi.

⁷ *Binbir Gece Masalları*, Powys Mathers çevirisinden.

Ogdoad'ı da içine alan yaratılış miti, ilk maddenin fiziksel terkibi ile ilgisi bakımından neredeyse bilimsel niteliktedir. Nu kendini oluşturan mitik varlıklar arasında seçkin bir yere sahip olsa da, asıl kozmik töz, Nu'dan daha karmaşık bir yapıya sahiptir. Açıkçası Hermopolis kozmolojisi, Helipolis'in Güneş Tanrısı mitini çevreleyen tasvirler ve Memfis teolojisinin kesinliği noktasında eksikliklere sahiptir; ne var ki bu ifadelerin yetersizliği muhtemelen El-Aşmuneyn'deki Firavunluk dönemine ait yazıtların tahribi ya da 'gün yüzüne çıkarılmaması'ndan kaynaklanmaktadır. Aslında, Ogdoad hakkındaki verilerin çoğu, 1929'da Alman Mısırbilimci Kurt Sethe tarafından yapılan 'Amun und die acht urgotter von Hermopolis' (Amon ve Hermopolis'in Sekiz Tanrısı) adlı çalışmada bir araya getirilen Teb abidelerinden elde edilmiştir.

Hermopolis mitinde yer alan tanrı ya da tanrıçaların sayısı rastlantı olmaktan epey uzaktır. Dört sayısının dengeli bir bütünlük oluşturduğunun kabul edildiğini görmekteyiz: Mısırlılar için dört temel nokta önemlidir, Heliopolis mitinde Nut'a dört çocuk verilmiştir ve mumyalama esnasında dışarı çıkarılan iç organlar 'Horus'un dört oğlu' ile dört tanrıça tarafından korunmuştur. Sonuç olarak, sekiz kavramı daha da güçlenmiştir; *Sanduka Metinleri*'nin 76. mısrasına göre, tanrı Şu, gök tanrıçasının bedenini desteklemek için 'sekiz ölümsüz varlık' yaratmıştır.

Hermopolis sekizlisi (dört çift olarak kabul edilmiş) ilk maddede yer alan varlıklarla kişileştirilmiş ve tanrılar kurbağa, tanrıçalar ise yılan olarak tasvir edilmiştir. Henri Frankfort düşünceleri tetikleyen *Kingship and the Gods* (Krallık ve Tanrılar) adlı kitabında bu durum kısaca şöyle ifade edilmiştir: "... kaos, eski zamanlarda bataklıklarda yaşayan bu sekiz tuhaf varlıkta kişileşmişti". Bu sekiz tanrının ismi halen yaşamaktadır; ne var ki bazı durumlarda Antik Mısırlıların zihinlerinde oluşan imgeyi kendi zihnimizde tasarlayabilmemiz mümkün olmamaktadır.

Aşağıdaki tabloda her çiftin özdeşleştiği kavram verilmiş, ama eril ve dişil özler arasında mevcut olabilecek herhangi bir farklılık göz ardı edilmiştir:

Tanrılar (kurbağalar)	Tanrıçalar (yılanlar)	Kavram
Nu	Naunet	kadim sular
Heh	Hauhet	suların kabarma gücü
Kek	Kauket	karanlık
Amon	Amaunet	gizli dinamizm

Heh'te olduğu gibi dilbilim açıkça göstermektedir ki 'sonsuzluk' kelimesinin yaygın olarak kullanılan çevirisi, sessiz harfle biten gövdelere sahip iki sözcüğün karıştırılmasına neden olmuştur.

Bir görüşe göre ilk maddeden oluşan bu varlıklar çarpışarak patlamış ve elemental güçlerindeki gerilimleri dengeleyen şeyler birbirinden ayrılmıştır. Hermopolis'in evren tasarımcıları, Ogdoad'ın, Heliopolis Ennead'ından önce geldiğine ve Güneş'in kökeninden sorumlu olduğuna inanmaktaydı. Rivayete göre bu çarpışma sonucu ortaya çıkan enerjinin etkisiyle, kadim dağ de belirginleşmiştir. Burası daha sonra Hermopolis olmuştur; ama Hermopolis'in asıl ortaya çıkışı Alev Adası ile tasvir edilmiştir. Çünkü Güneş Tanrısı bu dağın tepesinde doğmuş ve evren ilk gündeğümüyle gelen alev koruna tanık olmuştur. Hermopolis mitinde öne çıkan bu tufan benzeri olay, Ogdoad'ın üstünlüğünü anlatmaktadır. Mısırlılar Ogdoad'ı, "başlangıçta var olan, Güneş'i doğuran ve Atum'u yaratan anneler ile babalar" olarak tanımlamaktadır. Sonrasında yeni yaratılmış olan evrende olaylar gelişir, ama Ogdoad'daki üç çift daha fazla ilgi görmezler ve girdabın ortasında sabit, hiç değişmeden kalırlar. Bununla birlikte Amon ile Amaunet yeni bir buyrukla birlikte takıma katılırlar ve Teb'e gitmek üzere Hermopolis'i terk ederler.

İbis kafalı tanrı Thoth (Hermopolisli yaratıcı tanrılardan oluşan Ogdoad'ın başı) bir ölünün yargılanması sırasında kâtip rolünde. Önünde Kötü Kalpleri Yiyen ve yeraltı tanrısı Osiris durmaktadır. Petosiris'in El-Mazauwaka'da bulunan mezarı, Dakhla Vahası. Helenistik dönem.

Sonuç olarak, el-Aşmun'daki çöl mezarlığı Tuna el-Gebel'de bulunan bir mezar, yaratılış mitine zihinleri karıştıran bir çelişki eklemektedir. Büyük İskender'in MÖ 332'deki Mısır fethinden kısa süre sonra inşa edilen minyatür bir tapınakta bulunan bu mezar, Thoth'un Hermopolis'teki Başrahibi Petosiris'e aittir. Petosiris, aynı zamanda Ogdoad'ın da rahiplerindendi; ne var ki onların Alev Adası olayının ardından Hermopolis sahnesinden çekilmeleri, Thoth'un 'Khemnu'nun Efendisi' rolünü üstlenmesi anlamına gelmektedir. Petosiris, kendi otobiyografisini içeren yazıtlarda, Perslerin MÖ 343'teki ikinci Mısır işgalinde oldukça zarar gören Hermopolis'teki tapınağı restore ettirmesine dikkat çekmektedir. İşgal sonrasında Petosiris, tapınak ritüellerini canlandırmış, rahipler için yeni bir görev cetveli belirlemiş ve terfi-

lerde geliştirmeler yapmıştır. ‘Alev Adası’ndaki ‘ocuk’ olarak anılan Güneş Tanrısı Ra’ya adanan, kireç taşından yapılmış tapınağın kuruluşu için bir tören düzenlemiştir. Bu, Hermopolis mitiyle uyuşmaktadır, ne var ki bu noktada yeni bir yaratılış sembolü ön plana çıkmaktadır. Petosiris, holiganlar tarafından tahrip edilen tapınağın etrafını nasıl kapattığını yazıtlarında anlatır. Burayı ‘tanrıların doğduğu yer’ olarak adlandırmış ve bu tahribat sırasında tüm Mısır’da büyük bir zulüm yaşandığını anlatmıştır. Bu zulmün sebebi, Güneş Tanrısı’nın çıktığı kozmik yumurtanın kalıntılarının orada gömülü olmasıdır. Tüm bu yaşananlardan dolayı, Hermopolis’te Güneş Tanrısı’nı yumurtadan doğarken gösteren yeni bir tasvir ortaya koyulmuştur. Bu senaryo, muhtemelen Güneş Tanrısı’nın doğumu için kozmik yumurtayı Khemnu’daki kadim dağa uçarak taşıyan Thoth’un etrafında gelişmiş ve orijinal mite sonradan eklenmiştir.

Aşkın Yaratıcı Amon

Tebli rahipler Yeni Krallık döneminde ilahiler konusunda en st düzeye ulaşmış ve tanrı Amon’un yaratıcılıkta eşsiz oluşunu öven eserler üretmişlerdir. Tıpkı Güneş Tanrısı Aton’un doğasının el-Amarna’daki Ay’ın mezarlığına kazınmış analizindeki gibi, özellikle Leiden I Papirüs’ünün 350. bölümünde bulunan kıtalardakiler olmak üzere bu vezinler, fiziki evrendeki tüm öğelerin yalnız demiourgos’un tezahürleri olduğunu göstermeyi amaçlamıştır. Yaratma edimiyle ilgili tüm kavramlar Amon’un şahsında birleşmiştir; bu, Amon’un ‘göğün ötesindeki ve yeraltı dünyasının bile altındaki’ tüm tanrıları kendi özünden yarattığını vurgulayan bir sentezdir. Zaman geçtikçe Mısırlı şair-rahipler yine Amon’un aıklanamazlığını yorumlamaya çalışmışlardır. Amon’un gizemi isminde saklıdır; zira onun z algılanamazdır; o, i doğasını işaret eden herhangi bir sözcükle adlandırılmazdır. Dolayısıyla Amon adı altında yatan anlam ‘ saklı-lık’ veya

belki 'kendini saklayan' olabilir. Onun kimliği o kadar gizlidir ki, diğer hiçbir tanrı onun gerçek ismini bilmez. Amon -krala karşı bir parça kşstahlığa cşret ederek- en bşyşk Baba'dır, yanındaki- ler onun elinin nerelere uzanacağını asla bilmez; zira onlar için en gşvenli ilke *omerta* (Sicilya Mafyası'ndaki sessizlik kuralı)'dır. Leiden ilahisinde anlatıldığı şzere, Amon "sorgulanamayacak kadar yşce ve bilinemeyecek kadar kudretlidir": Amon'un kimliği hakkında bilgi edinmeye çalışmanın cezasının şlşm olduğu açıkça belirtilmiştir.

Bir elinde yaşamı simgeleyen 'ankh', diğer elinde gşcşn ve fethin simgesi bir pala tutan gşneş tanrısı ve şstşn yaratıcı Amon'un altın heykeli.

Amon, Teb şehrinin majör dinî başkent olarak büyümesiyle eşzamanda önem kazanmıştır. Bu bölgede onun, Koptos'un kadim tanrısı şehvet düşkünü Min'e benzer şekilde yaratıcı güçlere sahip bir tanrı olduğu, daha Orta Krallık döneminde kabul edilmişti. Sahip olduğu bu bitip tükenmeyen doğurganlık, 'annesinin Boğası' lakabıyla tanımlanıyordu ve Amon'un bu özelliği, Karnak tapınağındaki açık hava müzesinde yeniden inşa edilmiş olan I. Senusret (MÖ 1791-1926) mabedinin sütunlarında resmedilmiştir. Ne var ki bu Amon'un Mısır penteonunun mutlak lideri olarak görüldüğü Yeni Krallık döneminin beş yüzyılına rastlamaktadır (ve bu durum Firavun Akhenaton'un 'güneş kursu'nun yaklaşık yirmi yıllık bir süre zarfınca baş tanrı olduğu dönemi kapsamamaktadır). 'İki ülke tahtının efendisi', 'tanrıların kralı' unvanlarına sahip evrenin hükümdarı Amon onuruna Teb'de inşa edilen tapınaklar öyle etkileyiciydi ki, Teb'in ihtişamına dair dedikodular Mısır'ın sınırlarını aşmış; Yunan şairlerinin dünyasına kadar yayılmıştı. Bu durum Akhilleus'un Agamemnon hakkında söylediklerinde görülebilir:

Onun hediyelerinin hiçbir değeri yok gözümde. Bana elindekilerin on katını, yirmi katını, hatta ileride sahip olacaklarının tümünü verse ... evleri en kıymetli hazinelerle dolu, her kapısında atları ve arabalarıyla iki yüz savaşçının karşıladığı yüz kapılı Teb'i verse ... yine de yumuşatamaz yüreğimi o Agamemnon, bana çektirdiklerini ödemedен.⁸

Elbette Mısır'ın diğer bölgelerinde de onun adına tapınaklar inşa edilmişti, bunun yanı sıra Yeni Krallık dönemini takip eden 21. ve 22. Hanedanların (MÖ 1070-715 dolayları) hükümdarları, Delta'daki Tanis'te, Karnak'ın kuzeydeki muadili olarak Amon onuruna devasa bir tapınak inşa etmek için II. Ramses dönemin-

⁸ Homeros'un *İlyada*'sı 9. Kitap, Richmond Lattimore'un çevirisinden.

den⁹ kalma görkemli abideleri yeniden düzenlemişlerdi. Ne var ki Amon'un üstünlüğünü anlayabilmemiz için Teb tapınaklarındaki sütunlu salonlara, dikili taşlara, devasa heykellere, duvar kabartmalarına ve hiyeroglif yazıtlarına bakmamız gerekir. Doğal olarak Teb şehri, zamanın başlangıcında kadim dağın belirlediği yer olarak kabul edilmektedir. Teb Mısır'ın en yüce 'şehriydi' ve diğer şehirler onu taklit etmeye çalışıyor, ancak soluk birer kopyası olabiliyorlardı.

Hermopolis yaratılış mitinde, Amon Ogdoad'ın temel güçlerinden biriydi. Ama Teb teolojisindeki eşi benzeri olmayan tanrı Amon aşkıydı, yaratılmamıştı ve kadim dağı yaratan Ogdoad'ın birleşmiş güçlerinden önce de vardı. Teb'deki entelektüellerin bu problemi çözmekte zorlandıkları ve oldukça uzun bir süre çaba gösterdikleri anlaşılmaktadır. 'Kendi kendine biçim veren' Amon, var olan diğer her şeyden önce kendisini var etmiştir. Bu gizemli olaya dair belirli bir detay verilmez; olayın geçtiği atmosferi tasvir etmek için, kozmik bir yumurta meydana getirmek üzere Amon'un vücudunu kaynaştırıp birleştiren 'sıvı' imgesi kullanılır. Amon var olduktan sonra ilk maddeyi, yani kendisinin de bir parçası olduğu Ogdoad'ın temel öğelerini yaratmıştır. Bu açıdan Amon, 'İlk şeyleri yaratan İlk' olarak yerini almaktadır. Ne var ki evren karanlık, sessiz ve hareketsizdi. Buna göre, Amon'un Ogdoad'ı harekete geçiren enerjiyi ortaya çıkardığını söyleyebiliriz. Kurt Sethe monografisinde Amon'un rolünü, Genesis'te 'suların yüzüne doğru hareket eden' olarak anlatılan 'Tanrının Ruhu'na benzetmiştir. Bir başka deyişle, ilk maddenin üzerine rüzgâr gibi esmiş ve onu kadim dağı oluşturan girdabın içine katmıştır. Bu, oldukça cazip bir fikirdir ve rüzgâr imgesi Amon'un görünmezliğiyle örtüşmektedir. Leiden ilahisi, Amon'un yaratma edimi ile ilgili daha eğlenceli bir tasvir sunmak-

⁹ 19. Hanedan (ed.)

tadır. Hikâyenin geçtiği yer, birdenbire 'Yüce Kaz'ın sesinin yankılandığı ölüm sessizliğindeki evrendir; bu sesle elbette ki evrendeki tüm gözler açılmış ve devinim başlamıştır. Eskiden kaz formunda olan Amon, bu gür haykırıyla evrendeki devinimi başlatmıştır.

Tebli din adamları, önemli görülen tüm tanrıların Amon'un birer yansıması olduğunu kabul etmektedirler. Bu nedenle Amon, yaratılış sonrası varolan Ogdoad'a bağlı kalmamış, kadim dağ Ta-tenen'e dönüşmüştür. Ardından uzak gökyüzünde Güneş Tanrısı olmuş, Güneş'in her doğuşu ve batışında sürekli olarak kendini yenilemiştir. Bu nedenle anıtlarda adı pek çok kez Amon-Ra olarak anılır. Heliopolis Enneadi, Amon'un tezahürüdür. Aslında, tüm tanrılar Amon'un bir yansımasıdır ve özellikle üç tanrı, bir bütün olarak Amon'u oluşturmaktadır: Ra, onun yüzü, Ptah bedeni ve Amon ise saklı özüdür.

Amon'un sadece Teb bölgesiyle sınırlı kalmış olması muhtemel bir kadim tanrı olduğunu, dipnot olarak verebiliriz. Yaratıcı tanrı ve Leiden ilahisinde bahsedilen diğer tanrıların özü olan Amon, bazı kimselere aşırı derecede felsefî ve anlaşılması zor gelecek olursa, Tebli rahipler Amon'un oldukça somut bir tasvirini sunabiliyorlardı. Teb şehrinin batı yakasında, Medinet Habu adı verilen ve çoğunlukla firavun III. Ramses'in (MÖ 1194-1163) mezarına gömülmeden önce geçici olarak koyulduğu muazzam bir tapınak bulundurması dolayısıyla ziyaret edilen bir alan bulunmaktadır. Sınırları dâhilinde, tahkim edilmiş batı kapısının kuzeyine doğru uzanan bir başka tapınak daha bulunmaktadır. Bu tapınağın inşaaı, Kraliçe Hatşepsut ile III. Tutmose'nin (MÖ 1479'dan itibaren) hükümdarlığını da kapsayan 18. Hanedanlık döneminden, Antoninus Pius tahtta iken (MS 138-161) gerçekleşen Greko-Romen işgaline kadar devam etmiştir. Karnak'taki Amon heykeli, onun atasını, yani yılan olarak tasvir edilen ilk halini selamlamak amacıyla düzenli olarak bu tapınağa getirilir-

di. Bu yılan 'Kem-atef' ya da 'vaktini tamamlamış' olarak tanınlanmıştır. Bu, bir yılanın ok gibi hızla atılmasına atıf ve Amon'un yaratması sırasında ortaya çıkan enerjiyi anlatan içsel bir analogidir. Aynı zamanda yılanın deri değiştirmesi ve dolayısıyla Amon'un yaratıcı gücü ile yaşamın daimi döngüsüyle de ilişkilendirilebilir. Yunan yazar Plutarkhos (MS 40-120), Teb'de yaşayan insanların diğer tüm tanrıları bırakarak Amon'a taptıklarından bahsetmiş ve yılanı 'Kneph' olarak adlandırmıştır. Kuşkusuz Plutarkhos bu konuda yanılmıştır; ama yılan hakkındaki yakıştırmalarını 'doğmamış ve ölümsüz' olarak Amon'un eski formunu ifade eden geleneklerden çıkardığı görülmektedir.

Khnum ve Teb Teogonisi

Nil deltasının koç başlı tanrısı Khnum, asıl olarak insanoğlunun yaratılışı ile ilgili olmasından dolayı yaratılış mitlerine yeni bir bakış getirmiştir. Khnum'un insan bedenini çömlekçi çarkında şekillendirdiği düşünülmektedir. Başka yerlerde, söz gelimi He-liopolis ve Hermopolis mitlerinde, kozmik konulara ağırlık verilmesi nedeniyle insan ırkından neredeyse hiç bahsedilmemiştir. Ama Khnum mitinde, tanrılar ile yeryüzünde yaşayan insanlar arasında sürekli gelişen bir ilişkiden bahsedilmektedir. Khnum'um kutsal yaratığı olan koç, doğal yaşamdaki üretkenliğin sembolüdür. Nil üzerinde bulunan çağlayanların ilkinin barındıran Asvan'da, Khnum sel tanrısı Hapı'nın mağaralarını kontrol etmekteydi. Asvan'da (Nil Nehri'nin doğal rejimi bozan) Yüksek Baraj'ın yapımı ile sonuçlanan modern sulama projeleri öncesinde, nehirde her yıl taşkın olmaktaydı. Bu taşkın sırasında sular tarlaları kaplıyor ve çekilirken Sudan'dan getirdiği zengin alüvyon tabakasını bırakıyordu. Mısırlı çiftçiler bu verimli alanda arpa ve buğday ekiyor ve hasat zamanında çoğunlukla üretim fazlası tahıl elde ediyorlardı. Bu sebeple taşkın bolluk anlamına geliyor, Khnum Mısır halkı tarafından iyiliksever tanrı olarak görülüyordu. 'Çağ-

layanın efendisi' Khnum'un mabedinin kalıntıları, Asvan'daki Fil Adası'nın güney ucu boyunca uzanmaktadır.

Yaratıcı tanrı Khnum'un koç şeklindeki tezahürü. Esna'daki tapınağında, Khnum çömlekçi çarkında insanoğlunu nasıl yarattığı anlatılmaktadır. Geç dönem.

Yukarı Mısır'daki Esna Tapınağı'nda, Khnum insanoğlunun yaratıcısı olarak anılmaktadır. Esna kenti, günümüze kalan tek tük İslam mimarisi dışında, bakımsız bir kent olarak göze çarpmaktadır. Nehirden tapınağa giden ana cadde, eski tören geçidinin hemen kuzeyindedir ve modern şehir oluşumunun altında kalmıştır. Khnum Tapınağı'ndan günümüze sadece Roma dönemine ait hipostil¹⁰ girişi kalmıştır. Sütun ve duvarlardaki yazılar, Greko-Romen rahip-kâtipler tarafından korunmuş olan karmaşık hiyerogliflerden oluşmaktadır. Buna rağmen, Esna Tapınağı'ndaki Hıristiyan takvimi ve ilahi oymalarından, Khnum'un yaratıcı ve çömlekçi tornası tanrısı olduğunu anlamaktayız.

¹⁰ Tavani sütunlar üzerine oturtulmuş yapı. (ed.)

Khnum'un insan bedenini çömlekçi tornasında şekillendirdiği açıkça belirtilmekte ve insan anatomisine dair detaylı bir kayıt olarak değerini korumaktadır. Khnum, kanın kemikler üzerinden akışını sağlamak için dolaşım sistemini vücuda uygun şekilde yerleştirmiş ve deriyi iskeletin üzerine yapıştırmıştır. Bunun yanında vücuda solunum sistemini, vücudun dik durması için omurgaları ve sindirim sistemini yerleştirmiştir. Ayrıca üretkenliği sağlamak için insanlara üreme özelliği kazandıran cinsel organları yaratmıştır. Sonrasında rahim içersindeki süreci de denetlemiştir. Çömlekçi Tornası Festivali'nde söylenen bu ilahi, vezinle yazılmış bir tıp kitabı olarak düşünülmüş olmalıdır. Diğer tanımlamalar, Khnum'un torna üzerindeki insanı şekillendirmesinin daimi bir süreç olduğunu ve sadece Mısır Halkı için değil, diğer dilleri konuşan insanları da kapsadığını belirtmektedir. Bu sebeple Khnum, tanrılarla birlikte insanların, hayvanların, kuşların, balıkların ve sürüngenlerin yaratıcısı olarak kabul edilir.

Mısır'da Esna Tapınağı'daki rölyefler ve yazıtlar kadar eskiye dayanan Khnum'un insanoğlunu bir çömlekçi tornasında yarattığı fikrinin, Yunan şair Hesiodos'un (MÖ 700 dolayları) hem *Theogonia* hem de *İşler ve Günler* eserlerinde söz ettiği Pandora'nın yaratılışı inancını etkilemiş olabileceği öne sürülmektedir. İnanca göre Zeus, Hephaistos'a balçıktan bir kadın yaratmasını emretmiştir. Pandora adlı bu kadın insanoğluna sınırsız kötülük götürecektir. Ne var ki Hesiodos'un Pandora tasavvurunun başka bir gelenekten etkilenmemiş olduğu kuvvetle muhtemeldir; zira Zeus'un kötü emelleri Khnum'un insancıl doğasından oldukça uzaktır. Bununla birlikte, Orta Doğu'da sonraki dönemlerde insanoğlunun çömlekçi tornası üzerinde yaratıldığı hususunda başka görüşler de öne sürülmüştür. Örneğin, Ömer Hayyam'ın *Rubailer*'inde, İran'da muhtemelen Nişabur'da bulunan bir çömlekçi dükkânında geçen bir olay yer almaktadır (MS 1200 dolayları). Burada 'çamurdan insanlar' insani endişeler içinde,

birbiriyle sohbet etmektedir: “Kuşkusuz özümün toprak olması boşuna değil / Bana ustaca şekil veren Tanrı beni tekrar toprağa gönderecek”.

Şimdi Khnum’un insan hayatındaki önemini anlatan Esna’daki methiyeden, Amon’un Teb’de ona verdiği ilginç görevden bahsetmeye geçebiliriz. Bu olay, Teb Teogonisi olarak bilinmekte ve tanrı Amon ile eşinin (aslında kısa bir cinsel birliktelikten ibaret olan) ‘evliğı’nden bahsetmektedir. Aslında Teb tapınaklarında iki teogoni örneğı vardır; bunlardan biri Deyr ül-Bahri’de Kraliçe Hatşepsut’un doğumu ile ilgilidir ve diğeri bu bölümde bahsedeceğimiz Firavun III. Amenhotep (MÖ 1391-1353) ile ilgili teogonidir.

Kendisine verilen ‘Ka-mutef’ ya da ‘annesinin Boğası’ adlarının simgelediğı kendisini sürekli yenileyen enerjisi ile birlikte Amon’un yaratıcı formu, Teb’in doğu tarafındaki Luksor Tapınağı’nda bulunan yazıtlarda başlıca konudur. III. Amenhotep, bugün Büyük İskender’in kabartma resimlerinin bulunduğu tapınağın yakınlarına bir konut yapılmasını emretmişti. Burada Amon’un bitip tükenmeyen cinsel güçlerinin sonuçları, hükümdarın tanrısallığını artıran bir dizi rölyefle gözler önüne serilebilecekti. Piramitler çağından itibaren (özellikle MÖ 2500’lerden sonra) firavun ‘Güneş tanrısının Oğı’ olarak anılmaya başlamıştır; bu aynı zamanda tanrı Horus’un da ilk tezahürüdür. Bugün çukura gömülmüş haldeki Luksor’da bulunan kumtaşı rölyefler, ‘kraliyet düğünü’ metninde Amon tarafından işgal edilen yaratıcı tanrı statüsü ile olan benzerlikten bahsetmektedir.

Hiyerogliflerden anlaşıldığı üzere ‘kendini gizleyen’ Amon, kraliçeyi güvende tutacak bir figür olarak yeryüzündeki tezahürü Firavun IV. Tutmose (MÖ 1401-1391) kılığına girmiştir. Ne var ki geleneksel ikonografideki Amon tasvirleri onu resmî tanrı olarak gösterir; insan biçimindedir, tanrısallığını simgeleyen ucu kıvrık sakalı vardır ve iki uzun kuştüyü ile süslü taç takmıştır.

Kronolojik olarak ilk sahne, IV. Tutmose'nin eşi ulu Kraliçe Mut-em-wiya'yı Amon'un karşısında, aynı zamanda hiyeroglifte gökyüzü olarak okunabilen yüksek bir tahtta otururken göstermektedir. Dolayısıyla olayın geçtiği mekânın sarayın yatak odasından ziyade sembolik olarak Amon'un gökyüzündeki mekânı olduğunu varsayabiliriz. Söz konusu cinsel ilişki tasvir edilirken sağduyulu olunmuştur; hem Mut-em-wiya hem de Amon keten çamaşırlar giymiş durumdadır, ama kollarının birbirine dolanması oldukça resmîdir. Amon sağ eliyle yaşamın simgesi olan 'ankh'ı yaşam gücü vermesi için Mut-em-wiya'nın burnuna uzatmaktadır. Bu, Amon'un orgazm olma ve tohumlarını kraliçenin rahmine bıraktığı andır. Kafalarının üzerinde gökyüzü tahtını taşıyan ve Amon ile kraliçenin ayaklarını tutanlar ise akrep tanrıça Serket ile yaratıcı tanrıça Neith'tir.

Sonraki sahnede Khnum yer alır. Amon elinde hâkimiyet asası ile yaşam simgesini tutmakta, kendisiyle benzer bir şekilde giyinmiş olan koç başlı Khnum'a yaklaşmaktadır. Burada Khnum gerekli emirleri alır. Artık kendini gösterme sırası Khnum'dadır. Khnum tahtına oturmuş, çömlekçi tornasında henüz şekillendirdiği iki insanogluyla görülmektedir. Bu figürlerden biri gelecekte kral olacak III. Amenhotep'tir, diğeri ise 'ka' yani firavunun sonsuz yaşam gücünün simgesidir. Krallığın koruyucusu Tanrıça Hathor ise çarkın yanında oturmuş bu iki insanogluna 'ankh'ı uzatmaktadır. İşin en gizemli yanı, şekil verilen bu iki canlının kraliçenin rahmine Khnum tarafından nasıl aşılandığıdır. Sonra Amenhotep'in doğumunu görürüz. Burada kraliçe Mut-em-wiya iki ucunda aslan başlı süslemeler olan büyük bir tahtın ortasında, küp şeklindeki bir koltukta oturmaktadır. Hem kraliçenin duruşu hem de sandalyenin şekli, (doğum tanrıçası Meskhenet'i tasvir eden) 'doğum tuğlası' üzerinde diz çökmüş doğum yapmak üzere olan bir kadın şeklindedir. İki ebenin kraliçenin kollarını tuttuğu görülmektedir; ama ne yazıkki kumtaşının üzerinde tam da kraliçenin karnının olduğu bölgedeki

detaylara zarar veren büyük bir yarık bulunmaktadır. Tüm bunlara rağmen, söz konusu rölyefler Amenhotep ve 'ka'nın başarılı bir şekilde doğduğunu göstermektedir.

Teb teogonisi, baş tanrı Amon'un Mısır Kraliçesi ile bir gece geçirmek amacıyla en üstün tanrı olma ayrıcalığını kötüye kullanması konusunu açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Onların birleşmesi, bazı Yunan tanrılarının gelişigüzel cinsel arzularından çok farklıydı. Bunu Lord Byron açıkça ifade etmiştir:

Hava kavurduğunda ateş misali,
İnsanlar cesur olur, tanrılar zani.¹¹

Mısır'da tanrı-firavunun 'tanrıların kralının oğlu' olarak ilan edilmesi için bir propaganda miti oluşturulmuştur; bu mit, hükümdarları 'hiyerarşileştirme' yoluyla evrendeki ikinci yönetici konumuna getirmektedir. Bu yolla hükümdarın selefinin itibarı hiçbir surette sönükleştirilmemiştir. Geçici bir süre için de olsa, kraliçe yüce tanrının eşi seviyesine yükselmiştir. Tanrı Amon, gelecekte kendi adına Mısır'ı yönetecek bir varis dünyaya getirmek amacıyla Kraliçe Mut-em-wiya ile planlanmış bir ilişki yaşamak için tezahür etmiştir. Mısır kraliçesi tanrıların kralı ile yaşadığı ilişkide, W.B. Yeats'ın *Leda and Swan* (Leda ve Kuğu) adlı eserindeki sözlerini kullanacak olursak, 'onun bilgeliğini ve gücünü arttırmış' olabilir. Bunun dışında, Amon'un varisinin Mısır tahtına oturması için dünyevi olmayan yollarla gerçekleştirdiği DNA transferi, Yunan tanrısı Zeus'un çalkantılı tutkularından binlerce ışık yılı uzaktır. Bu tutku felaketlere yol açmıştır:

Yıkık duvar, yanan çatı ve kule
Ve Agamemnon öldü.

¹¹ Don Juan, *Canto* I:LXIII.

Krallık Miti

Firavunun meşru yollardan Mısır tahtına geçmesi, muhtemelen önceki kralla birlikte saltanatı sağlamlaştırma sürecini de kapsamı bakımından bir yandan pratik bir olgu iken; diğer yandan mitolojik geleneğin kutsallaştırdığı bir olaydı. Yönetici sınıfının temel dogmasına göre firavun, gök tanrı Horus'un yeryüzündeki tezahürüydü. Bu nedenle kralığın İsis'in entrikaları sonucu Osiris'ten oğlu Horus'a geçmesini anlatan mit, Antik Mısır'daki hükümdarın statüsü ve gücünü anlamak için son derece önemlidir. Bu bölümde söz konusu miti ele alacağız.

Krallık mitini bir araya getirmemizi sağlayan kayıtlar, gerek içerik gerekse tarih bakımından çeşitlilik göstermektedir. Osiris'in yeraltı dünyasının kralı olmak için Mısır'dan ayrılmadan önce Mısır kralı olması konusunu incelerken, *Piramit Metinleri*'ne, Orta Krallık dönemindeki saray mensuplarının tabutları üzerindeki yazılara ve Louvre Müzesi'nde bulunan Amenmos steline odaklandım. Antik Mısır kaynakları Osiris'in öldürülmesi ve Seth'in tahtı gasp etmesi hususunda açık bir şekilde sessiz kalmaktadır; ama bu konuda Berlin Müzesi'deki İkhernofret Dikilitaşı (no. 1204) ve İsis'in ıstırapı ile ilgili Ptolemaios dönemine ait bir papirüste (no. 3008, Berlin Müzesi) etkileyici referanslar yer almaktadır. Ayrıca Dublin Müzesi'nde bulunan, Seth ile Horus arasındaki şiddetli, şehvet dolu ve bazen de gülünç taht

mücadelesinin aşamalarını anlatan Chester Beatty I Papirüsü'nden yararlandım. Horus'un nihayetinde Mısır'ın meşru hükümdarı olarak kendini kanıtlaması Shabaka Taşı'nda, Orta Krallık dönemine ait Ramses Tapınağı Drama Papirüsü¹² ve bir oyun içersinde ele alınmıştır. Son olarak, firavunluk dönemi kaynaklarında yer alan mitin sonuna Yunan yazar Plutarkhos'un (MS 40-120) orijinal Mısır öğeleri ile Helenistik kavramları bir arada ele aldığı 'İsis ve Osiris İlişkisi' adlı yazısının kısa bir özetine yer verdim.

Osiris'in Öldürülmesi

Heliopolis rahipleri tarafından oluşturulan yaratılış mitini incelediğimizde, krallığın el değiştirmesiyle ilgili hikâyede yer alan kozmik güçler ile tanrı ve tanrıçalar arasında zekice bir bağ kurulduğunu görebiliriz. Yeryüzü tanrısı Geb ve gökyüzü tanrısı Nut'un Osiris, İsis, Seth ve Neftis adlı dört çocuğu vardı. Bu soyağacı yoluyla, yaratıcı Güneş Tanrısı ve Mısır tahtının sahibi arasında bir kan bağı oluşur. Osiris, Geb ve Nut'un ilk çocuğuydu. Doğum yeri Memfis yakınlarında, Rosetau'daki çölün batısında bulunan nekropoldür. Burası Osiris'in doğumu için oldukça uygundur; zira o öncelikle yeraltı dünyasının kralıydı ve Rosetau ya da 'Geçit yollarının ağzı' da Osiris'in yeraltı krallığının sembolik girişiydi. Osiris'e, temelde Abidos'taki cenaze törenlerinin tanrısı olması dolayısıyla onun çöldeki mezarlıklarda yatanların efendisi olduğunu vurgulamak için 'Khentamentiu' ya da 'Batılıların Öncüsü' denirdi. Bu söz ruhların yeraltı dünyasına ulaşabilmesi ümidiyle kullanılırdı.

¹² Ramesseum Dramatic Papyrus: Orta Krallığın 12. Hanedanlık döneminde II. Senusret'in tahta çıkmasını kutlamak amacıyla yazılan dramadır. Ramses Tapınağı'nda bulunması nedeniyle bu ad verilmiştir. (ed.)

Osiris, Geb ve Nut'un en büyük çocuğu olarak Mısır ülkesini yönetme hakkına sahipti. Turin Kraliyet Kanunu olarak bilinen Yeni Krallık papirüsünde muhafaza edilmiş kraliyet geleneklerine göre, hanedanlar öncesi dönemde Mısır'ın yönetimi sırasıyla tanrılar Ptah, Ra, Shu, Geb, Osiris, Seth ve Horus tarafından sağlanmıştır. (Bu noktada sonradan gelen Thoth, Maat ve Horus'u gözardı etmek zorundayız) Osiris'in eşi, kızkardeşi İsis'ti ve böylece kraliyet ailesinde kardeşler arasındaki evliliğe ilahî bir prototip oluşturmuşlardı. Onun saltanatı boyunca Mısır'da yaşanan bolluk, Louvre Müzesi'nde bulunan Amenmose Dikilitaşı'ndaki (MÖ 1400 dolayları, 18. Hanedanlık dönemi) etkileyici sözlerle anlatılmıştı. Burada Osiris, Mısır topraklarına iyi şans ve bolluk getiren kaynaklar ile öğeleri yöneten tanrı olarak gösterilmektedir. Onun güçleri sayesinde Nu'nun suları kontrol altına alınmış, kuzeyden yararlı rüzgârlar esmiş, bitkiler yeşermiş ve hayvanlar mükemmel bir şekilde üremiştir. Bunun yanında Osiris diğer tanrılardan sonsuz saygı görmüş ve gökyüzündeki yıldızları da o kontrol etmiştir. Kültünün merkezleri arasında Orta Delta tapınağı Djedu (Busiris) ve Abidos'taki Yukarı Mısır Tapınağı önemli yere sahipti. Osiris'in kıyafetleri asa, kırbaç ve 'gökleri delen' olarak tanımlanan 'atef' adlı taçtan oluşmaktaydı. Görüldüğü üzere, tarih boyunca pek çok hikâyede olduğu gibi altın bir çağda hükümdarlık yapan, Osiris ile İsis gibi yardımsever ve başarılı bir kral ve kraliçeyle başlıyoruz.

Bu güzel tablo, Osiris'in kendisine düşman olan kardeşi Seth tarafından tahtının gasp edilmesiyle bozulmuştur. Efsaneye göre Seth, Nut'un rahminden kaçarak, daha sonra onuruna en büyük tapınağın inşa edileceği Yukarı Mısır'daki Nakada'da dünyaya gelmiştir. Bundan sonra şiddet ve kaos Seth'le özdeşleştirilmiştir; ama kraliyet mitindeki 'kötü ün'e rağmen, Seth'e verilen desteğin güçlü olduğu dönemde elverişli durumların yaşandığı gerçeğini de göz ardı etmemek gerekir. Oxford'daki Ashmolean Müze-

si'nde bulunan arkeolojik bir bulgu, Seth'in Osiris'ten daha kadim bir tanrı olduğunu göstermektedir; hanedanlar öncesi dönemin sonlarında Yukarı Mısır'ın hükümdarı olan Akrep Kral'ın topuz başında Seth'in bir tasviri bulunmaktadır. (Bugün 5. Hanedanlık [MÖ 2465 dolayları] öncesinde Osiris'e ait arkeolojik bir bulgu mevcut değildir.) Seth'i temsil eden hayvanın içe doğru hafifçe kıvrılmış bir burunu, başında iki tane çıkıntısı, dik ve çatallı bir kuyruğu bulunmaktadır.

Soldaki resim: Geb'den sonra tahta geçen, ardından Seth tarafından öldürülüp yeraltı dünyasının hükümdarı olan Osiris 'Atef' olarak adlandırılan koç boynuzları ve devekuşu tüylü tacıyla tasvir edilmiş. Geç dönem, bronz.

Sağdaki resim: Kraliyet mitinde kaos güçlerinin tanrısı, Osiris ve Horus'un rakibi Seth. Bu mittten ayrı olarak Seth, antik dönemin en seçkin ilahlarından biriydi. Burada hanedan armasının üzerine firavunların Çift Tacı'nı taktığı görülmektedir. Geç dönem, bronz.

*Piramit Metinleri'*nde, Osiris'in bu yaratık tarafından ölümcül bir saldırıya uğradığından bahsedilmektedir. Osiris'in Abidos bölgesinde, Nedyet kıyılarında bulunan bölgesine saldırırken tasvir edilmiştir. Onun öldürülmüş olduğu, İsis ağlarken görülen acıyla teyit edilmektedir. Orta Krallık saray mensuplarının tabutları üzerindeki yazılar, katilin Seth olduğunu ve cinayeti Nedyet'teki nehir kıyılarında gerçekleştirdiği açık bir şekilde anlatılmaktadır. Bu kısıtlı detaylar, hükümdarın öldürülmesi ve iktidarın şiddet kullanılarak el değiştirmesi hususunda Mısırlıların korkularını yansıtmaktadır (bu temayı geliştirmek ya da üzerinde çok fazla düşünmek gereksizdir). Hanedanlıkla yönetilen Mısır'ın ilk iki bin yıllık tarihinde çok az kanlı ihtilâlin gerçekleştiği, vurgulanması gereken önemli noktalardan biridir. Aslında Osiris'in öldürüldüğü inancını gizli tutmaya çalışan birçok yazıt bulunmaktadır; ne var ki sonraki olaylar onun ölümü anlatılmadan hiçbir anlam ifade etmemektedir. Örneğin, Amenmose Dikilitaşı'ndaki yazıtlarda Osiris düşmanları öldüren, komplocuları ortadan kaldıran, namağlup bir tanrı olarak tasvir edilmekle birlikte, metnin ilerleyen kısımlarında İsis'in onun cesedini aradığından bahsedilmektedir. Berlin Müzesi'ndeki İkhnofret dikilitaşındaki değerli yazıtlar ise bu durumu Osiris'e eşlik eden zafer kafilesi olarak yorumlanmıştır. Bu dikilitaş, Abidos'taki büyük kült merkezinde Osiris onuruna düzenlenen dinî ayinler hakkında bilgiler vermektedir: İkhnofret, III. Senusret (MÖ 1878-1841) tarafından Osiris onuruna Abidos'ta düzenlenen yıllık festivalleri düzenlemek ve onun kutsal resmini altınla süslemek için görevlendirilmiş bir devlet adamıdır. Törenler süresince, Osiris'in kraliyet giysileri içindeki heykeli laciverttaş, turkuvaz ve altınla sülenerek 'Neşmet' botuyla taşınıyordu. Bu süreçte kadim köpek tanrı Wepwawet, Osiris'in koruyucusu rolündeydi. Bunu Osiris'in öldürülüşünün gizlenmesi takip ederdi: Neşmet botuna sembolik olarak bir saldırı gerçekleştirilirdi, ama çarpış-

ma sonucunda Nedyet nehri kıyısında ölenler Osiris'in düşmanları olurdu. Törenin sonraki bölümünde mantıksız bir şekilde Osiris'in cenazesi Peqer'deki Abidos çölüne götürülürdü. Bunun yanı sıra söz konusu mezar, Araplar tarafından 'Um el-Ga'ab' ya da 'Çömleklerin Annesi' olarak adlandırılan bölgedeki çöl uçurumlarının karşısında yer almaktadır ve sonradan tanrının kaya mezarı olduğu düşünülmüştür; bölgenin böyle adlandırılmasının nedeni ise, ilk hanedanlık dönemine ait krallık anıtında bulunan muazzam sayıdaki çanak-çömlektir.

Osiris'in ölümüyle birlikte Mısır tahtına kız kardeşi ve karısı Neftis'le birlikte Seth geçer. Ne var ki Neftis, Osiris'in ölümüyle büyük bir acıya boğulan kızkardeşi İsis'in acısını paylaşmaktadır. Bu arada İsis, büyü güçlerini kullanarak Osiris'in bedenini canlandırmaya, cinayetin ve tahtın haksız bir şekilde gasp edilmesinin intikamını alması için bir erkek evlat doğurmaya kararlıdır. Bu amaçla İsis ve Neftis, Osiris Abidos'a varıncaya dek Mısır'da dolaşarak matem tutmuştur. Nil'in Asvan'daki ilk çağlayanının hemen güneyinde bulunan Biga Adası'ndaki Abaton ya da altına cenazenin gömüldüğü 'Naret Ağacı'nın bulunduğu Herakleopolis gibi yerler de Osiris'in bedeninin bulunduğu iddia edilen diğer kült merkezleridir; ne var ki mitin sonraki bölümlerine dair belgelerin bulunduğu yer Abidos şehridir.

Bu konuda, Abidos'taki Kral I. Seti (MÖ 1306-1290) Tapınağı'daki Tanrı Sokar mabedine değinmemiz gerekir. Bu tapınak, Mısır sanatının günümüze kadar ulaşmış en değerli rölyefleriyle tanınmaktadır, bu rölyefler özellikle yedi mabetteki ve Osiris, İsis ile Horus'a adanmış iç odalarda bulunmaktadır. Sokar Tapınağı oldukça tahrip olmasına rağmen burada iki rölyefte, İsis'in Osiris'ten hamile kaldığına dair görsel tasvirleri görebilmekteyiz. Amenmos kitabesinde Osiris'in bedenini İsis'in bulduğu, kanatlarını (İsis çaylak kuşuna dönüşebilmekteydi) bedenine üzerine açtığı ve yaşam nefesini yaratarak ona can verdiği; böylece

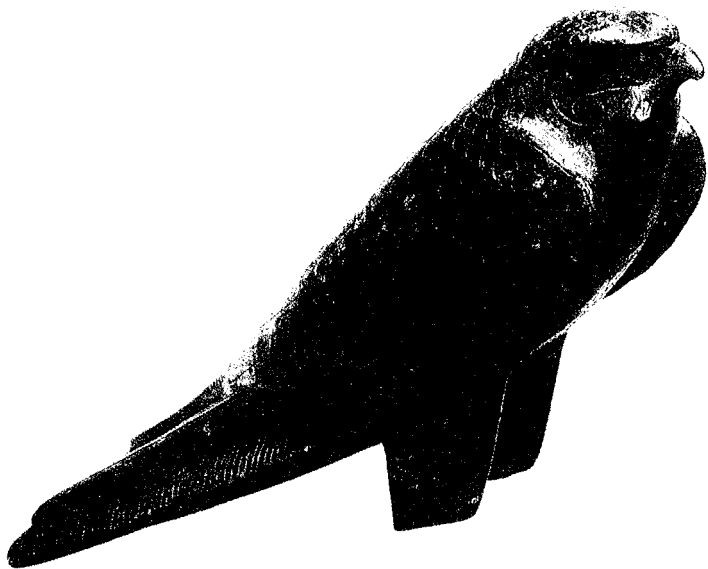
Osiris'in canlandığı ve İsis'i hamile bıraktığı anlatılmaktadır. Abidos Tapınağı'nın duvarlarında da İsis'in Osiris'i canlandırmak için büyü güçlerini kullandığı ve onun döllerini alabilmek için atmaya dönüştüğü görülmektedir. Bu konudaki tasvirlerden bir tanesi İsis ile (beklenileceği üzere) Horus'u aslan şeklinde başlığı olan mumyalama yatağının iki ucunda göstermektedir. Burada bedeninin çürümesi İsis'in güçleriyle engellenen Osiris, bir kolunu İsis'in tuttuğu başına götürmekte, diğer eliyle ise orgazm olmak için erkeklik organını tutmaktadır. Bir başka tasvirde ise, atmaya şeklindeki İsis, Osiris'in erkeklik organı üzerine bastırmaktadır. Böylece, Osiris'in Mısır'ın krallık mitindeki rolü tamamlanır. Daha sonra Osiris 'Duat'a, yani yeraltına iner ve Sonsuzluğun Efendisi olarak hüküm sürer. Osiris'in Mısır dinindeki dünyevi rolünden ziyade öldükten sonra dirilmesi mucizesi büyük öneme sahiptir; bu sayede, Osiris'in yeraltı dünyasının tanrısı olup da 'yaşayanların efendisi' sıfatını almasının gösterdiği gibi yeraltında hayatın devam edeceğine dair bir umut doğmuştur. Görüldüğü gibi, bu mitteki ana karakter, isminin hiyeroglifinde taht sembolünü taşıyan İsis olmuştur.

Horus'un İntikamı

İsis ve Osiris'ten doğan çocuk, atmaya tanrı Horus idi. Bu ad, atmaya'nın süzülerek yükselmesinden türetilmiş 'yükseklerdeki' anlamına gelmektedir. Horus, karakter özellikleri krallık mitine doğrudan yansımayan, savunmasız bir çocuk ya da gözleri Güneş ile Ay olan bir gök şahini olarak tasvir edilen karmaşık bir tanrıdır. Bununla birlikte, tüm farklı öğeler bir halı dokuması gibi ustaca bir araya getirilmiş ve tanrı Horus, Mısır'ın egemenliğinin ön plana çıkarılması noktasında temel vurgu olmuştur.

Horus, Khemmis'teki Kuzeydoğu Delta'sında doğmuştur. İsis, Seth'ten korumak amacıyla Horus'u papirüs bataklıklarında saklamıştır. Ömrünün ilk yıllarında Har-pa-khered ya da 'Küçük

Horus' olarak adlandırılmıştır, bu isme Yunanca Harpkrates karşılık gelmektedir. Küçük Horus savunmasızdır ama İsis'in doğaüstü güçlerinin koruması altındadır (bkz. 'Büyü Ustası İsis'). Olgunluk çağına ulaştığında artık Har-wer ya da 'Genç Horus' (Yunancada Haroeris) olarak adlandırılmış ve hakkı olan Mısır tahtı için mücadeleye hazır hale gelmiştir; ne var ki göreceğimiz gibi halen İsis'in yardımına önemli ölçüde ihtiyaç duymaktadır.

Atmaca Horus, kraliyet tanrısı. Ptolemaios Dönemi, bronz.

Horus, Mısır'ın kralı olma isteğini Heliopolis'e, Güneş Tanrısı Ra başkanlığındaki tanrılar heyetine götürür. Horus isteğini oldukça anlamlı bir zamanda dile getirmiştir; o esnada Bilgelik Tanrısı Thoth kozmik düzen, adalet ve krallığın sembolü olan 'Kutsal Göz'ü Güneş Tanrısı'na sunmaktadır. Hava Tanrısı Şu,

Horus'un talebinin onaylanması için ısrar etmekte ve Thoth da Horus'un talebinde milyonlarca kez haklı olduğunu söylemektedir. Heyecan içindeki İsis, haberleri yeraltındaki Osiris'e ulaştırmak için kuzey kanadını hazırlamaktadır. Ne var ki tanrıların sevinci kısa sürer, zira Ra araya girerek kararın henüz kendisi tarafından onaylanmadığını belirtir. Horus'un zaten kraliyet ailesi yüzüğüne (üzerinde bir kralın beş isminden ikisinin hiyeroglifi olan kartuş) ve Yukarı Mısır'ın Beyaz Tacı'na sahip olduğunu iddia eden tanrılara karşı çıkar. Seth, dışarı çıkıp Horus'la göğüs göğüse çarpışmayı önerir. Thoth ise mahkemenin kurallarını hatırlatır ve Horus'un, Osiris'in oğlu olmasından dolayı bu davada haklı olduğunu söyler. Tüm bunlara rağmen, Güneş Tanrısı yeterince etkilenmez ve gücüyle tanınan Seth'in önerisini tercih eder.

Durum içinden çıkılmaz bir hal alır ve Horus ile Seth'in söz konusu çarpışması seksen yıl sürer. Durumu sona erdirmek üzere tanrılar yaratıcı tanrıça Neith'e bir mektup göndermeye karar verirler. Mektup Ra adına gönderilmiş ve hürmetkâr bir dille onun bu konudaki önerilerini almak amacıyla yazılmıştır. Neith'in cevabı gecikmez ve sert bir dille Horus'un Osiris'in yerine geçmesi gerektiğini belirtir; aksi halde adaletle karşı işlenen bu suç yüzünden 'gökyüzü gürültüyle parçalanacaktır'. Oldukça zeki olan Neith, Seth ile uzlaşılması gerektiğini düşünerek Ra'dan Anat ve Astarte adlı kızlarını ona eş olarak vermesini önerir. Bu Ortadoğu Tanrıçaları, Suriyeli tanrılar Baal ve Reshep gibi, Yeni Krallık döneminde Mısır panteonuna katılmışlardı. Seth diğer ülkelerin savaş tanrılarına ilgi duyduğu için, kendisine sunulan bu iki tanrıça oldukça cazip gelir. Ra dışında, kuruldaki tüm tanrılar Neith'in önerisini onaylar. Ra, bu öneriyi kabul edilemez bulur ve Horus'a hakaret etmeye başlar. Onu cılız, ağzı kokan bir toy olmakla ve otoriteyi sağlayabilecek kadar güçlü olmamakla suçlamaktadır. Bunun üzerine tanrılar kurulu olduk-

ça öfkelenir ve ikincil tanrılardan biri olan Baba söz alarak ona, "Tapınağınız bomboş" der, böylece artık kimsenin onu önemsemediğini ima eder. Bu söz üzerine oldukça içerleyen Ra, suratı asık bir şekilde kurulu terk ederek evine gider. Bununla birlikte durum, 'kuzeydeki firavun incirinin hanımı', Ra'nın diğer kızı aşk ve neşe tanrıçası Hathor tarafından kurtarılır. Hathor, Ra'nın malikânesine gider ve önünde elbisesini çıkarır. Bu durum nedense Ra'ya komik gelir. Daha sonra mahkemeye geri döner ve Seth ile Horus'a taleplerini dile getirmelerini söyler.

Söz konusu papirüste kasıntı ve çalımlı bir şekilde resmedilen Seth, sahip olduğu üstün güç dolayısıyla tahtı kendisinin hak ettiğini dile getirir. Seth mahkemeye Güneş Tanrısı Ra'nın yeraldındaki yolculuğunda baş düşmanı Apophis'e karşı koyabilecek tek kişi olduğunu söyler. Bu iddia kurul tarafından kabul görür; zira Apophis, evrenin varlığına karşı oldukça önemli bir tehdit unsurudur. Ne var ki Thoth ve Anhur (Abidos kökenli bir savaş tanrısı) oğul dururken tahtı kardeşe vermenin yasal olarak mümkün olup olmadığını sorar. Diğer yandan taraflardan daha yaşlı olan Seth'in tahtın varisi olması gerektiği iddiası dile getirilir. Tam bu noktada sabrı taştan İsis, Horus adına söz alır ve kurulun sempatisini kazanır. Bu durum üzerine çileden çıkan Seth, iki yüz kiloluk asasıyla kurulu günde bir tanrıyı öldürmekle tehdit eder. Ra adına ant içerek İsis'in katılacağı hiçbir mahkemeyi tanımayacağını da ekler. Bundan dolayı Ra, davayı bir adaya taşır ve gemici Nemty'ye, İsis'e benzeyen herhangi bir kadını mahkemeye almamasını emreder.

Ne var ki Ra, İsis'in kurnazlığını ve sihirli güçlerini hafife almıştır. Elinde bir kâse un ve parmağında mühürlü bir altın yüzük- le yaşlı kadın kılığına giren İsis, Nemty'ye yaklaşır. Ondan, adada beş gündür sığır otlatan aç bir çobanın yemesi için hazırladığını götürmek üzere kendisini adaya geçirmesini ister. Bunun üzerine Nemty yaşlı kadına adaya hiçbir kadını götürmemek üzere emir

aldığını belirtir, ama en sonunda yaşlı kadının İsis olamayacağını kabullenmek zorunda kalır. Bugün de Mısır'da rastlayabileceğiniz gibi, hemen hemen her konuda pazarlık yapılmaktaydı. İsis'in önerdiği keki az gören Nemty, onu ancak parmağındaki yüzük karşılığında adaya geçirebileceğini söyler.

Bir defasında İsis, tanrıların mola vererek ekmek yediğini görür. Büyülü sözlerle genç ve güzel bir kadına dönüşen İsis, hemen Seth'in şehvet dolu gözlerine takılır. Yerinden kalkarak İsis'in yanına gelen Seth, kendisini tanıtır. Rolünü başarılı bir şekilde oynayan İsis, kendisini bir çobanın dul eşi olarak tanıtır ve oğlunun yabancı biri tarafından sığırlarına el koymak ve evinden çıkarılmakla tehdit edildiğini anlatır. Genç kadın Seth'ten oğlunu savunmasını rica eder. Seth, kadınla oğlunun karşı karşıya kaldığı bu haksızlığa oldukça öfkelenir. İsis bu benzetme ile kuşkusuz Osiris'in mirası üzerine yapılan mücadeleyi anımsatmayı amaçlıyordu. Güvenliği için bir çaylak kuşuna dönüşen İsis, ayrılırken Seth'in söyledikleriyle yaptığı haksızlığı da kabul ettiğini söyler. Bunun üzerine Seth şaşırtıcı bir şekilde göz yaşlarına boğulur ve İsis'in oyununu Ra'ya anlatmaya gider. Ra'nın ona kendisini suçlamanın akıllıca bir davranış olmadığını söylemekten başka çaresi yoktur. İntikam hırsıyla dolan Seth, gemici Nemty'nin yargılanmasını ister. Yargılanma sonucunda Nemty itaatsizlikten suçlu bulunur ve ceza olarak ayak başparmağı kesilir. Yaşananlardan sonra mahkeme batıdaki çölde bulunan bir dağa taşınır. Burada yapılan mahkeme sonucu kurul Mısır tahtının Horus'a verilmesine karar verir; ama Seth'in müsabaka teklifini içeren itirazı kabul edilir.

Böylece Seth'in itibarını düşürme amaçlı bir dizi müsabaka düzenlenmeye başlar. İlk yarışma oldukça gülünçtür. Seth, su aygırına dönüşüp suya dalarak üç ay su altında kalma konusundaki Horus'a meydan okur. Eğer bu süreden önce sudan çıkacak olursa tahta geçme iddiasından vazgeçecektir. Teklifi kabul eden

Horus, Seth'le birlikte su aygırına dönüşerek su altına dalar. Birden İsis endişeyle Seth'in su altında oğlunu öldürüp saf dışı bırakacağını düşünür. Bunun üzerine İsis bakır bir zıpkın yaparak onların dalış yaptığı noktaya fırlatır. İlk atış yanlışlıkla Horus'a isabet eder. Bunu gören İsis sihirli güçleriyle zıpkını yerinden çıkarır. İkinci denemesinde zıpkın tam da Seth'e saplanır; ama Seth'in aralarındaki kardeşlik bağını dile getirerek yalvarması üzerine, İsis acıyarak zıpkını saplandığı yerden çıkarır.

Diğer aşama oldukça tuhaftır. Horus, Seth'i bağışladığı için İsis'e karşı büyük bir öfkeyle sudan çıkar. Bu öfkeyle İsis'in başını kesip kendisiyle birlikte ıssız dağa götürür. İsis'in bedeni başsız bir halde taş heykele dönüşür. Ra, başsız heykelin neyin nesi olduğunu Thoth'a sorar. Toth ona tüm olan biteni anlatır, bunun üzerine oldukça öfkelenen Ra, Horus'un cezalandırılacağını söyler ve kopan kafanın bulunması için çölün aranmasını emreder. (Papirüste yer almamakla birlikte İsis'in başının yeniden yapıldığı da düşünülmektedir.) Seth, Horus'u batı çölünde bir vahadaki ağacın altında uzanmış halde bulur. Sessizce ona saldırır ve gözlerini çıkarıp çöle gömer, Horus'un gözleri orada lotus çiçeklerine dönüşür. Düşmanından tamamen kurtulduğunu düşünen Seth, Ra'ya gittiğinde Horus'la karşılaştığını anlatmaz. Ne var ki çölde tesadüfen Horus'u gören Hathor, onun gözlerine ceylan yağı sürer ve Horus, mucizevî bir şekilde iyileşir. Olaylardan haberdar olan Ra, öfkeye kapılır ve Seth ile Horus'u yanına çağırır. Onlara aralarındaki husumetin herkesi rahatsız ettiğini söyler ve buna bir son vermelerini emreder.

Baş entrikacı Seth, uzlaşmayı kabul etmiş görünüp Horus'u evine, ziyafete davet eder. Gecenin ilerleyen saatlerinde Seth, Horus'a yakınlaşmaya çalışır, bu girişime karşı koyan Horus, kasıklarının arasına koyduğu eliyle Seth'in tohumlarını yakalar. Horus, durumu İsis'e anlatır. Korkuya kapılan İsis, oğlunun elinin kirlendiğini düşünür ve kesip bataklığa attıktan sonra, ona

sihirli güçlerini kullanarak yeni bir el yaratır. Daha sonra Seth'i kendi kazdığı kuyuya düşürmek için bir plan yapar. İsis, kokulu bir merhemle Horus'un erkeklik organının ereksiyon olmasını sağlayarak tohumlarını bir kavanoza koyar. Sonra bu tohumları alarak Seth'in bahçesine gider ve onları Seth'in en çok sevdiği sebze olan marullara döker. Kısa süre sonra Seth bu marullardan yer. Mahkemede, Horus'u aşağılamak için onunla cinsel ilişkiye girdiğini anlatan Seth, diğer tanrıların Horus'u ayıplamasını sağlar. Kendinden emin bir şekilde söz alan Horus, tohumların karşılaştırılmasını ve nerede olduklarının tespit edilmesini talep eder. Bunun üzerine Thoth, Horus'un omzuna elini koyarak Seth'in tohumlarının yerini belirler. Bir süre sonra Seth'in tohumları bataklık sularından çıkar. Aynı şekilde Horus'un tohumlarının yerini belirlemek için Thoth, bu kez Seth'in omzuna elini koyar. İlginç bir şekilde Horus'un tohumları altın bir disk şeklinde Seth'in kafasından yükselir. Bu aşağılayıcı durum üzerine Seth küçük duruma düşerken, Horus haklı çıkar.

Halen yenilgiyi kabul etmeyen Seth, oldukça saçma bir yarışma önerisinde bulunur. Yarışmaya göre taraflar taştan gemiler yapıp birbirleriyle yarışacaktır. Bunun üzerine Horus çam ağacından bir gemi yapar ve taştan yapılmış izlenimi uyandırması için gemiyi kireçtaşıyla kaplar. Horus'un gemisini tamamlayıp yarışa başladığını gören Seth, bir dağın zirve kısmını kopararak yetmiş metre uzunluğunda bir gemi yapar. Ne var ki tanrılar daha toplanmadan Seth'in gemisi batar. Oldukça öfkelenen Seth, su aygırına dönüşerek Horus'un gemisini de batırmaya çalışır. Bunu gören Horus eline bir silah alarak Seth'i öldürmeye çalışır, ama tanrılar onu engeller. Tamamıyla hayal kırıklığına uğramış olan Horus, Neith'in Sais'teki tapınağına gider. Ona, bunca mücadele ve lehine sonuçlanan duruma rağmen neden halen hak ettiği tahtı elde edemediğini sorar.

Bu arada Thoth, Osiris'e bir mektup yazması için Ra'yı ikna eder. Mektupta, Osiris'e krallık unvanıyla hitap edilerek güçleri övülür. Osiris, cevabında tanrıları buğday ve arpa ile güçlendirdiğini vurgulayarak oğlu Horus'a haksızlık yapılmamasını belirtir. Ra ise, Osiris olsa da olmasa da buğday ve arpaya sahip olabileceklerini söyler. Bunun üzerine yeraltı dünyasından tehditler gelir; Osiris bir emriyle yanlış yapanların kalbini söküp getirebilecek, tanrılardan korkmayan mahlûkatın olduğunu belirtir. Ayrıca, gökyüzündeki yıldızların, tanrıların ve insanoğlunun batı ufkuna gitmek zorunda kalacakları ve kendi hükmü altına girecekleri tehdidini dile getirir. Bu tehditlerin doğal sonucu olarak, tanrılar oybirliğiyle Horus'un tahta geçmesi gerektiğine karar verirler. İsis'in mahkûmu olan Seth, tanrıların önünde Mısır tahtından vazgeçtiğini dile getirmeye zorlanarak bir kez daha aşağılanır. Tüm bunlara rağmen halen Seth'e özel bir saygı duyan Ra, onun gökyüzünde kendisine eşlik edeceğini ve sesinin göklerdeki gürültüyle yankılanacağını belirtir.

Edfu Draması

Chester Beatty I Papirüsünde de vurgulandığı gibi, Horus'un taht iddiası haklı bulunmuş, ama Seth, Güneş Tanrısı Ra tarafından korunmuştur. Ne var ki Yukarı Mısır'da bulunan Edfu'daki Horus Tapınağı'na gidildiğinde, Horus aynı zaferi yaşarken Seth'in aşağılandığı görülür. Edfu'da Seth'in yok edilişi, coşkulu bir drama ile, Zafer Festivali'nde canlandırılır. Oyunun ana hatları hiyerogliflerden ve kısa hikâyelerden yola çıkılarak oluşturulmuştur. Günümüze kadar gelen tapınak Ptolemaios dönemine dayanmaktadır; ama tapınağın etrafında daha eski dönemlerden yapılar da mevcuttur. Benzer bir şekilde, oyunun günümüze ulaşan hali IX. Ptolemaios (MÖ 110 dolayları) hükümdarlığına tarihlenmekle birlikte, ortaya çıkması muhtemelen daha eskiye, Yeni Krallık'ın ilk yıllarına denk gelmektedir.

Dramada, Seth su aygırı olarak canlandırılır ve pek çok sahnede zıpkınlara maruz kalır. Galipler ise kral ve İsis tarafından cesaretlendirilen Horus'tur. Su aygırını zıpkınlamak, I. Hanedanlık (MÖ 3000-2770) döneminden kalma silindir mühürlerde görebileceğimiz gibi, eski bir kraliyet ritüelidir. Edfu Draması'nda, her biri su aygırının farklı yerlerini hedef alan on tane zıpkınlama sahnesi vardır. Festival için model bir su aygırı yapılır ve oyunun 'kötü karakteri' olurdu. Parodilerde bu su aygırının canlandırılması sahnesi oldukça kısa tutulurdu, zira kolayca tuzağa düşürülüp yakalanması gerekiyordu. Horus'un elindeki zıpkınla su aygırını yok edişi, parodilerde ve hiyerogliflerde şöyle belirtilmiştir:

Zıpkın	İsabet ettiği yer
Birinci	Burun delikleri
İkinci	Alın
Üçüncü	Boyun
Dördüncü	Başın arka kısmı
Beşinci	Kaburgalar
Altıncı	Omurga
Yedinci	Testisler
Sekizinci	Kalçalar
Dokuzuncu	Bacaklar
Onuncu	Dizler

Oyunun sonunda Tanrı Horus'un zaferi, onun su aygırı Seth'in sırtına binerek kafasını mızraklaması şeklinde canlandırılmaktadır. Sonunda Horus Yukarı ve Aşağı Mısır'ın Çifte Tacı'nı takar. Bu parodideki en dikkat çekici nokta İsis'in, Seth'e karşı takındığı olağanüstü saldırgan tavidir. Su aygırının parçalanması sırasında İsis, uzuvların tanrılara, kemiklerin kedilere ve yağın da solucanlara götürülmesini emreder. Ritüelin sonunda, Seth'in nihai sonu olan su aygırından yapılan kek törenle kesilerek yenir.

Krallık Draması

Krallık miti hakkında firavunlar döneminden kalma belgeler üzerine yaptığımız araştırmayı tamamlamak için, devlet ya da tapınak törenleri sırasında canlandırılan iki ritüelden bahsetmemiz gerekir. Bu belgeler, anlatı bakımından evrensel olması ve grafikler bakımından Seth'in aşağılandığı tasvirlerden oluşması dolayısıyla Edfu Draması'ndan farklıdır. Bunlardan ilki Memfis yaratılış destanı hakkındaki bilgi kaynağımız olan, Shabaka Taşı üzerine kazınmış yazıttır.

Horus'un, su aygırı şeklindeki Seth'e karşı kazandığı zaferi tasvir eden rölyef. Edfu Tapınağı'nın kemerli dış yolu, Ptolemaios Dönemi.

Shabaka Taşı'nın bir bölümünde Horus ile Set'in davası resmedilmiştir, bu tasvirde tanrılar arasında geçen diyalog ve bir kâtibin açıklayıcı notları da yer almaktadır. Tanrılar divanındaki davaya Geb başkanlık etmektedir. Geb'in ilk kararı her iki tarafı uzlaştırmaya yöneliktir: Seth, doğum yeri olan Su'yla birlikte Yukarı Mısır'ı; Horus ise, bir başka rivayete göre Osiris'in Nil Nehri'nde boğulduğu yeri de içine alan Aşağı Mısır'a sahip olacaktır. "Geb, Horus ve Seth'e 'sizi birbirinizden ayırdım', der".¹³ Ancak daha sonra Geb, Horus'un Seth'ten daha fazla alana sahip olması gerektiğine karar verir. Bunun sonucunda, Horus'u tüm Mısır'ın idaresiyle ödüllendirir. Sonra Horus, Memfis'te 'ülkesinin birliğini sağlayan' olarak ilan edilir ve Memfis tanrısı 'Duvarın güneyi, sonsuzluğun efendisi Ta-tenen' ile eşdeğer kabul edilir. Son olarak, hem Yukarı hem de Aşağı Mısır'ın taçlarını giyen Horus'un iki ülkenin birleştiricisi olduğu vurgulanır.

Bu bölümde, 1895'te Teb'de gün yüzüne çıkarılan, Orta Krallık dönemine tarihlenen ve şu anda British Museum'da bulunan Ramses Tapınağı Drama Papirüsü ele alınacaktır. Bu belge, alt kısım boyunca yer alan otuzun üzerinde karmaşık süsleme ile birlikte 138 satırlık bir metinden oluşmaktadır. Elimizde bulunan papirüsün III. Amenemhat (MÖ 1844-1797) döneminden dört kral sonraya denk gelmesine rağmen, anlatılan olay Kral I. Senusret'in (MÖ 1971-1926) 50. yıldönümü festivalidir. Bu dramının birbirinden ayrı kırk altı sahnesi, belli bir örüntü izlemektedir: ilk olarak, dramının adı, ikinci olarak, bu adın mitolojik anlamı, sonra tanrılar ile Horus rolündeki firavun arasında geçen diyalog ve en son olarak da sahne yönetimi hakkındaki direktifler. Tahtın el değiştirmesiyle ilgili kısımları atlayıp Horus'un Kutsal Göz'ü ele geçirmesiyle başlayacağız (Seth'in örtbas edilen saldırısı sonrasında görme duyusunu kaybetmesini anlatan hadi-

¹³ "O, ilk çocuğu olan oğlunun oğludur."

se). Sonraki sahnede tahıl tanrısı rolündeki Osiris'i ayakları altında çiğneyen öküzlerin cezalandırılması canlandırılır: öküzler buğdayı ezmek için ayakları altında ezerler ve Horus onlara çekilmelerini emreder; "Basmayın, o benim babam". Ama öküzler işlerine devam eder ve Seth'in yandaşıları oldukları için cezalandırılırlar. Bu dramada aynı zamanda Horus ile Seth arasındaki kavga canlandırılır ve bu sahnede düşmanlığın bitmesi için çağrıda bulunan Geb de yer alır.

Söz konusu canlandırmadaki sembolleri ele alacak olursak, şimdiye kadar mitte sözü geçmeyen birkaç önemli noktaya rastlarız. Hükümdar, düşmanı Seth'in gücünün bir kraliyet üyesinde toplanması olarak yorumlanan iki asaya sahiptir. Bu, Horus'un gözlerini kör etmesine karşılık Seth'in testislerinden yaralanmasına işaret eder: Thoth, Horus'a düşmanı Seth'in iki asasını ele geçirmesini onun testislerini sökmek olarak farzetmesini söyler. Bu dramada kral *Qeni* olarak adlandırılan bir zırh giymektedir. Bu, bütünüyle Osiris'in ölümsüzlüğünü simgelemektedir ve hükümdar *Qeni*'yi giyerek öldürülen Osiris ile intikam peşindeki oğlu Horus arasındaki birliği temsil eder.

Plutarkhos Versiyonu

Yunan yazar Plutarkhos (MS 40-120 dolayları), muhtemelen ölümünden birkaç yıl önce İsis ile Osiris'le ilgili *Peri Isidos Kai Osiridos* adlı bir eser yazmıştır. Bu eserini, İsis'e tutkuyla bağlı olan Delphoi'deki Klea adlı rahibeye adamıştır. Plutarkhos'un bu çalışması, I. ve II. Ptolemaios dönemlerinde yaşamış rahip-tarihçi Manetho ya da Abderalı Hekataios (MÖ 300 dolayları) gibi eski yazarların eserlerinde yer alan Mısır gelenekleri ile Pythagoras (MÖ 530 dolayları), Platon (MÖ 429-347), Stoacılar (takriben MÖ 300) ve Gnostiklerin (MS 200) fikirlerinin zengin bir karışımı olmuştur. Plutarkos, rahiplerin arınma ayinleri, Yunan-Mısır sentezinden doğan tanrı Sarapi ve hayvan kültlerini ele almaktadır.

Aşağıdaki tanrıların Yunanca adlarının kullanıldığı krallık miti Plutarkos tarafından korumuştur.

Tanrı Kronos (Geb) ile Tanrıça Rhea (Nut) gayri meşru bir ilişki yaşamaktadır. Helios (Güneş Tanrısı) Rhea'nın yılın herhangi bir günü doğurmasını engellemeye çalışır. Ama Hermes (Thoth), bir dama oyununda Ay'ı yenerek yıla beş gün daha ekletmeyi başarır. Bu beş gün, beş tanrının doğum günü olur: Osiris, Apollon (en büyük kardeş Horus), Typhon (Seth), İsis ve Neftis. Sonra, Osiris'in krallığı, Mısırlıları yabanilikten çıkarıp medeniyete ulaştırır: Osiris, insanlara tarımı öğretip, kanunlar koyar; dünyayı dolaşarak insanları medeni hayata yönlendirir; üstelik tüm bunları zorlama yoluyla değil, etkili konuşması ve şarkılarıyla yapar. Dönüşünde, Thyphon yetmiş iki adamıyla birlikte bir komplo düzenleyerek onu alt etmeye çalışır. Adamlarıyla birlikte, tam da Osiris'in ölçülerinde bir sanduka yaparlar. Bir ziyafet sırasında Typhon, sandukayı rastgele denemeleri için insanlara verir ve böylece herhangi bir şüpheye mahal verilmemiş olur. Osiris'e sıra gelince sanduka birdenbire kilitlenir. sanduka Nil Nehri'nin Tanis koluna atılır ve oradan akıntı yoluyla Akdeniz'e sürüklenir. Acı içinde oradan oraya koşturan İsis, nihayet sandukanın akıbetini öğrenir. Yolculuğu sırasında çakal tanrı Anubis'i koruyucusu olarak yanına alır; Anubis, İsis'in kızkardeşi Neftis ile Osiris'in yasak aşkından doğmuştur. İsis, kralın sarayına sütun yaptırmak için kestiği devasa bir süpürge ağacına saklanmış sandukayı Lübnan'daki Biblos şehrine kadar takip eder. İsis, bir çeşmenin yanına oturur ve burada Biblos kraliçesinin hizmetçileriyle arkadaş olur. İsis, onların üzerine hoş bir koku üfler ve bu koku, kraliçenin onu çağırıp oğlunun hemşiresi yapmasını sağlar. Gece olunca, İsis çocuğu ölümsüzlüğe ulaştırmak için ateşe verir ve kırlangıca dönüşerek Osiris'in saklı olduğu sandukanın bulunduğu sütunun etrafında uçmaya başlar. İsis'in çıkardığı sesler kraliçenin odaya gelmesine neden olur ve

oğlunu alevler içinde bulan kraliçe sinir krizi geçirir. Kraliçenin bu haklı tepkisi büyüü bozar. Daha sonra İsis, sütünü ister ve içindeki sandukayı kırar. Biblos'taki tapınağında, güzel kokularla bezenip keten bir örtü içerisinde saklanacak pamuğu geri verir. İsis, sandukayı Mısır'a götürmek için yola çıkar; ama Buto'da büyüyen oğlu Apollon'u (bu versiyonda çoktan doğmuştur) ziyareti sırasında bu sandukayı ihmal eder. Şans eseri o gece dışarıda avlanan Typhon sandukaya rastlar. Typhon, Osiris'in bedenini ondört parçaya ayırır ve bu parçaları ülkenin çeşitli yerlerine dağıtır. İsis bu parçaları aramak için papirüs kayığına biner ve bulduğu her parça için bir defin töreni düzenler. Bu durum, Osiris'in Mısır'da birden çok mezarının olduğu iddiasına yol açmıştır. İsis, Typhon tarafından Nil Nehri'ne atılan ve lepidotus, pyragus ve oksirinkus balıklarına yem olan, Osiris'in üreme organını canlandırmakta başarısız olur.

Yeraltından çıkan Osiris, bizzat kendisi tarafından savaşmak üzere eğitilen Apollon'un intikamını almaya kararlı olduğunu görünce memnun kalır. Typhon ve Apollon arasındaki savaş günler sürer ve nihayetinde Apollon galip gelir. Apollon, Typhon'u önce zincirleyen, ama sonra serbest bırakan İsis'e çok öfkelenir. Bunun üzerine İsis'in başındaki tacı söker, ne var ki Hermes, İsis ve Hathor tarafından paylaşılan sembol olan inek boynuzlu başlığı İsis'in başına takar. Typhon, Apollon'un kurallara aykırı davrandığını iddia eder, ama bu tanrılar tarafından kabul edilmez ve böylece Typhon, diğer iki savaşta da mağlup olur. Plutarkos'un krallık miti böylece son bulur.

'Büyü Ustası'

İsis

Tanrıça İsis; olağanüstü kurnazlığı, azimliliği ve çalışkanlığıyla ün kazanmıştı. İsis'in bu karakter özelliklerini yansıtan pek çok mit, papirüs sarmallarına ve daha karmaşık yapıli dikilitaşlara yazılmıştır. İsis hakkındaki hikâyeler, Mısırlıların doğum, ateşli hastalıklar, baş ağrıları, sindirim bozuklukları; timsahlar, yılanlar, akrepler ve tehlikeli kurtçuklar gibi gündelik yaşantılarına dair korkuları ve çekincelerini iyileştirmek için yaptığı büyüleri konu almaktadır.

Bu büyülerden bazıları doktorların reçetelerine tamamlayıcı olup hastaların iyileşmesi için okunan sözlerden oluşmaktaydı. Acıyı dindirmek için kullanılan yöntemlerden biri, hastayı mitolojik karakterlerden biriyle özdeşleştirerek ve özellikle tanrısal güçleri kullanarak iyileştirmeyi amaçlamaktaydı. Örneğin mide ağrılarını iyileştirmek için kullanılan büyüde hasta, Horus'un gençliği ile özdeşleştirilirdi. Burada, İsis anneyi temsil eder ve acının, çıkarılması gereken yabancı kurtçuklardan kaynaklandığını belirtir. Sonra, bu parazitleri vücudun dışına çıkarabilmek için karnın ağrılı bölgelerine on dokuz büyüli işaret çizilir. Benzer bir şekilde British Museum'daki tıbbi papirüste (no. 10059), İsis'in büyü yetenekleri ateşi ya da yanığı şu şekilde iyileştirir: Hasta, genç Horus figüründe çölde kavrulmaktadır. Onun yanına gelen İsis, su olup olmadığını sorar; ama olumsuz yanıt alır. Bunun üzerine İsis "sorun değil" diye

yanıt verir ve “su benim ağızımda, Nil’in suları ise uyluklarımın arasında” der. Bu büyü daha sonra insan sütü, sakız ile kedi tüyü üzerine okunur ve bunlar hastaya uygulanır. Böylece, hastanın ateşi ya da yanıkları iyileşir.

İsis ve Yedi Akrep

Metternich Dikilitaşı’na (Metropolitan, New York) kazınan büyülerin ve tılsımlı hikâyelerin özenle derlenmesiyle İsis ve yedi akrep miti çözülebilmıştır. Bu hikâyenin dikilitaşa dâhil edilmesindeki amaç, taşın sahibini akrep sokmasına karşı korumaktır. Hikâyenin ilk sahnesi Seth tarafından tahtı ele geçirmek amacıyla öldürülen Osiris’in, İsis tarafından mumyalanmasıyla başlar. Bilgelik tanrısı Thoth, İsis’e genç oğlu Horus’la birlikte saklanmasını öğütler. İsis, Horus’u Seth’in entrikalarından korumak ve babasının intikamını alması için büyütme zorundadır.

Dikilitaştaki krallık miti burada yerini İsis’in büyü güçlerinin zehirli sokmalara karşı etkisine bırakır. İsis, bir gece yedi akrep eşliğinde evini terk eder. (Ne tesadüftür ki, Mısır büyü geleneğinde yedi sayısı büyük bir kudreti temsil eder; örneğin, baş ağrısı ya da doğum sonrası göğüs problemleri için yedi düğüm gereklidir.) Petet, Tjetet ve Matet adlı üç akrep, İsis’in önünden giderek yolun güvenli olup olmadığını kontrol eder. Kalan akreplerden Mesetet ve Mesetetef adlı ikisi taht-ı revanın altında bulunurken, Tefen ve Befen adlı diğer ikisi arka tarafı korur. İsis, Seth’in yerlerini bulmaması için çok dikkatli davranmaları konusunda akreplere baskı yapar. Hatta onlara yolda hiç kimseyle konuşmamalarını emreder. Ama geveze bir akrebin, kafası karışmış bir Mısır köylüsü ile dalga geçip eğlenmesine engel olamaz. İsis, nihayet gideceği yer olan Nil Deltası’ndaki İki Kız Kardeş Şehri’ne varır. Zengin soylu bir kadın bu ilginç ziyaretçilerin gelişini görür ve evinin kapısını çarparak kapatır. Yedi akrep, bu davranışı oldukça incitici bulur ve konuk-severlikten yoksun kadından intikam almak için plan yapmaya

başlar. Hazırlık sırasında altı akrep, zehirlerini yedinci akrep Tefen'in iğnesine yükler.

Soldaki resim: Tanrıça Isis, büyüğü koruyucu güçlerinin sembolü olarak, oğlu Horus'u beslemektedir. Geç dönem, bronz.

Sağdaki resim: Metternich Dikilitaşı'nın üst kısmında, Horus'un çocukluğunun tasviri.

Bu tasvir, hastalıklar ve hayvan ısırıklarına karşı okunan büyüğü metinlerle süslenmiştir. Metinlerden biri, Horus'un Thoth'un zehirli ısırıklarından kurtulması için yapılan büyüden bahseder.

Bu sırada, alçakgönüllü bir köylü kızı İsis'i barınağına davet eder. Köylü kız hikâyenin akışı içerisindeki hoşgörüsüz zengin kadının karşıtıdır. Sonra Tefen zengin kadının kapısının altından sürünerek evine girer ve oğlunu ısırır. Zengin kadın perişan bir halde ölümün eşiğinde olan oğluna şehirde dolanarak yardım arar. Kibirli kadının gösterdiği hoşgörüsüzlük şimdi kimsenin

ona yardım eli uzatmamasıyla karşılığını alır. Ne var ki Mısırlıların kalbine fedakâr bir anne olarak kazınmış İsis, masum bir çocuğun ölmesine göz yumamaz ve çocuğu tekrar canlandırmak için güçlerini kullanır. Tüm akreplerin adlarını sayarak onları hâkimiyeti altına alan İsis, akreplerin zehirlerini çocuk üzerinde etkisiz kılar. İsis'in büyüleri, akrep tarafından sokulmuş her çocuğa arpa ekmeği, sarımsak ve tuz'dan oluşan 'tıbbi formülle' birlikte uygulanabilir. Çocuğunun tekrar sağlığına kavuştuğunu gören kadın, İsis'i evine almadığı için pişman olur ve büyük servetinin bir kısmını İsis ile Mısır konukseverliğini yabancılara gösteren köylü kıza hediye eder.

19. yüzyıl sanatçısı David Roberts'ın gözünden Philae'deki İsis Tapınağı. Hristiyanlığın gelişine karşın ayakta durmayı başaran son tapınak olmakla birlikte, günümüzde komşu Agilkia adasına taşınmış bulunmaktadır. Ptolemaios ve Roma dönemleri.

İsis ve Güneş Tanrısı'nın Gizli Doğası

Bu mitte vurgulanmak istenen, hem İsis'in büyü güçlerinin kudreti, hem de sahip olduğu çok özel bir yetenektir. Bu yetenek onun 'zehri etkisiz hale getiren' büyülü sözlerinde saklıdır. British Museum'da bulunan Chester Beatty Papirüsü (no. 10691) daha bölük pörçük bir anlatı içermekle birlikte, bu kudretin kaynağı XIX. Hanedanlık zamanına dayanan (MÖ 1200 dolayları) Turin Müzesi'ndeki Papirüs 1993'e dayanır.

İsis'in karakterinden, daha mitin başlangıcından itibaren sürekli övgüyle bahsedilir: "İsis oldukça çalışkan bir kadındı... çoğu tanrıdan daha zekiydi... gökteki ve yerdeki hiçbir şeyi unutmazdı". Ve onun rolü aşkın Güneş Tanrısı'nın gizli ismini keşfetmektir. Eğer başarılı olursa Güneş Tanrısı, İsis ve oğlu Horus'u tanrılar hiyerarşisinde kendinden sonraki rütbeye çıkaracaktı.

İsis'in planı, Güneş Tanrısı'nı kendi gücüyle yaralamaktır. Güneş Tanrısı, her gün gökyüzünde 'Milyonların Botu'nda (ör. Milyonlarca Yıl) Doğu ufkundan Batı ufkuna olan seyahatini gerçekleştiriyordu. Bu mitte, Güneş Tanrısı'nın bir seferinde ağzını açtığı (muhtemelen uyumak üzereyken) ve bu sırada yeryüzüne salyalarının döküldüğünden bahsedilmektedir. Bu, İsis'in beklediği fırsattır. İsis, Güneş Tanrısı'nın salyalarını toprakla karıştırır ve büyü yaparak zehirli bir yılan yaratır. Güneş Tanrısı'nın yolculuğunda takip ettiği yolu bilmektedir ve onun Mısır'a geldiği zaman sarayından çıkıp gezintiye çıktığı güzergâha yılanı bırakır. Planlandığı gibi yılan Güneş Tanrısı'nı sokar ve zehrini içine akıtır. Bunun üzerine Güneş Tanrısı haykırır ve ona bağlı tanrılar sorunun ne olduğunu anlamak için gelirler. Güneş Tanrısı kendi salyasından yapılan zehir vücuduna yayıldıkça titremeye başlar: "Siz, benden türeyen tanrılar... ıstırap verici bir şey bana saldırdı ve onun ne olduğunu tam olarak bilmiyorum. Onu gözlerimle görmedim. Onu kendi ellerimle yaratmadım... böyle sine bir ıstıba daha önce hiç rastlamadım". Güneş Tanrısı büyü

güçleri ve bilgelikleriyle kendisini iyi edeceklerini umut ederken diğer tanrıların tek yaptığı onun gücünü, yaşam enerjisini kaybetmesine üzülmeektir. Tam da bu sırada İsis'in sevecen bir tavırla gelmesiyle Güneş Tanrısı umutlanır ve bu talihsizliği İsis'e bağlar. Üşümekte ve aynı zamanda ateşler içinde yanmakta, terlemekte, titremekte ve arada bir görme yetisini yitirmektedir.

İsis hemen teklifini sunar; Güneş Tanrısı'nın gizli ismini öğrenmeye karşılık onu iyileştirebilecektir. Güneş Tanrısı'nın gizli isminin açığa çıkması, ona prestij kaybettirecek ve bir başkası tarafından gizli doğası ile öz kimliğinin bilinmesi onu tehlikeye atacaktır. Bunun üzerine Güneş Tanrısı kaçamak bir yanıt vererek sahip olduğu diğer adları gelişigüzel saymaya başlar:

Göğün ve yerin yaratıcısı

Dağlara şekil veren

'Büyük Tufan' için suyu yaratan (kadim inek tanrıça)

İnekle çiftleşsin diye boğayı yaratan

Nil taşkınlarını düzenleyen

Sabahın Khepri'si

Öğle vaktinin Ra'sı

Akşam vaktinin Atum'u

İsis, bu adların gizli adı içermediğini belirtir ve zehrin etkisini yoğunlaştıracığını ima eder. Güneş Tanrısı sonunda çektiği işkenceye dayanamaz ve İsis'e boyun eğer. Ama İsis'e, oğlu Horus'un bu ismi başka kimseye söylemeyeceği konusunda yemin etmesini ister. Tabii Horus yeryüzündeki tezahürü olan Mısır firavunu ile bu önemli bilgiyi paylaşabileceği için bu istek bir anlam ifade etmemektedir. Maalesef papirüste gizli addan söz edilmez. Ama İsis'in Güneş Tanrısı'nı iyileştirmek için uyguladığı formüle yer verilmiştir. Bu formüle göre 'akrep otu' ve bira ya da şarapla oluşturulan karışımdan bir yudum almak, zehirli bir hayvan tarafından sokulan kişiyi iyileştirir.

Felaket Miti

Felaket miti, tanrılarla insanoğlu arasındaki dostluğun geçici olarak bozulması konusunda önemli bir örnek oluşturur. Bu dostluğun bozulmasındaki temel etkenler Güneş Tanrısı'nın insanlara karşı duyduğu derin şüphe ve insan ırkının güvenini suiistimal etmesidir; sonuç, isyan ve felaket boyutunda ölümler olmuştur.

İnsan ırkı ile tanrılar arasındaki ilişki, Nil Vadisi boyunca dağılan sonsuz çeşitlilikteki mikro dünyaya dayanmaktaydı. Bunlar, rahiplerin hiyerarşik bir yapı içerisinde idare ettikleri tapınaklardan oluşmaktaydı. Firavun'un rahiplere verdiği görevler, günlük ayinleri gerçekleştirmek ve buralara erzak sağlamaktı. Bu görevler hakkıyla yerine getirildiği takdirde, tanrılar ve tanrıçalar tatmin olmakta ve Mısır'a karşı merhametli davranmaktaydı.

Başrahip tarafından gerçekleştirilen detaylı ayin, zamanın başlangıcında yaratıcı tanrı tarafından kurulan evrendeki düzene bir yanıtı. Kozmik yapı; hakikat, doğruluk ve düzen tanrıçası Maat tarafından temsil edilirdi. Firavunlar çoğunlukla yaratıcı tanrının kanunlarına bağlıklarını göstermek amacıyla, kafasında devekuşu tüyünden başlığın bulunduğu diz çökmüş kadın şeklindeki temsili heykelini taşıırken gösterilirdi. Tanrıçanın heykeline ikramda bulunma ve onun huzuruna çıkma sahnelerinin tü-

mü açık bir şekilde tapınak papirüslerinde kayıt altına alınmıştır. Tapınakların duvarlarında, firavunun sembolik olarak içerideki özel odada ruhban sınıfının üst mevkilerine atadığı temsilcilerinin eylemlerinden de şahsi olarak sorumlu olduğunu gösteren biçimde ayinleri yürüttüğü görülebilmektedir.

Bu sistem, insanlar arasında Mısır tanrılarının kendilerinin yanında olduğu inancını sağlayarak iyimser bir hava yaratmaktaydı. Elbette bazı bireyler tanrılara karşı gelebilmekte ve kaba-hatleri nedeniyle tanrı ile tanrıçalar tarafından cezalandırılabilir-mekteydiler. XIX. Hanedanlık dönemine (MÖ 1307-1196 dolayla-rı) tarihlenen, tanrılara karşı bu tür saygısızlıklarla ilgili örnek-le bugün Deyr ül-Medine olarak bilinen kral mezarlarının bu-bulduğu bölgedeki işçi köylerinde yer alan dikilitaşlarda rastla-nabilmektedir. Başlangıçta yerel tapınaklara vakfedilen bu dikili-taşlar, insanların hatalarından duydukları pişmanlık ve saygısız-lıkta bulundukları tanrının cezalarından kurtulmak isteği nede-niyle diledikleri merhameti yansıtmaktadır. Heykeltıraş Neferabu, bir tanrı ile tanrıçaya karşı gelmiş ve ardından pişman-lığını belirtmek için adak olarak onlara iki dikilitaş sunmuştur. Turin Müzesi'ndeki bir dikilitaşta Neferabu, 'sessizlik aşığı' ve kral mezarlarının bekçisi tanrıça Meretseger'e karşı açıkça suç işlemiştir. Ne olduğu belirtilmeyen bu suça karşılık Meretseger onu doğum sancısına benzer bir acıyla cezalandırır. Sonunda Meretseger insafa gelir ve 'soğuk esintiler' ile acısını dindirir. British Museum'daki bir diğer dikilitaşta, Neferabu, Maat'ın efendisi Ptah adına yemin etmiş olduğunu kabul eder ama yemi-ni yanlış okumuştur. Bunun üzerine Tanrı, Neferabu'nun 'gözle-rine perde indirir' ve kör olmasına yol açar. Neferabu Ptah'ın adaletini kabul eder ve Tanrı'dan merhamet dlenir.

Hükümdarların tanrılara karşı çıkararak ülkeyi yönettikleri de olmuştur. Firavun Akhenaton (MÖ 1353-1335) dönemi, Aton olarak adlandırılan Güneş kursunun üstünlük kazanmasına,

tapınakların kapanışına, Amon-Ra dâhil tüm tanrıların ortadan kaldırılışına tanık olmuştur. Ondan sonra oğlu Tutankhamon'un tahta geçmesiyle Akhenaton kanunları değiştirilmiş, tapınaklar tekrar açılmıştır. Karnak tapınağındaki bir dikilitaşa (şu anda Kahire Müzesi'nde bulunmaktadır), firavun Akhenaton'un aşırılıklarının tanrıları nasıl bir ruh haline soktuğu anlatılmaktadır:

... tanrı ve tanrıçaların tapınakları ... harabeye dönmüştü. Mabetler ıssızlaşmış ve her taraflarını yabancı otlar kaplamıştı. Tapınaklar yok olmuş gibiydi ve avluları yol olarak kullanılıyordu ... tanrılar bu ülkeye sırtlarını dönmüştü ... insanların duaları tanrı ve tanrıçalar tarafından karşılıksız bırakılıyordu. İnsanların kalpleri acıyordu ve bu acı bedenlerinin diğer taraflarına da yayılıyordu.

Başta Amon-Ra ve Ptah için olmak üzere, Tutankhamon tarafından restorasyonlar yapılır ve böylece tanrı ile tanrıçalar tekrar Mısır'a merhametlerini gösterir.

Felaket miti, egemen gücün bütünlüğünü korumayı amaçlayan, içinde büyülerin bulunduğu *Kutsal İnek Kitabesi* olarak adlandırılan külliyatta bir bölüm olarak yer almaktadır. Bu kitabenin bölümlerinin ilk nüshası, Tutankhamon'un (MÖ 1333-1323) ilk olarak Krallar Vadisi'ndeki mezarında şu anda ise Kahire Müzesi'nde bulunan sandukasının üzerine yerleştirilen dört varaklı mahfazanın en dış kısmında bulunmuştur. Metnin daha uzun bir versiyonu ise I. Seti'nin kraliyet vadisinde yer alan mezarının sanduka odasının dışındaki bir yan odada bulunmaktadır. XIX. ve XX. Hanedanlık dönemlerine ait diğer kraliyet mezarlarında bu kitabenin bölümlerine rastlanmakta ve bu da bu mitin makul bir tam metnini oluşturmamıza olanak tanımaktadır. *Kutsal İnek Kitabesi*'nin rolü felaket miti ilerledikçe daha belirgin hale gelecektir.

Olay, Mısır'ın doğrudan Güneş Tanrısı Ra'nın hâkimiyeti altında olduğu dönemde yaşanmaktadır. Bu dönem elbette tarihsel

olarak ölçülemez bir zaman dilimidir ve ayrı bir mitolojik geçmi-
şe aittir. Bununla birlikte, önemli bir tarihi papirüsün (Turin Kra-
liyet Kanunu) ve Manetho'nun hanedanlıklarla ilgili araştırması-
nın, MÖ 3000'lerde Mısır'ın ilk firavunun yönetimi altında bir-
leşmesinden önce birtakım tanrıların yönetiminde olduğu dö-
nemle başladığı gözden kaçmamalıdır. *Kutsal İnek Kitabesi*'nin,
insanoğlunun Ra'nın ülkeyi yönetemeyecek kadar yaşlı olduğu
düşüncesinden kaynaklanabilecek bir takım 'şeytani planlar
yaptığını' belli belirsiz anlatması sinir bozucudur. Elbette sonraki
dönemlerde firavunlar yaşın iyi yönetici olmanın önünde engel
olmadığını göstermek için detaylı önlemler almıştır: Ellinci Yıl-
dönümü Festivalleri, hükümdarın üstün yeterleklerini yenilemek
için tasarlanmış ve Güneş Tanrısı'nın mevcudiyeti kemikleri
gümüşten, eti altından ve saçları lacivert taştan yapılan bir tapı-
nak putu ile canlandırılmıştır.

*Güneş Tanrısı'nın
insanoğlundan intikam almak
için kullandığı dişi aslan
figüründeki tanrıça Sakhmet.
Karnak'ta Mut Tapınağı'nın
bulunduğu bölgeden
siyah granit heykel.
MÖ 1350 dolayları.*

Ra, öncelikle yaratılış sırasında kendisinin meydana geldiği ilk madde Nu'dan söz eder. Anlatışında, insanoğlunun kendi gözyaşlarından nasıl yaratıldığına (burada Mısır dilindeki 'insanlar' ve 'gözyaşı' kelimelerinin ses benzerliği ile kelime oyunu yapılmıştır) ve şimdi de ona karşı komplo yaptıklarına değinir. Tüm insanoğlunu öldürmeden önce Nu'nun fikrini almak ister. Nu, Ra'nın Gözü'nün -güneş gözü- insanoğlunun yüreğine korku salacağı ve onları yok edeceği cevabını verir. Artık Ra kendisi için yapılan planlara öfkeli olduğunu insanların bildiğinin farkına varmış ve akın akın Mısır çöllerine kaçtıklarını keşfetmiştir. Tanrılar da komploculardan intikam alması için Ra'yı kışkırtmaktadır.

Ra'nın Gözü'nün sembolik olarak ne ifade ettiği oldukça karmaşıktır; ama bilinen en önemli özelliği onun Ra'dan bağımsız bir varlık oluşturduğu ve hatta uzak yolculuklara çıkıp geri geldiğidir. Burada Ra'nın Gözü, kızı tanrıça Hathor olur. Yunan mitolojisindeki Aphrodite ile özdeşleştirilen Hathor'u, çoğunlukla firavunu sütüyle besleyen anne, Teb'deki nekropolisin koruyucusu ya da aşk ve zevk tanrıçası rolünde görmekteyiz. Ne var ki felaket mitinde Hathor, yenilmez güçleri olan ve insanları çölde takip ederek öldüren bir tanrıça olarak karşımıza çıkmaktadır. Ra'ya geri döndüğünde, yaptığı katliamla gurur duyan, kana susamış bir haldedir. Mit ilerledikçe Ra'nın Gözü'nün doğası çok daha karmaşık bir hale gelir ve Hathor'un isminin 'Kudret Sahibi' acımasız tanrıça Sakhmet'e dönüşmesinden bahsedilir. Böylece mit bize, kana susamış ve öfkeyle kendinden geçmiş bir halde insanoğluna vahşice saldıran dişi aslan tasviri sunar.

Ra'nın Gözü, ertesi gün yapacağı katliam için dinlenmeye çekilmiştir. Ne var ki Güneş Tanrısı öfkesini bir kenara bırakıp insanoğluna sevgi duymaya başlamıştır. Bu değişimin nedeni hakkında herhangi bir bilgiye sahip değiliz. Ama Mısır'daki tapınakların ibadet için gelen insanlardan yoksun kalacağını ve

sunaklarda artık tanrılar için adakların adanmayacağını kavramış olması muhtemeldir. Bununla birlikte insanoğlunun yok edilmesi, yaratıcı tanrının oluşturduğu kozmik örüntüde büyük bir delik açacaktı. Ra'nın fikir değiştirerek insanoğlunu bağışlaması, büyük olasılıkla evrenin onlar olmadan anlamını yitireceği düşüncesi olmuştur. Bu son olasılık, Mısırlıların bedeninin hiçbir parçasının bir başkasına devredilemeyeceği ya da yok edilemeyeceği inancıyla uyumluluk sağlamaktadır. Bu inanç nedeniyle, mumyalama işlemi sırasında organlar temizlenerek kavanozlara konulurdu.

Her ne sebeple olursa olsun, Ra insanoğluna olan öfkesini dindirir ve merhametsiz, kana susamış tanrıçanın kontrol edilemeyen hışmından onları kurtarmak için plan yapar. Tanrılar, insanoğlunu kurtarmak için tanrıçanın dinlenmeye çekildiği gece vaktinde hareket etmek zorundadır. Ra, elçilerini ivedilikle - Mısırlılar bunun için 'gölge gibi koşmak' deyimini kullanır- Asvan'a, büyük miktarda kırmızı toprak getirmeye yollar. Daha sonra Heliopolis'in önemli bir şahsiyetine, Güneş Tanrısı'nın Baş Rahibine, bu kırmızı toprağı sıkıştırıp köle kızların arpa birasıyla karıştırabilecekleri bir cisim yapmasını söyler. Çok geçmeden yedi bin tane şişe, insan kanı gibi görünen birayla doldurulur. Gecenin sonuna doğru Ra ve beraberindekiler, tanrıçanın katliamını devam ettirmek için geleceği bölgeye gider ve kan görünümüne buraları dökerek üç avuç yüksekliğinde (yaklaşık 22,5 cm) bir kan gölü oluşturur. Sabah olduğunda tanrıça 'kan'ı görür ve bu beklenmedik sürprizin hazzıyla içmeye başlar ve zehirlenir. Sonuç olarak bir önceki katliamdan sağ çıkan insanları bulmakta başarısız olur.

Mit, insanoğlunun cezalandırılması ve soyunun neredeyse tükenme noktasına gelmesinden bahsettikten sonra, Güneş Tanrısı'nın -dolayısıyla hükümdarın- yeniden doğması ve Kutsal İneğin sırtında göğe yükselmesiyle devam eder. Hem

Tutankhamon'un Tapınağı, hem de I. Seti'nin mezarındaki tasvirler, gök kubbeyi şekillendiren 'Mehet Wer' ya da 'Büyük Tufan' adlı İneği gökyüzü tanrısı Nut'la özdeşleştiren tasvirler içerir. İnsanoğlundan kuşku duyan ve onlardan bezmiş durumda olan Ra, sonunda Mısır'ı terk eder. Ama bu, Ra'nın görevini tamamen terk ettiği anlamına gelmez. Ra, insanoğlunun kontrolünü sağlamak üzere bilgelik tanrısı Thoth'u vekili olarak görevlendirir. Thoth, Ra'nın emriyle tüm bilimsel, tıbbi ve matematiksel bilgilerin saklı olduğu 'kutsal kelimeleri' (ör. hiyeroglifler) insanoğluna sunar.

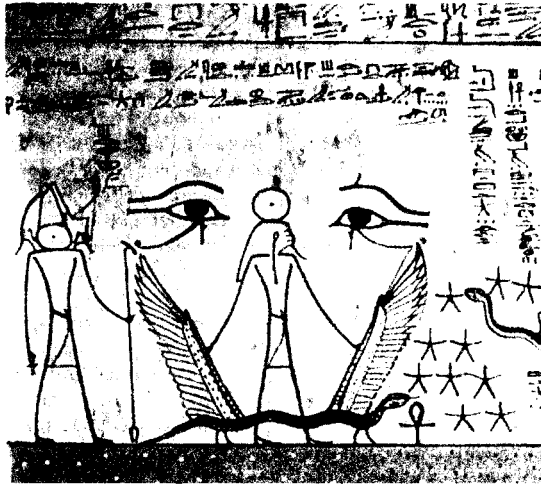
Güneş Tanrısı'nın Yeraltı Dünyasına Yolculuğu

MÖ 1492'den 1070'e kadar, neredeyse tüm firavunlar bugün Krallar Vadisi olarak adlandırılan, Teb şehrinin Batı yakasındaki nekropole gömülmüştür. Kaya mezarlar, değerli gömü aletleri ve kralın muazzam mücevherlerle süslenmiş lahitinden oluşmaktaydı. Vadinin koruyucusu yılan tanrı Meretseger'in zehirli iğnesine ve nekropolün (nöbetleşen) muhafızlarının dikkatine rağmen, mezar hırsızları firavun mezarlarındaki hazineleri talan etmeyi başarmışlardır ve Howard Carter'ın 1922 yılında yaptığı kazıya dek mühürlü kalması sayesinde yağmalanmaktan kurtulan Tutankhamon'un mezarındaki birkaç parça şey de buna dahildir. Kral mezarlarının duvarlarına çizilen karmaşık ve kafa karıştırıcı resimleri içeren sanat eserlerinin yasadışı olarak pazara çıkarılmamış olması sevindiricidir. Ne var ki bu resimler Teb kireçtaşındaki doğal tuzdan dolayı aşınmış, sağanak yağmurlarla ve bundan iki bin yıl önce gelen Yunan ile Kıpti turistlerin yazdıkları yazılarla çirkin bir görüntü kazanmıştır. Tüm bu doğal ve insanların neden oldukları tahribatlara rağmen, Mısır'ın yeraltı dünyasının panoraması bu duvarlarda yaşamaktadır.

Gökyüzü tanrıçası Nut'u yeraltında gösteren ve doğumu simgeleyen sahne. VI. Ramses'in mezarı, Krallar Vadisi, MÖ 1150 dolayları.

'Ra'nın Bedeni'. Devasa bir yılan tarafından korunan koç başlı Güneş Tanrısı yeraltı yolculuğunda. Krallar Vadisi, MÖ 1300 dolayları.

'Kutsal Gözler' ve birleşik Mısır'ın kırmızı ile beyaz taşlarını giyen figürün yanında ayakları ve kanatları olan bir yılan. III. Tutmose'nin mezarındaki Am-Duat Kitabı'ndan bir çizim (MÖ 1479-1425), Krallar Vadisi.

Antik Mısır'daki din âlimleri, yaratıcı hayal güçleriyle sayısız tasvir ve simge geliştirmişlerdir; bunların tümü Güneş Tanrısı'nın yeraltına yolculuğu sırasındaki güvenliği ile her gece ölümler diyarının karanlık köşelerine inen tanrı iken şafak vakitlerinde enerji ve yaşam dolu olarak yeniden doğan bir ilaha dönüşmesi üzerinde durmaktadır. Manu, Ra'nın yolculuğuna başladığı Batı dağıydı; Duat, onun yolculuk yaptığı yeraltı dünyasıydı; Bakhu ise, onun sabahları doğduğu Doğu dağıydı.

Ra'nın yolculuğu sırasında karşılaştığı tehlikelerin üstesinden gelmesi ve gökyüzüne güvenli bir şekilde ulaşması ile şüpheleri dağıtması konusunu ele alan üç derleme bulunmaktadır. Bu karmaşık derlemeler yüzyıllar boyu ilaveler yapılarak değişime uğramış ve bu durum metnin muammalı kısımlarını açıklığa kavuşturmaktan ziyade daha anlaşılabilir hale getirmiştir. Nesilden nesile aktarılan bu belgeler, kimi zaman el yazmacıları tarafından bile anlaşılamamış ve sonuç olarak bazı yazılar saçma, anlamsız olarak algılanmıştır. Diğer taraftan bazı papirüslerin yüzeyi büyük çaplı tahribat ve parçalanmalardan dolayı okunamayacak hale geldiği için duvarlara kopyalanamamıştır. Yazıcılar, bu tür durumlarda hiyerogliflerin okunamayan bölümlerinde 'asıl metin eksiktir' anlamına gelen *Gem Wesh* ifadesine yer vermişlerdir. Bu derlemelerin en eskisi, 'Yeraltında Olanların Kitabı' anlamındaki *An-Duat Kitabı*'dır. III. Tutmose (MÖ 1425) ve II. Amenhotep'in (MÖ 1401) mezarlarını ziyarete gelenler, bu kitabenin tam versiyonunu, mezar odalarının duvarlarındaki şematik çizimlerde görebilirler. I. Seti'nin (MÖ 1290) ve VI. Ramses'in (MÖ 1143) mezarlarında, bir gecedeki on iki saati simgeleyen oniki senaryonun on bir tanesi bulunmaktadır. İkinci derleme olan *Geçitler Kitabı*'nın bir kısmı, ilk defa Horemheb'in (MÖ 1307) mezarında bulunmuştur; ama tam versiyonu, VI. Ramses'in mezarında ve British Museum'un o zamanki cimri mutemetleri tarafından geri çevrilen, sonra Sir John Soane tarafından satın alın-

rak Londra'da bulunan Lincoln's Inn Fields'deki kendisine ait müzeye yerleştirilen I. Seti'nin sandukasının üzerinde bulunmaktadırdır. Bu üç derlemenin *Mağaralar Kitabı* olarak bilinen en sonuncu ve en nadide nüshası, VI. Ramses'in mezarında bulunmaktadır.

Am-Duat Kitabı

Güneş Tanrısı, Khepri olarak bilinen skarabe şeklinde yeniden doğmak için, yeraltı dünyasına yolculuğunu on iki sahne halinde gerçekleştirir. Yolculuğunun başında Batı Ufku'nda bulunan Güneş Tanrısı, takip edeceği Wernes nehrine yaklaşmaktadır. Bir önsözde, bu derlemenin özündeki büyülü gücü vurguladığı açıkça ifade edilmiştir: "Yeraltında olanların gücünü bilmek. Onların eylemlerinin gücünü; Ra'nın kutsal ritüellerini, gizli dinamizmi, saatleri ve tanrıları, yüce tanrının geçtiğı geçitleri ve yolları, güçlüyü ve yok olanı bilmek".

Ra, yolculuğuna Duat'ın ilk sahnesinden (ya da saatinden) başlar ve bir tapınakta koç başlı tanrı olarak tasvir edilerek 'Bedden' olarak adlandırılır. Bu, yolculuğunun sonunda Khepri'ye dönüşecek olan Ra'nın yeraltındaki karakterini vurgular. Yolculuğu boyunca, geminin başındaki 'Yolu açan' ve 'Akıl' adlı iki tanrı, güneş kursu ve inek boynuzu takmış 'Geminin Hanımı' denen tanrıça, Şahin başlı 'İlah Horus', kürekleri çekmekle görevli 'Hakikat Boğası', 'Tetikçi', 'İrade' ve 'Geminin Rehberi' adlı dört tanrı gemide kendisine eşlik etmektedir. Ra'nın her iki tarafında ona yardımcı olan ilahî yaratıklar vardır; örneğın, ona kapıları açan ve yeraltına girişı sırasında şarkılar söyleyen dokuzar babundan oluşan iki grup ve karanlığı aydınlatan on iki yılan tanrıça bulunmaktadır.

Gecenin ikinci saatine ulaştığında Ra, Wernes bölgesinin tanrılarına toprak haklarını verir. Üçüncü saate girdiğinde, Osiris'e 'İrade' ve Akıl' vererek ona karar verme ve eyleme geçme

yeteneği kazandırır. Dördüncü sahnede Ra'nın karşısına iki açık kapısı olan eğimli bir yol çıkar. Burada, insan kafasına sahip dört ayaklı yılanlar ya da üç yılan başlı ve iki kanatlı muhafız yılanlar bulunmaktadır. Bu yılanların Ra ve yanındakilere zarar vermediğini, aç olmadıklarını şu büyümlü sözlerden anlamaktayız: "onlar, O'nun (Ra) nefesiyle hayat bulmuştu" ya da "onlar, yol gösteren tanrıların sesleriyle yaşamaktaydı". Bu geçit, 'Ro-setau' ya da 'Geçitler Kapısı' olarak bilinen girişten yeraltı dünyasına gidişi sağlayan yoldu. Bu rotanın üzerinde Memfis nekropolünün tanrısı Sokar ile Osiris'in mezarı bulunmaktaydı.

Beşinci saatte, Ra yeniden dirilme tasvirleriyle dolu hayati bir aşamaya ulaşır. Bu sahnede, güneş gemisi bir dağa doğru itilir ve bu dağın tepesinde, 'Sokar'ın ülkesinin üzerine doğan İsis'in Bedeni' olarak adlandırılan bir baş yükselir. Ra, dağın iç kısmına çekilir. Buranın girişini ağızlarından alev püskürten dört baş korumaktadır. İki başlı cesur yeryüzü tanrısı Aker'in arkasında, bir kum tepesi bulunmaktadır. Bu kum tepesinden bir ucunda insan başı, diğer ucunda üç yılan başı olan bir yılanın sırtından şahin başlı Sokar yükselir. Sokar, yeraltındaki Ra'nın kadim zamandaki şeklinin tezahürüdür ve Güneş Tanrısı'nın yukarı geçişini tasvir eder. Tasvirin üst kısmında, çöldeki bir dağdan çıkıp gelen ve Sokar'ın ağızındaki çekme ipini tutan skarabe bulunmaktadır. Osiris'in çöldeki mezarını temsil eden bu dağın her iki tarafı çaylak tasvirindeki İsis ve Neftis tarafından korunmaktadır. Güneş Tanrısı, skarabe Khepri olarak 'Gece' denen dağdan yeniden doğarak yine ölümün üstesinden gelmiştir; bu Mısırlı din âlimlerinin yaşam ve ölümün, birinin diğerini baskı altına almadığı, süreğen bir döngü olduğu inancının tasviridir. Söz konusu dağ tasvirinde Güneş Tanrısı, Osiris'in bedenine girmiştir; ama ölüme mahkûm olmamıştır.

Altıncı saatte Ra'nın gemisi, elinde kutsal ibis kuşuyla bir babun şeklinde oturmakta olan tanrı Thoth'un önünde durur.

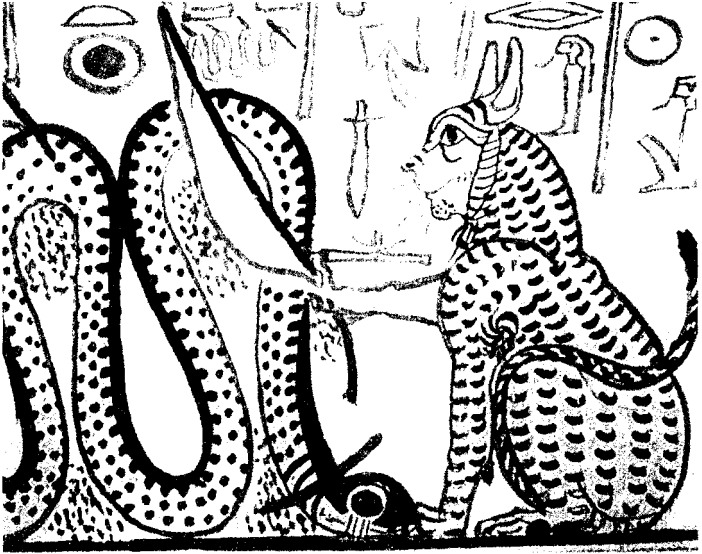
Thoth'un amacı, tarlaların içinde tanrılar ve Yukarı Mısır ile Aşağı Mısır için bir şehir bulmaktır. Burada, beş başlı bir yılan tarafından sarılmış haldeki Khepri de tasvir edilmiştir. Güneş Tanrısı, kendi tezahürünü yeraltı dünyasındaki bir ölü olarak ziyaret etmektedir. Bu muhtemelen mantığa aykırı gelecektir. Bu nedenle Kristensen adlı Hollandalı bir bilim adamının, Mısırlıların yaşam ve ölüm süreçleri üzerine düşüncelerine açıklık getirebilecek sentezinden birkaç cümleye yer verelim:

...yaşayan ve gelişen her şey, farklı yapılardaki faktörlerin açıklanamayan ve tamamen gizemli işbirliğinin bir ürünüdür... Yaşam ve ölüm birbiriyle uzlaşamayan karşıt gerçekliklerdir, yine de sonsuz yaşamı birlikte var ederler. Biri diğerine baskı kurmaz; ikisi birbirini var eder. Evrensel yaşam, ölüm ve yaşamın birlikteliğidir; bu yaşamda, çatışan güçler uzlaşır ve kendi bağımsızlıklarından vazgeçerler... Güneş battığı zaman ölmez; yaşamının gizli kaynağına ulaşır. Kaynağı olan Khepri'ye dönüşür ya da ulaşır... Ama her var oluş ölümden gelir ve böylece, potansiyel yaşama dönüşür. Karanlık, ışığın beşiğidir; Güneş doğmak için enerjisini bu karanlıktan alır... Mutlak yaşamın mekânı, ölümün hükümdarlığındadır.¹⁴

Ra'nın yolculuğunun yedinci saatinde de oldukça şiddetli sahneler yaşanır. Bu sahnede, 'Osiris'in Bedeni' olarak adlandırılan ve kendisini saran bir yılan tarafından korunan tanrıdan söz edilir; bıçak savurarak düşmanlarının kafasını kesen kedi kulaklı bir ilahi varlık ile isyancıları bir halatla hapis tutan 'Cezalandırıcı' adlı başka bir varlığın önünde durmaktadır. Osiris'in düşmanları yakalanır ve yok edilir. Sonra Güneş gemisindeki Ra'nın önünde baş düşmanı Apophis'in yok edildiği sahne gelir. Apophis, yokluğun gücünü simgeleyen, Güneş Tanrısı'nı yutmak istemesinden dolayı onun için daima tehdit unsuru olan devasa

¹⁴ N. Rambova tarafından, Bollingen Series XL.3 (Pantheon Books, 1957: s. 29-30), A. Piankoff, 'Mythological Papyrus: texts'te alıntılanmıştır.

bir yılanıdır. Her ne kadar yenilmez olsa da, kraliyet mezarlarının duvarlarındaki çizimlerde, Güneş Tanrısı yakınlarındayken bile büyüyle yok edildiğini ya da yenildiğini gösteren tasvirlerle rastlarız. Yılan Apophis, bu tasvirde 240 metreye kadar uzanmaktadır. Akrep tanrıça Serket ile 'Bıçakların Efendisi' olarak adlandırılan tanrı, Apophis'in başını ve kuyruğunu tutmakta, başı ile bedenini bıçak darbeleriyle delmektedirler.

Güneş Tanrısı'nın kedisi sembolik olarak yeraltındaki kaos yılanı Apophis'in başını kesiyor. Nakht-Amon'un Mezarı (MÖ 1290 dolayları), Deyr ül-Medine, Batı Teb.

Ra, sekizinci saatte, insan başlı ve içinden bıçak çıkan bir kutuya bağlı, gücünün simgesi dokuz değnek tarafından çekilir. Bu simgeler, Ra'nın düşmanlarını yok etmektedir. Etraflarında, tanrıların keten kıyafetlerle gösterildiği kapılı bölümler bulunur. Bu figürlerden bazıları mumya şeklinde; bazıları oturmuş vaziyette

insan başlı; diğerleri boğa, keçi, fare, firavun faresi, timsah ve su aygırı başlı; ve geriye kalanlar da kobra biçimindedir. Güneş Tanrısı onların 'mağaralarından' geçerken, çağrısına erkek kedilerin, Nil'e dökülen çağlayanların ya da kuşların sesine benzer çığlıklarla karşılık verirler. Dokuzuncu saatte Ra, Osiris'in koruyuculuğunu yapan ve 'katlettiklerinin kanlarının içinde yaşayan', ağızlarından ateş çıkaran on iki kobrayla karşılaşır. Ra aynı zamanda, ağaçları ve bitkileri oymakla sorumlu, ellerinde hurma dalından yapılmış asalar taşıyan tanrıların da yanından geçer.

Onuncu saatte, Ra'nın seher vaktindeki yeniden doğuşunun yakınlaştığına dair işaretler belirir. Skarabe, Ra'nın Doğu ufkunda yeniden doğacağı yumurtayı elinde tutar ve gökyüzüne fırlatılmak üzere iki güneş kursu hazır bekletilir. Güneş gemisinin ön kısmında Doğu ufkuna giden yolun güvenliğini kontrol etmekle görevli on iki tanrıdan oluşan bir silahlı grup bulunur. Ra, emrini verir: "Oklarınızı yerleştirin, nişan alın ve yayı çekin. Geçidin karanlıklarında pusu kurmuş düşmanlarımı cazalandırın". On birinci saat, her birine bir tanrıçanın alevlerler püskürttüğü çukurlara söz konusu düşmanların atılışını tasvir eder. Bu düşmanlar; zincirli tutsaklar, parçalanmış ruhlar, gölgeler ve kesilmiş kafalar olarak resmedilmiştir. Diğerlerinden daha geniş altıncı ateş çukurunda baş aşağı sarkıtılmış dört isyancıya yer verilmiştir. Bu toplu katliam sırasında Horus bir konuşma yapar: "... siz düşmanlar bu alev çukurlarına atılacak ve kaçamayacaksınız... O'nun bıçakları bedeninizde yaralar açacak, O boğazınızı kesecek ve sizi parçalara ayıracak. Sizler yeryüzünde yaşayanları asla göremeyeceksiniz'.

Artık on ikinci saat gelmiş ve Güneş Tanrısı yolculuğunun sonuna ulaşmıştır. Burada Güneş Tanrısı gemisiyle dev bir yılının kuyruğundan içeri çekilir ve skarabe Khepri olarak yılanın ağzından yeniden doğar. Ra bu haliyle, kollarıyla yeraltı dünyasını mühürleyen Hava tanrısı Shu'nun başının üzerinde oturur.

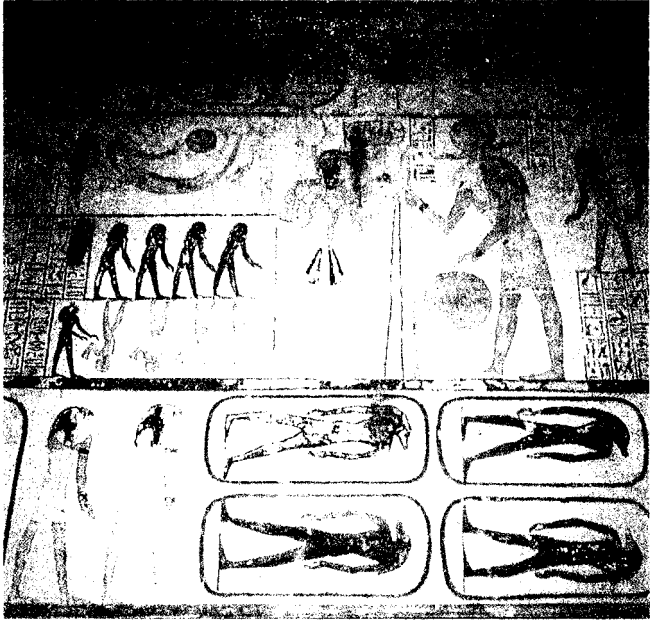
Ardından, gündüz gemisiyle doğudan yol alarak Nut'un bacaklarının arasında parıldar.

Güneş Tanrısı'nın Am-Duat'taki ilerleyişi

Sahne	Yerin/şehrin ismi	Sahnedeki tanrıça
1	Büyük Şehir kafasını kesen tanrıça	Ra'nın düşmanlarının
2	Wernes Arazisi tanrıça	Efendisini koruyan Bilge
3	Tahıl tanrılarının arazisi ve Osiris'in suları	Ruhların parçalayıcısı
4	Yaşam Formları Mağarası	Gücün Efendisi
5	Sokar'ın Mağarası	Gemisindeki tanrıça
6	Derin Su	Maharetli lider
7	Osiris Mağarası, Gizemli Mağaranın Şehri	Yılanı alt eden tanrıça
8	Tanrı'nın lahitlerinin bulunduğu şehir	Gecenin Hanımı
9	Yaşayan tezahürlerin şehri	İlahe
10	Derin Suların ve Sarp Kıyıların Şehri	İsyancıların kafasını kesen tanrıça
11	Ölü Sayıcısının Şehri	Düşmanları defeden, Yıldız tanrıça
12	Karanlığın sonundaki mağara, Yeniden Doğuşun Şehri	Ra'nın güzelliğini seyreden tanrıça

Mağaralar Kitabı

Bu son derleme, mağaralarda geçer ve Güneş Tanrısı'nı yaşam veren, yeraltı dünyasının karanlık egemenliğini aydınlatan tanrı olarak yüceltir. Resimler, Ra'yı Duat boyunca ilerleyip tanrıların mağaralarını aydınlatırken betimler; aynı zamanda düşmanların ve isyancıların cezalandırılışı dehşet verici detaylarla gösterilir. İyi talih ile cezalandırmaların bu etkileşimi, *Mağaralar Kitabı*'nı piskolojik bir tablo haline getirir. Kitabenin ödüllendirme ve cezalandırma kavramlarına yoğun bir şekilde odaklanması, onu diğer iki kitaptan farklı kılar. Bütün olarak yolculuğun sonucu düşmanların idam edilmesi iken, Ra açısından getirisi muazzamdır.

IV. Ramses yeraltında, koç başlı Güneş Tanrısı'nın huzurunda. Ortada, mahfaza içinde tanrılar ve mağlup edilmiş düşmanlar alt-üst şekilde gösterilmektedir.

Krallar Vadisi, MÖ 1150 dolayları.

Kitabenin başında, Ra'nın yürüyerek yeraltı dünyasına girmesinden bahsedilir. Yolculuğu sırasında, üzerinde tanrı ve tanrıça figürlerinin bulunduğu oval şeklindeki bir dizi nesneyle karşılaşır. Bu nesnelerin her biri Ra'nın yolculuğu sırasında yaşam verebileceği bir beden taşıyan lahitlerdir. Güneş Tanrısı birinci mağarada, bildiği gizli adları kullanarak tehlikeyi savuşturur ve koruyucu ilahların adlarını sayarak saldırıları önler. Aşağıda üç dev yılana hitap etmek için kullandığı terimleri görebiliriz:

Ey kalplere korku salan; ortaya çık ve yolu aç! Buraya (Batı'ya) Osiris'in ihtiyaçlarını karşılamak ve onun düşmanlarını cellâda teslim etmek için geldim.

Ey mağarasında uyuyan, harap şehrin ruhlarının teslim olduğu korkutucu yüz...

Ey Duat'ın yöneticisi adına Roseau'yu kuşatan...

Yılana hitap etmesi ve kendi gücünü kanıtlaması, Ra'nın lahitle-rindeki ilahları selamlayarak mağarada ilerlemesini sağlar. Onun ilerlediği yolu takip ettikçe, gözlerimiz resmin alt taraflarındaki sırayla yürüyen tutsaklara ve kafası kesilmiş düşmanlara takılmaktadır.

Bu cezalandırma, ikinci mağarada baş aşağı asılmış ve kalpleri sökülüp ayaklarının altına bırakılmış düşman tasvirleriyle devam eder. Burada Ra tabutlar içerisinde, kır faresi ve kedi balığı başı olan bazı tanrılara rastlamıştır. Bunlar, Letopolisli Horus ve Osiris'le ilişkili kadim sembollerdir. Üçüncü mağaraya giren Ra, burada cesur toprak tanrısı iki başlı Aker'e giden yolu arşınl-ar. Onun altında, Ra'nın ışığında tekrar canlanmak isteyen Osiris, şehvet düşkünü bir tanrı olarak tasvir edilmiştir. Dördüncü mağarada, onun güzelliğini ve iyiliklerini öven bir methiye Güneş Tanrısı'nı selamlar.

Beşinci Mağarada Ra, düşmanlarının toplu olarak yok edilmesine tanık olur. Bazı kazanlar; kafaları kesilmiş cesetler, başlar, kalpler, ruhlar ve gölgelerle doluydu. Ra, kazanların başında bulunan iki tanrıçaya, potansiyel düşmanların da aynı şekilde yok edilmesini emreder: “Ey düşmanlarımın ruhları, cesetleri, etleri ve gölgelerinin yakıldığı kazanları karıştıran ulu ateş tanrıçaları; bakın, sizin yanınızdayım. Düşmanlarımı yok ediyorum. Siz mağaralarınızda kalacaksınız, ateşleriniz kazanlarımı kaynatacak, ruhlarınız ne burayı terk edecek ne de benim maiyetime katılacak”. Yine Beşinci Mağara tasvirinde, iki büyük ayakta duran figürün resimlerden üç tanesini kapladığı görülmektedir. Böylece Güneş Tanrısı, güneş kursları ve diriliş tasvirleriyle kuşatılmış gök tanrıçası Nut’un bir tasviri olan ‘Gizli Olan’ı görebilecektir. Bunun yanında, şehvet dolu Osiris’le de karşılaşacaktır.

Ra artık düşmanlarının boynunun vurulduğu Altıncı Mağara’ya gelmiştir. Şimdi Ra’nın katliamı geride bırakma zamanıdır ve bu son sahnenin üst kısmındaki çizimlere, güneş kursunu iten skarabe tasvirleri hâkimdir. Doğu Ufku’na doğru ilerleyen Güneş gemisindeki Ra, skarabe ve koç başlı tanrı olarak tasvir edilir. Dönüşümün başlamasıyla skarabe Güneş Tanrısı’nı oluşturur ve Doğu’ya doğru yönelir; ne var ki skarabenin başı Ra’nın yeraldındaki görüntüsüyle birleşir ve böylece, skarabenin bedeni ile koç başından oluşan melez bir yaratığın tasviriyle karşı karşıya kalırız. Artık yeniden doğuş zamanı gelmiştir ve bu nedenle parmağını emen bir çocuk olarak Güneş Tanrısı’nı, Doğu Dağı’ndan doğmak üzere olan güneş kursuna ayaklarını uzatırken görebiliriz.

Geçitler Kitabı

Bu derleme, kral mezarlarındaki en dramatik tasvirlerdendir ve Duat’a giden geçitlerden birinin muhafızlığını yaparken ağzından ateş püskürten devasa yılan motifinin çokça kullanılmış ol-

masıyla dikkat çeker. Güneş Tanrısı'nın Batı Çölü dağlarındaki yolculuğu, bir yılan tarafından korunan yeraltı dünyasının kapısından girmesiyle başlar. Ra, koç başı ve güneş kursuyla birlikte, omuzlarına kadar insan bedenine sahip olarak tasvir edilir. Elinde hâkimiyeti simgeleyen asa bulunmaktadır. Güneş Tanrısı burada, yeraltındaki biçimi olan 'Ra'nın Bedeni' olarak anılmaktadır. Güneş Tanrısı, 'Mehen' ya da 'Sarmal' olarak adlandırılan yılanın sardığı bir tapınakta yer alan Güneş gemisinde bulunmaktadır. Geminin içinde aynı zamanda, Güneş Tanrısı'nın biri geminin ucunda duran Sia ya da 'Akıl'/'Kavrayış' ve diğeri kürek kısmında bulunan Heka ya da 'Büyü' olarak adlandırılan iki özelliğinin kişileştirmesine yer verilmiştir. Papirüs ağacından yapılmış gemi, yeraltı dünyasının dört sakini tarafından çekilir. Bu, *Geçitler Kitabı* boyunca süregelen devamlılık temasını simgelediği kadar, çizimlerin merkezindeki Güneş Tanrısı'nın Duat Nehri boyunca devam eden güvenli yolculuğunu da betimler. Yukarı ve aşağı kısımlardaki çizimler, nehrin iki yakasında geçen olayın ipuçlarını verir. İlk sahnede 'Ra'nın Bedeni', yerde yüzükoyun yatmakta olan düşmanların katledilmesini ve tutsakların sıra halinde yürüyüşünü denetleyen, Heliopolis'in yaratıcı tanrısı Atum formundadır. Bu mahkûmların suçu; tanrıya küfretmek, yalan yere yemin etmek ve cinayet olarak tanımlanır. Atum, mahkûmlara şöyle seslenir:

... Ben, onun babasından doğan oğulum; ben, onun oğlundan doğan babayım [ör. Atum ve Ra, yinelenen bir süreğenlik döngüsü içindedir]. Siz, sağlam halatlarla bağlısınız... Bedenleriniz parçalanacak, ruhlarınız yok olacak. Siz, Ra'nın gizli bölgeden geçişini göremeyeceksiniz.

Ra'nın ikinci sahneye geçmek için kullandığı geçit gibi, tüm geçitler oldukça stilize edilmiştir; çift savunma kuleleriyle oldukça sağlam olduğu, ilk defa Sakkara'daki Kral Zoser'in (MÖ 2600

dolayları) basamaklı piramidinde görülen ve 'Khekeru' olarak bilinen süslü mazgallarla donatıldığı açıkça belirtilmiştir. Geçidin burçlar arasındaki giriş ve çıkışlarında bulunan özel bir muhafızla birlikte, girişin duvarlarında dokuz mumyalanmış tanrı bulunmaktadır. Bunun yanında, ateş püskürten ve kulelerin üzerinden şaha kalkmış bir kobra ile onun kuyruğunda bulunan, boyu yerden duvara kadar olan ve kapının muhafızlığını yapan bir yılan rastlarız. Bu koruyucuların adları sadece Ra tarafından bilinir ve Güneş Tanrısı gizli bilgisiyle bu adları telaffuz ederek kapının ardındaki bölgeye geçer. İkinci sahnede 'Ra'nın Bedeni', kuşlar için caydırıcı rol oynayan; ama büyüğü sayesinde tahıllara zarar vermeyen bir ateş gölünden çıkan on iki buğday tanrısını selamlar. Güneş Tanrısı'nın gemisi, kendisini dönüştürmek için kullandığı ve tüm engelleri aşmasını sağlayan gücünün göstergesidir ve tepelerinde boğa başları olan direkler boyunca geçmekte olan Yeryüzü Gemisi olarak tasvir edilir. Kıyıda, Atum'un askerleri tarafından sıkıştırılmış ve ümitsiz bir şekilde kendi kendine dolaşmış olan, Ra'nın düşmanı yeraltı yılanı Apophis'in yenilgisi anlatılır.

Gemi Üçüncü Geçit'ten geçtiğinde Güneş Tanrısı, gölleri koruyan çakal ve yılan tanrılar gördüğü bir bölgeye gelir. Çakal tanrılar Yaşam Gölü'nü yeraltı dünyasında yaşayanlardan korur; zira bu göl kutsaldır ve sadece Güneş Tanrısı'na aittir. Kobraların Gölü ise, Ra'nın düşmanlarının yok edileceği ateşi korur. 'Ra'nın Bedeni' bölgede Hereret adlı kendi kendine dolanmış devasa yılanı da görür. Bu yılan 'Yeraltı Dünyası'nın Saatleri' olarak tanımlanan tanrıçalar tarafından sarılmıştır. Bu tanrıçaların görevi, Hereret'in vücudundan çıkardığı ya da meydana getirdiği her şeyi yutarak zararsız hale getirmektir.

Dördüncü Sahne'de, kıyıda on iki tanrı tarafından taşınan çok uzun bir halat tasvir edilmektedir. Bu tanrıların görevleri, ekinleri ölçmek ve birbirinden ayrılmış tarlaları yeraltı dünyası-

nın sakinleri arasında paylaştırmaktır. Yazıtlarda, bu dağıtımın tatmin edici bir şekilde yapıldığından övgüyle söz edilmektedir. Diğer kıyıda, ordusunu arkasına alan tanrı Horus, Mısırlıların inancına göre insanoğlunun dört geleneksel ırkına ayrılmış on altı erkek figürün önünde yürürken gösterilmektedir. Dört Adam: Mısır'daki Duat'ta ve çöllerde yaşayan 'Ra'nın sürüsü', yani Mısırlılar olarak adlandırabileceğimiz seçkin ırk; Dört Ortadoğulu: bunlar, dişi aslan tanrıça Sakhmet tarafından yaratıldıkları iddia edilen Filistin ve Suriye halkları; Dört Nübyeli: bunlar, Asvan'daki ilk Nil çağlayanında yaşayan yerleşik sakinler ve Mısır'ın güney sınırındaki göçebe kabileler; ve dört Libyalı: bunlar da, tanrıça Sakhmet tarafından yaratıldıkları rivayet edilen, Libya'nın Akdeniz kıyılarında ve Batı çölünde yaşayan kabileleri temsil eder.

'Ra'nın Bedeni' Beşinci Geçit'ten de geçer ve Osiris'in Salonu'na ulaşır. Duat hükümdarı tanrı Osiris, yüksekçe bir yerde oturmakta ve yaşamı simgeleyen ankh ile kanca şeklindeki asasını tutmaktadır. Önünde, omuzlarında Duat'ta yaşamak isteyenlerin kalbini tartarak, bu isteklerini gerçekleştirebilecek kadar günahsız olup olmadıklarını ortaya çıkarmaya yarayan bir tartı bulunan, mumya şeklinde bir tanrı bulunmaktadır. Papirüs şeklindeki bir sandalda, bir maymun tarafından alt edilen domuz tasvirine rastlamaktayız. Bu, Osiris'in düşmanı Seth'i aşağılayan bir çizimdir. Bu salonun ötesindeki Beşinci Sahne'de, Güneş Tanrısı on iki tanrı tarafından taşınan Apophis'in yenilgisini izler. Apophis'in bedeninden, daha önce kurbanı olan ve Ra'nın canlandırdığı kimseleri simgeleyen insan kafaları çıkmıştır. Apophis'in 'gözü, burnu, kulağı olmayan; böğürerek soluk alıp veren ve yaşamını kükreyerek sürdüren' şeklinde betimlenmesindeki amaç, onun kimseyi yenemeyecek kadar kabiliyetsiz olduğunu göstermektir. Sonraki çizimde, Aken adındaki ilahî varlığın ağzındaki bükülmüş bir halatı çeken on iki tanrıyı görü-

rüz. Bu bükümlerden her biri, yeraltı dünyasının bir saatini temsil eder.

‘Ra’nın Bedeni’ Yedinci Sahne’ye girer ve burada kafalarının kesilmesini bekleyen düşmanların bağlı olduğu çakal başlı sütunlara doğru sandalı ilerler. Kıyıda, oraklarla tahılları biçen ve Güneş Tanrısı ile Osiris’e yiyecek bira sunan tanrılar vardır. Yedinci Kapı’nın ardında tanrılar, boğumlarından kamçı, şahin, insan başı ve yıldız resimleri çıkan bir halat taşımaktadır. Bunlar, Ra’nın onuruna kimi gizemler meydana getirirler, ama yazıtlar bu konuda detay vermemektedir.

Oldukça sakin geçen Yedinci Sahne’nin aksine, Sekizinci Kapı’nın ardındaki sahne Ra’nın en aktif olduğu sahnedir. Kıyıda, Alev Adası’nda dokuz ruha yiyecek sağlamak için toplanan ve kuş bedenine, ama insan başına ve kollarına sahip on iki tanrıdan oluşan bir konsey görür. Ra, içinde baş aşağı sarkıtılmış insanlarla tasvir edilen bir havuz tasarımları için adamlarına baskı yapan Atum’a yaklaşır. Bu tanrılar, eski çağlardaki tufandan sorumlu su tanrılarıdır. Kendilerinden iyi şeyler yapmaları beklediği vakit harekete geçmeleri için, Ra onlara hareket etme, nefes alma ve yüzme kabiliyeti verir. Diğer kıyıda Horus, kıvrımlarından mumya şeklinde tanrıların çıktığı ve ateş püskürten biyılana doğru Osiris’in düşmanlarını götürmektedir. Bu düşmanlar, tanrının tapınağındaki törenleri kirletmiştir ve Horus yılana “ağzını aç, ateşini püskürt... Onların bedenlerini yak, ruhlarını alevlerinle yok et” emrini verir.

Dokuzuncu Sahne’de ‘Ra’nın Bedeni’, Güneş Tanrısı’nın yolunun üzerinde beklemekte olan Apophis’i ellerindeki ağlarla ve mızraklarıyla yok etmeye hazır tanrıları takip eder. Kıyıda, Yukarı ve Aşağı Mısır’ın taşlarını ve hanedanlık armasında yer alan aslan gibi bir yaratığın sırtında, boynunun üzerinde taşıdığı Horus ile Seth’in başlarıyla ‘Onun İki Yüzü’ olarak adlandırılan bir tanrı görür. Bu tanrı, Kuzey ile Güney Mısır arasındaki barış-

çıl birliğı sembolize eden ve iki gelenekçi düşman arasında hiçbir çatışmanın olmadığını gösteren bir tasvirdir.

Onuncu Kapı'nın ardında 'Ra'nın Bedeni', ön tarafında bir erkek yüzü taşıyan başka bir sandalın arkasına takılır. Bu yüz, yeniden doğuş yolculuğunda Güneş Tanrısı'na ait bir öge olan 'Güneş Kursunun Yüzü'dür. Kıyıda ise, Apophis'in dramatik zincirleniş i tasvir edilir. Apophis'in baş ı, tüm bedeniyle zincir boyunca uzanmış olan akrep tanrıça Serket tarafından tutulmaktadır. On alt ı tanrı, yılanın sırtında zinciri tutmakta ve yeryüzünden çıkan devasa bir yumruk tarafından desteklenmektedirler; artık Apophis'in kurtulma şansı kalmamıştır. Apophis'in kuyruğunun yanında, Osiris durmakta ve Apopsis bendenini kaldırarak zincirlenmiş dört yavrusunu göstermektedir. Burada Horus'un oğullarıyla yeryüzü tanrısı Geb'i simgeleyen beş figür takviye koruma sağlamaktadır.

On birinci Sahne'de, Apophis'in sembolik olarak yakalanışı ve zincirlenişinin yanında, Doğ u Ufku'undan Ra'nın gelişini bildiren dört babuna da yer verilir. On ikinci Sahne ise, Güneş Tanrısı'nın sonsuza dek giden doğuş döngüsünü kapsar. Tanrı Nu, kendi doğduğı sudan, içinde Güneş Tanrısı'nın skarabe Khepri formunun ve Güneş kursunun bulunduğı gemiyi yükseltir. Gökyüzü Tanrısı, Duat'ı temsil eden Osiris'in başına ayaklarını dayamış bir şekilde, Nu'nun üzerinden aşağı doğru eğilir. Yolculuğun başarıya ulaştığının belirtisi olarak, Güneş kursu seher vakti Ra'nın çölde yükseleceğı noktaya doğru fırlar.

Bu üç karmaşık eser, çağımızın bakış açısına göre karmaşık gelebilmektedir. Birbirine karışmış çizimler ve sonu gelmeyen bir adlar zinciri olarak algılanabilirler. Ama Güneş Tanrısı'nın herhangi bir engele takılmadan Duat boyunca gerçekleştirdiğı yolculuk, elbette Mısır inancının temel taşlarından biridir. Düşmanların öldürölüşü, Apophis'in yok ediliş i ve mumya biçimindeki ilahlar ile sandukalarındaki tanrılar, yaşamın hükümdarlığının

merkezinde yer almaktadır. Duat, hayal kırıklığı yaşanan bir yer değildir ve Eski Mısır'da yaşayanlar, şu dizeleri tekrar etmeyecektir:

Burası ölü ülke
Burası kaktüslerin ülkesi
Burada resimlerle süslü taşlar yükselir
Burada ölü adamın eli onlara yalvarır
Solan bir yıldızın ışıltısı altında.¹⁵

Bu kasvetli düşünceler reddedilecektir; çünkü Duat'ta iki büyük tanrının birbirine karışımından söz edilir; Ra, Osiris'e dönüşür; Osiris, Ra'ya dönüşür. Yeraltı dünyasının tanrısı, hem Güneş Tanrısı'nın eski formu, hem de onun yeniden doğduğu tanrıdır. *Ölüler Kitabı*'nın 17. Bölümü'nde aşağıdaki cümleyi ve açıklamasını buluruz:

Ben Dünüm, ben Yarınım
Bu ne anlama gelir?
Osiris Dündür, Ra ise Yarın.

'Ra'nın Bedeni'nin Duat boyunca gerçekleştirdiği yolculuk, Güneş Tanrısı'nın güç kazanıp Khepri'ye dönüşerek yeniden doğması sürecini anlatır. Yaşam ve ölüm, birinin diğerini meydana getirdiği sonsuz bir döngüdür.

¹⁵ T.S. Eliot, *The Hollow Man*.

Güneş Tanrısı'nın Geçitler Kitabı'ndaki ilerleyişi

Sahne	Koruyucu yılan	Kapı ismi
1	Çölün Muhafızı	Gizli ismin sahibi (Osiris)
2	Kuşatıcı	Alevin Şiddeti
3	Sokan	Besinlerin Hanımı
4	Alev yüzlü	Hareketin Efendisi
5	Alevin Gözü	Devamlılığın Hanımı
6	Göz Oyan	Efendinin Tahtı
7	Gözden Saklı Olan	Işıldayan
8	Alev yüzlü	Kızgın
9	Toprağın Azı dişi	Saygıyla Yüceltilen
10	Saran	Kutsal
11	Taşan Su	Girişte saklanan
12	Seher vaktine ve Kuşatana ait olan	Gücün Kutsiyeti

Tarihten Efsaneye

Bu bölümdeki karakterlerin her biri, ölümlerinin ardından bir kültü ya da masala konu olarak tarihten efsaneye dönüşmüştür. Hepsinin de gerçekten yaşadıkları arkeolojik olarak kanıtlanabilir.

İmhotep

İmhotep, tasarısının ihtişamı bakımından benzeri olmayan ve inşa edilen büyük taş mabet olan Sakkara'daki Kral Zoser'in (2630-2611) basamaklı piramit kompleksinin mimarıdır. Piramitte, hükümdarın gökyüzüne yükselmesi için devasa bir merdiven, hanedan mensupları için bir tapınak ile Zoser'in 50. yıl festivallerinin ebediyen kutlanması için çadırlar ve tapınaklar bulunmaktadır. Kral Zoser'in (anıtlarında Netjeri-khet olarak anılır) kayıp bir heykelinden kalan büstünde İmhotep'in unvanlarına rastlanır:

Aşağı Mısır'ın Kralı'nın mührünü taşıyan, Kralın başının yakınında olan [ör. vezir], Büyük Köşk'ün Yöneticisi, krallığın temsilcisi, Heliopolis'in Başrahibi, İmhotep, marangoz ve heykeltıraş...

*Mitolojik olmaktan ziyade
'tarihsel' bir figür olan İmhotep
tarafından, firavun Zoser için
inşa edilmiş Sakkara'daki
basamaklı piramit, MÖ 2600
dolayları.*

*İmhotep'in, yazıcılıktaki
ustalığını simgeleyen, oturur
vaziyetteki heykeli. Geç dönem,
bronz.*

Piramidin otuz metre aşağısındaki koridorlarda İmhotep'in unvanlarından birini daha görürüz: 'Baş Okutman Rahip'. Böylece, Mısır yönetiminin en yüksek dinî ve dünyevi makamlarının İmhotep'e ait olduğunu görürüz.

Bu piramide ek olarak İmhotep, Zoser tarafından Heliopolis'in Güneş Tanrısı'na atfedilen ve günümüzde yüksek kaliteli rölyef parçalarında varlığını sürdüren bir tapınak da yapmıştır. İmhotep'in adına, Zoser'in halefi olan Kral Sekhemkhet'in (MÖ 2611-2603) tamamlanmamış piramidinin dış duvarlarındaki yazılarda da rastlanmıştır. Bu, İmhotep'in adına rastladığımız son tarihî belge olduğu için, onun yaklaşık 4600 yıl önce öldüğünü düşünebiliriz.

Tecrübeli bir mimar olarak sahip olduğu ün, onun yazıcılar tarafından bu sanatın en seçkin icracısı olarak benimsenmesini sağlamıştır. İmhotep, bilgelik konusunda bir esin kaynağı olmuş ve papirüslerde ona ait özlü sözler olduğu iddia edilmiştir. Kısmen karamsar, kısmen hedonistik özelliğe sahip olan ve en iyi nüshası British Museum'daki Harris 500 Papirüsü'nde yer alan *Harper'in Şarkısı*'ndaki şöyle denmektedir:

İmhotep ve Hor-dedef'in [Kral Khufu'nun oğullarından biri] sözlerini duydum. Onların ilkelerine sıklıkla atıfta bulunulur; peki, onların anıtları şimdi ne durumda? Duvarları parçalanmış, yerleri kaybolmuş; tıpkı hiç varolmamış gibi.

Eğer şarkı, girişinde övünüldüğü gibi Kral İntef tahtta iken yazılmış olsaydı, İmhotep'in yaptığı anıt mezar daha MÖ 2000'e gelmeden çoktan harabeye dönmüş olurdu. Bununla birlikte, İmhotep'in adı kendi yazılarında yaşamıştır ve British Museum'da bulunan bir belge de bunu doğrulamaktadır. Söz konusu belgenin amacı usta yazıcısını övmektir ve bunu, edebiyatın ölümsüzlüğünü kanıtlamak için mantıklı atıflarda bulunarak yapmaktadır:

Kitap, usta bir mimarın evinden ya da Batı çölündeki bir anıt me-
zardan daha değerlidir... Bugün Hor-dedef'e benzeyen biri var mı?
Bugün İmhotep'e benzeyen başka biri daha var mı? ... Bu bilge in-
sanlar, geleceği önceden biliyordu... Bugün ölmüş olabilirler ve ad-
ları hafızalardan silinmiş olabilir; ama onları bıraktıkları yazılarla
hatırlayacağız.

Mısır'da İmhotep'in statüsü, bir bilge olarak oynadığı role
yönelik psikolojik görüşün değişmesi, onun doğumunda önde
gelen tanrılardan birinin doğrudan müdahalesi olduğu fikrine
dayanarak ilahî bir boyut kazandırılmasına dayanır. Bu inançtan
dolayı İmhotep, Memfis'in yaratıcı tanrısı Ptah'ın oğlu haline
gelmiştir; Ptah zanaat tanrısı olmasından dolayı mimar bir kişili-
ğin babası olmaya oldukça uygundu. Saite döneminden itibaren
(XXVI. Hanedan) Memfis ve Sakkara, Ptah'ın oğlu İmhotep'e
odaklanmış oldukça etkili kült merkezleri haline gelmişlerdir.
Onun bilgeliğini ve tanrısal kökenini zarif bir şekilde vurgulayan
yüzlerce bronz ikona rastlarız. Bu heykelciklerden birinde
İmhotep, uzun keten bir elbise içinde oturur vaziyette, başında
bir takke ve dizlerinin üzerinde bir papirüsle görülmektedir. Bu
papirüsün, 'Yaşamın Evi'nde yazıcılar tarafından saklanan bilgi-
nin kaynağı olduğunu düşünebiliriz. İmhotep'in başındaki takke
onun Ptah'la olan ilişkisini, üzerindeki keten elbise ise inanç ko-
nusundaki saflığını simgeler.

İmhotep'in ana tapınağı Kuzey Sakkara'dadır, Memfis'teki
ikinci mabedi ise Ptah'ın ana tapınağının kuzeybatısında bulun-
maktadır. Ama Ptolemaios dönemiyle birlikte kültü güneye ka-
dar yayılıp Teb'e ulaşmıştır ve ibadetler için Karnak'ta bulunan
Ptah Tapınağı kullanılmıştır. Roma İmparatoru Tiberius'un hü-
kümdarlığı döneminde, tapınağının önündeki dördüncü kapıya
İmhotep için övgü dolu bir methiye kazındığını görürüz.
Teb'de, firavun III. Amenhotep döneminde (MÖ 1403-1365) ya-
şamış, 'Krallığın tüm işlerini yöneten' Hapu'nun oğlu

Amenhotep'le birlikte onurlandırılmıştır. Batı Teb'de bulunan Deyr ül-Medine'deki tapınakta İmhotep, tanrıça Hathor kılığındaki annesi Khereduankh ile birlikte resmedilmiştir. Mısırlıların çok sevdiği kutsal üçleme, 'Tanrı'nın kızkardeşi' denen Renpet-nefret'in, İmhotep'e eş olarak verilmesiyle tamamlanmıştır.

İmhotep'in kültü yayıldıkça, zaten Yunan Asklepios ile özdeşleştirilmiş olan üstün hekimlik rolü daha fazla vurgulanmaya başlanmıştır. Bu durum özellikle onun Batı Teb'de Ptolemaios döneminde yapılan tapınağında, Deyr ül-Bahri'deki Kraliçe Hatşepsut tapınağının terasında ve İmhotep'i oradaki sanatoryumla ilişkilendiren önemli bir methiyenin bulunduğu Dendera'daki Hathor Tapınağı'nda dikkat çekmektedir. İmhotep'i ilahlaştırma amacıyla yapılan benzeri girişimlere başka yerlerde de rastlamaktayız; tıpkı ilk teologlar tarafından Meryem Ana'nın heykellerinin dikilmesine benzer şekilde, İmhotep'in annesi Khereduankh'ın da bir tanrının, Mendes'in koç şeklindeki tanrısı kutsal Banebdjedet'in çocuğu olarak görüldüğü Delta'nın bir bölgesinde olduğu gibi.

İmhotep kültü, erkek çocuk sahibi olmak isteyen evli çiftlerin odak noktası olmuştur. Onun üretme gücüne örnek olarak, British Museum'daki koleksiyonda bulunan ve belki de en doku-naklı olarak nitelendirilebilecek dikilitaşı gösterebiliriz. Bu dikilitaşa, MÖ 73 yılında XII. Ptolemaios Neos Dionysos zamanında doğmuş, Taimhotep adlı bir kadının otobiyografisi yer almaktadır. Bu kadın on dört yaşındayken Mempisli Ptah'ın Başrahibi Psherenptah ile evlenir. İlk üç gebeliğinde kız çocuğu doğurur. Taimhotep ve Psherenptah, Ptah'ın oğlu İmhotep'e bir erkek çocuk sahibi olmak için birlikte dua ederler. İmhotep, Psherenptah'ın bir rüyasında ya da hayalinde ona görünür ve bir teklifte bulunur: İmhotep, Ankh-tawî'deki (İmhotep'in gömüldüğü Mephis Nekropolü) tapınağına büyük bir süsleme yapması karşılığında Psherenptah'a erkek çocuk vaat eder. Psherenptah

hemen altın bir heykel yaptırır ve İmhotep'in tapınağına bağışlar ve ardından Taimhotep, bir erkek çocuğa gebe kalır. MÖ 46 yılında, İmhotep için düzenlenen törende Pedibast doğar. Ne var ki Taimhotep annelik sevinci kısa sürer ve MÖ 42 yılında, henüz otuz yaşındayken hayatını kaybeder. Hikâyenin geri kalanında ölümünün kaçınılmazlığının verdiği acıdan söz edilir. Buna rağmen, İmhotep'in olumlu müdahalesi genç çiftin hayatını değiştirmiştir. Roma dönemine kadar kültürünün popüler kalmasının sebebi, Ptah'ın oğlu İmhotep'in başta sağlık olmak üzere insanların sorunlarına çare olmasıdır.

Komutan Djeheuty

Firavun III. Tuthmose'nin (MÖ 1490-1439) gerek işgal kuvvetleri ve gerekse kâr getiren ticaret taktikleri ile oluşturduğu Mısır otoritesi, Sudan'dan Suriye'ye kadar yayılmıştı. Özellikle Megiddo'nun Canaanite şehri önlerinde bir Ortadoğu konfederasyonuna açtığı savaş ve sonrasında gerçekleşen yedi aylık kuşatma, üç yüz otuz düşman prensinin şartlı olarak teslim olmasını sağlamıştır. Ne var ki, firavun Doğu Akdeniz ülkelerinde ordu bulundurmak ve Suriye ordularına cezalandırma amaçlı saldırılarını sürdürmek zorundaydı. Zaman zaman Fırat Nehri kıyısındaki bir avda kralın hayatını tehlikeye sokan fili öldüren Amenemhab gibi askerleri hakkında da bilgilere ulaşmaktayız.

Bu doğrultuda, Garnizon Komutanı Djeheuty'nin firavunun arkerleri arasında takdir edilen biri olduğunu söyleyebiliriz. O'nun Teb'deki mezarındaki yazıtlar, tarihî kimliğiyle ilgili bilgi vermektedir:

Yabancı topraklarda kralın takipçisi... kuzey ülkelerinin denetleyicisi ... ambarları lacivert taş, gümüş ve altınla dolduran.

Bu nedenle, Ortadoğu'daki yöneticilik kariyeri, Mısır'ın bağımsızlığının ve dış ülkeler üzerindeki hâkimiyetinin en üst seviyeye çıktığı döneme denk gelmiştir. Bu dönemde; lacivert taş Afganistan'dan gelen ticaret yollarından, gümüş ise Anadolu'daki madenlerden gelmekteydi. Ölümünün ardından yayılan üzü, onu III. Tuthmose dönemindeki fetihler sırasında geçen, ama kurgu olması muhtemel olan bir maceranın kahramanı yapmıştır. Bu hikâyenin kaynağı, Komutan Djeheuty'nin ölümünden en az yüz elli yıl sonra yazılan ve British Museum'da bulunan bir Ramses Dönemi papirüsüdür.

Olayın geçtiği yer, Filistin kıyısında bulunan ve Mısırlılar tarafından kuşatılan Yafa Limanı'dır. Djeheuty, Yafa şehrinin prensini gizli bir görüşme yapmak için şehirden dışarı çağırır ve sanki kendi adamlarına ihanet edip karısı ve çocuklarıyla birlikte onların tarafına geçmek istiyormuş gibi davranır. Prens, Komutan'ın samimiyetinden emin olmak için Mısır Başkumandanı'nın çadırında bulunan ve III. Tuthmose'nin otoritesini simgeleyen asayı görmek ister. Komutan Djeheuty asayı getirir ve içeri girer girmez prensin başına vurarak onu bayıltır, ardından metal prangalarla bağlar. Djeheuty'nin hikâyesi ile *Ali Baba ve Kırk Haramiler*, bu bakımdan benzerlik göstermektedir. Djeheuty prangalı iki yüz askeri mühürlü sepetlere koyar ve bunları beş yüz piyadeye taşır. Bu oyunun amacı, Yafa'ya girmek ve orada yaşayanları esir almaktır. Komutan, Yafa sakinlerine, prensin kendisiyle ailesini yakaladığını ve iki yüz sepet ganimet getireceğini elçi yoluyla iletir. Bu mesaj Yafa Prensi'ne iletilir ve Prens şehrin kapılarının açılmasını emreder. İçeri alınan sepetlerden çıkan askerler Yafalıları yakalayıp esir alır. Papirüs, Djeheuty'nin III. Tuthmose'ye bir mektup yazarak zaferin müjdesini vermesi ve yakalan kölelerin Amon-Ra'nın Tapınağı'nı dolduracağını söylemesiyle son bulur.

II. Ramses ve Hatti Prensesi

Nil Deltası'ndan Nübye'ye kadar uzanan bölgedeki tapınaklar, heykeller ve dikilitaşlar II. Ramses'in (MÖ 1290-1224) akıllara kazınmasını sağlamıştır. II. Ramses'in Deltası o kadar zengindir ki, birçok methiyeye ilham kaynağı olmuştur:

... Güneş bu sınırlarda doğar ve batar. Batısında Amon Tapınağı, güneyinde Seth Tapınağı vardır; Tanrıça Astarte doğudan ışıldar ve Tanrıça Wadjet kuzeyden yüzünü gösterir.

II. Ramses'in tapınaklarının çoğunun duvar ve sütunlarındaki çizim ile hiyerogliflerde, firavunun MÖ 1285 yılında Asi Nehri yakınlarındaki Kadeş'te Hititlerle yaptığı savaşın resmî olarak anlatılışını görebiliriz. Ne var ki II. Ramses'in cesaretini öven bu belgelere rağmen, onun Hititleri Suriye ve Kuzey Lübnan'dan çıkarma isteğinin başarısız olduğu bilinmektedir. Soğuk savaştan sonra hem Hititler hem de Mısırlılar, MÖ 1269'da resmî olarak iki devletin tanrıları adına mühürlenene bir saldırmazlık paktı yapma konusunda anlaşırılar. On üç yıl sonra Karnak, Fil Adası ve Ebu Simbel'deki dikilitaşlar, II. Ramses ve Ulu Hatti Prensi'nin (Hitit kralı) kızı arasında gerçekleşen uluslararası bir evlilikten söz etmeye başlamıştır. Bununla birlikte, yasal bir antlaşma ve diplomatik bir evlilik yoluyla, iki büyük düşman tamamen uzlaşmaya varır. Mısır kaynakları, Ulu Hatti Prensi'nin, ülkesindeki kuraklığı II. Ramses ve fırtına tanrısına bağladığından dolayı, kızını ve sınırsız hazineyi Mısır'a yolladığını iddia etmektedir. Firavun, prensesin yolculuğu boyunca fırtınaları gökyüzünden uzak tutması için tanrı Seth'e yalvarır. Prens Mısır'a vardığında, güzelliğiyle firavunu büyüler ve onun bundan sonra kralın eşi anlamına gelen 'Maat-nefru-Ra' olduğunu ilan eder. Bir süre sonra firavun ikinci bir Hitit prensesiyle evle-

nir ve Kral'ın karısı geri kalan günlerini Feyyum eyaletindeki Kraliyet Haremi'nde geçirir.

Hititlerle olan ittifakını diplomatik bir evlilik yoluyla güçlendiren firavun II. Ramses (MÖ 1290-1224)'in granitten yapılmış başı ve omuzlarından oluşan heykel.

Bu tarihî evlilikten bin yıl sonra II. Ramses ve Kraliçe Maatnefru-Ra adlarına Louvre Müzesi'nde bulunan Ptolemaios dönemine ait bir dikilitaştaki efsanede rastlarız. Bu kaynak Karnak'taki Khonsu Tapınağı yakınlarında yer alan ve günümüze dek varlığını koruyamamış bir mabette keşfedilmiş, ama Hitit prensesi hakkındaki tarihî gerçekleri, hatta onun Mısır'daki adını

bilen rahipler tarafından tahrip edilmiştir. Dikilitaşın iki yönlü bir amacı olduğu görülmektedir: Tanrı Khonsu'nun iki formunun hiyerarşik sırasına vurgu yapmak ve yakın zamanda Mısır'ın Persler ve Yunanlılar tarafından işgal edilmesini dikkate alarak Mısır'da doğan bir firavunun ülkeyi yönettiği bir dönemde, II. Ramses dönemine ait bir hikâye yoluyla ince bir milliyetçilik yapmak.

Dikilitaştaki hikâye, II. Ramses ile IV. Tutmose'nin kraliyet unvanlarından bahsederek başlar. II. Ramses'in o vakitler Yukarı Fırat Bölgesi'ndeki Naharin'de bulunduğu belirtilir. Tarihsel olarak II. Ramses hiçbir zaman, Hititlilerin Kadeş Savaşı'nda Kuzey Suriye'ye yönelik hayallerini yıkmasından dolayı Fırat kıyılarına dikilitaşlar diken I. ve III. Tutmose'nin başarılarını gerçekleştirememiştir. Ama dikilitaşta II. Ramses'in değerli metaller, lacivert taş, turkuvaz ve değerli ahşaplardan oluşan büyük hazineler aldığından söz edilmektedir. Bakhtan Prensi, kızını bu hazinenin başına koyar. Bakhtan'ın bulunduğu yerin tamamen hayal ürünü olması muhtemeldir, bununla birlikte (bugünkü Afganistan sınırları içersinde bulunan) Baktriya ile özdeşleştirilmiştir. II. Ramses prensesin güzelliği karşısında büyülenir ve ona 'Kral'ın Yüce Eşi' anlamına gelen 'Nefru-Re' unvanını verir.

Sonra, II. Ramses'in Teb Şehri'nde Amon-Ra onuruna düzenlediği 'Vadinin Güzel Festivali' sırasında, Bakhtan'dan yanında Kraliçe Nefru-Ra için gönderilmiş hediyelerle birlikte, bir elçi gelir. Elçi aynı zamanda Kraliçe'nin ölümcül bir hastalığa yakalanmış olan kız kardeşiyle ilgili kötü haberler getirir. Onun adı, 'Mutluluğun Kızı' anlamına gelen, kökenleri kısmen Mısır dili, kısmen Kenan diline dayanan Bentresh'tir. Bu ad, II. Ramses'le evli olan kızı Bint-Anat'la ilişkili olabilir. II. Ramses, Yaşam Evi'nde bulunan araştırmacılarla sarayda bulunan en önemli akademisyenleri, hekimleri ve büyücüleri bir araya toplar. Kraliyet Katibi Djeheuty-em-hab, Bakhtan'a gidip Prensес Bentresh'in

hastalığını tespit etmekle görevlendirilir. (Mısırlı hekimler, Yakın Doğu'da oldukça büyük bir üne sahipti; bu dikilitaş yapılmadan önce, Mısır'ın Pers egemenliğinde olduğu dönemde, başhekim olan Wadjahorresne İran'da Kral I. Darius'un sarayında belirli bir süre kalmıştır.) Djeheuty-em-hab, prensesin kötü ruhlar tarafından esir alındığını ve bu kötü ruhlarla ancak bir tanrının başa çıkabileceğini tespit eder. Bakhtan o kadar uzak bir ülkedir ki, bu haberin II. Ramses'e ulaşması neredeyse üç yıl sürmüştür.

Bunun üzerine Ramses, Bentresh için Amon-Ra ile Mut'un oğlu olan tanrı Khonsu'ya gider. Khonsu'nun ilk ve en kıdemli formu 'Teb'deki Khonsu Nefer-hotep'tir. Ancak rahipler olayı öylesine çarpıtmışlardır ki, hikâyede tanrı Khonsu'nun şeytani ruhları defetmede yetenekli olan, 'Entrikacı Khonsu' formunda yanıt verdiği ifade edilmiştir. Tanrının heykelinin eğik oluşundan (ayın sırasındaki kafa sallama), büyülu tılsımlarla korunan 'Entrikacı Khonsu'nun, atlı arabalardan oluşan bir grupla birlikte Bakhtan'a gönderilmesine karar verildiği anlaşılmaktadır. Khonsu yedi ay sonra Bentresh'e ulaşır ve prensesi tamamen iyileştirir. Prensесin hastalığına neden olan kötü ruhların başı, Khonsu'nun üstünlüğünü kabul eder ve şaşırtıcı bir şekilde, Bakhtan Prensi'ni kendisi onuruna bir ziyafet vermesini sağlaması için Khonsu'yu razı eder.

Bakhtan Prensi tanrının heykelinin gitmesini istememez ve onu üç yıl dokuz ay boyunca ülkesinde tutar. Ama kral rüyasında tanrının tapınağından çıkıp altın bir atmaca formunda kendisine saldırdığını ve tekrar yükselerek Mısır'a yöneldiğini görür. Prens yaptığı hatanın farkına varır ve heykeli muhteşem hediyelerle birlikte Teb'e geri gönderir. 'Entrikacı Khonsu' geri döndüğünde, zorlu yolcuğundan dolayı hakkı olarak gördüğü bir kaç parça şeyi aldıktan sonra getirdiği hediyeleri 'Teb'deki Khonsu Nefer-hotep'e verir.

Fantastik Hikâyeler

Bu bölümdeki hikâyeler, dönemin yazarlarının hayatın sıradanlığından kaçmak için araç olarak kullandıkları büyüyle gelen mucizelere, ekzotik yerlere ve olağanüstü maceralara birer örnek teşkil etmektedir. Bu tür papirüsler Antik Mısır edebiyatında önemli yere sahip olmakla birlikte, hikâyelerin kökenleri sözlü hikâye anlatıcılarından gelir. Bu hikâyelerin doğduğu sözlü gelenek, Mısır köylülerinin eğlence araçlarından biriydi. Daha sonra yazarlar tarafından daha süslü hale getirilmişlerdir; ama geldikleri sıradan kökenleri asla aşagılanmamıştır. MÖ 2400’lerde *Ptahhotep’in Öğüdü* adlı bilgelikle ilgili bir metnin yazarı Vezir Ptahhotep, şöyle der: “Güzel konuşma sanatı kuşkusuz çok nadirdir; ama bu, bir değirmen taşına dönüşmüş kadınların ağızlarında onu keşfetmeyeceğiniz anlamına gelmez”.

IV. Hanedanlığın (MÖ 2550 dolayları) Piramitler Çağı’nda geçen bir dizi büyü hikâyesi, bir İngiliz araştırmacının 1823-4 yıllarında Mısır’a yaptığı seyahatte bulmasının ardından Westcar Papirüsü olarak tanınan 3033 numaralı papirüs, şu anda Berlin’de muhafaza edilmektedir. Papirüs MÖ 16. yüzyıla ait olmasına rağmen, Orta Krallık (MÖ 2040-1783 dolayları) döneminde kullanılan klasik Mısır dilinde yazılmıştır. Yazar, papirüsün yazılmasından nere-

deyşe bin yıl sonra bile şöhretleri devam eden büyücülerini merkeze alarak bu efsaneler çemberinin güçlü tarihsel içeriğini fazlasıyla abartmıştır. Dizinin orijinali beş hikâyeden oluşmaktadır; ama bunlardan birincisi kayıp, ikincisi ise parçalar halindedir. Bu nedenle, Gize'deki Büyük Piramit'i yaptıran Kral Khufu'nun (MÖ 2550 dolayları) oğlu Baufre'nin, Khufu'nun babası Kral Sneferu döneminde yaşayan bir büyücünün gerçekleştirdiği mucize ile ilişkilendirildiği üçüncü hikâyeyle başlayacağız.

Djadja-em-anh ve Su Üzerindeki Gücü

Bir gün, tarihî yazıtlarda ismi sıkça geçen ve Meidum ile Dahshur'daki görkemli piramitleri yaptıran Kral Sneferu, sarayında sıkıntıdan bunalmış bir şekilde gezmektedir. Baş okutman olan rahip Djadja-em-anh'ı çağırır. Bu, Eski Mısır'da 'ritüel kitabını taşıyan' yani dinî tören ya da cenazelerde ayinle ilgili papirüsü resmî olarak taşıma yetkisine sahip rahiptir. Bu görev, mumyalanmış cesedin büyümlü güçlerle yattığı tapınak içindeki mezarının yanında, onun 'ağzını açmak' amacıyla yazılanlar okunduğunda ya da ezbere söylendiğinde gerçekleşiyordu.

Ne var ki Djadja-em-anh bu kez, karşımıza elindeki papirüste yazılı olan büyümlü sözleri kullanma gücüne sahip saray büyücüsü olarak çıkmaktadır. Sneferu, büyücüsüne sıkıntısını nasıl giderebileceğini sorar. Büyücü, kralın temiz hava almaya ihtiyacı olduğunu, özellikle de saray hareminden güzel kızlar karşısına dizilirlerse, av kuşları ve muhteşem mazarası eşliğinde saray gölünün ona iyi geleceğini söyler. Kral bu fikri zekice bulur ve bir sandala hiç çocuk doğurmamış, güzel saçlı, düzgün vücudunda sahip yirmi tane kızın doldurulmasını emreder. Kralı en çok heyecanlandıran ise kızların her zaman giydikleri keten elbiselerini çıkarıp sadece boncuklarla süslü file elbiseler giymeleri için verdiği emirdir. Kızlar altın yapraklarla süslü küreklerle sandalı hareket ettirerek firavunun önünden geçerler.

En öndeki kızın saçıyla oynarken değerli turkuvaz taşıyla süslü tokasını suya düşürmesine kadar her şey çok güzel gider (bu tokalardan birkaç tanesi çeşitli müze koleksiyonlarında bulunmaktadır). Tokası düşen kız kürek çekmeyi bırakır ve sandal durur. Olayı fark eden Sneferu, tokenin yenisiyle değiştirilmesini ve yolculuğun devam etmesini emreder. Kralın Sina Yarımadası'ndaki turkuvaz madenlerine kafileler gönderdiğini ve dolayısıyla bolca stokunun olduğunu biliyoruz. Bunun üzerine kız günlük konuşma diliyle "çanağımı bile böyle bir şeye tercih ederdim" diye yanıt vererek kaybolan turkuvazının yerini tutamayacağını belirtir. İyice huysuzlaşan Sneferu, büyücüsüne dönerek dışarı çıkma fikrinin ona ait olduğunu ve bu sorunu da onun çözmesi gerektiğini söyler. Büyücü kralın emrine uyarak büyülü sözler okur (bu sözler maalesef papirüste geçmemektedir). Bunun üzerine altı metre derinliğindeki gölün ortasında on iki metre yüksekliğinde bir duvar oluşur ve suyun dibi ile toka ortaya çıkar. Djadja-em-anekh, tokayı bulup getirir ve genç kıza geri verir. Ardından başka büyülü sözler okuyarak gölü eski haline getirir. Bu olay düzenlenen bir ziyafetle kutlanır ve Djadja-em-anekh, büyülü güçlerinden dolayı kral tarafından ödüllendirilir.

Djedi ve Ölü Dirilten Gücü

Sonraki hikâyede, yaşamla ilgili öğütler içeren bir kitabenin bilge yazarı ve Khufu'nun oğullarından Prens Hordedef, babasına kendi tebasında olağanüstü büyü güçlerine sahip biri olduğundan bahseder. Khufu özellikle Djedi adlı bu kişinin bilgelik tanrısı Thoth'un tapınağındaki gizli odalar hakkında bilgiye sahip olduğunu duyduğunda çok şaşırır; çünkü Khufu da bu gizli odaların bir benzerini kendi tapınaklarına inşa etmek istemektedir. Bunun üzerine Prens Hordedef Memfis'ten güneye inerek Djedi'nin yaşadığı Djed-Sneferu şehrine gider. Djedi günde yüz

ekmek, yarım öküz yiyen ve yüz testi bira içen oldukça iştahlı biridir ve yüz on yaşına ulaşmış bir ihtiyar için hiç fena sayılmamaktadır (bu, Antik Mısırlılar arasında ideal yaştır). Prens görkemli taht-ı revanıyla vardığında, Djedi evinin önünde bir hasırın üzerine uzanmış masaj yaptırmaktadır. Uzun bir nezaket gösterisinden sonra, Djedi yanına belgelerini de alarak prensle birlikte kraliyet sarayına doğru yola çıkar.

Djedi saraya girdiğinde, başta onun parçalara ayrılmış bedenleri birleştirme gücü olmak üzere büyü güçlerini görmek için sabırsızlanan Kral Khufu tarafından karşılanır. Kralın istediklerini yapmayı kabul etmesi üzerine, Khufu mahkûmlardan birinin getirilmesi emreder. Ama Djedi, insan ırkının yaratıcı tanrının sürüsü olduğu düşüncesine atıfta bulunarak onların 'şerefli sığırlar' olduğunu savunur ve üzerlerinde böyle bir büyü yapmayı reddeder. Bunun üzerine büyüde kullanılmak üzere bir kaz seçilir. Kazın başı gövdesinden ayrılır ve sarayın doğusunda bir yere, gövdesi ise batısına götürülür. Djedi, yine metinde yer almayan büyümlü sözler okur, kazın gövdesi başına doğru paytak paytak yürür ve birleştikleri anda kaz ötmeye başlar. Bu büyü, bir su kuşu (muhtemelen flamingo) ve bir öküz üzerinde de aynı başarıyı gösterir. Ne yazık ki bu papirüs Djedi'nin evcilleştirerek arkasından yürütmeyle alıştırdığı vahşi aslandan bahsetmemektedir.

Bu mucizevî olaydan sonra Khufu, sözü Thoth Tapınağı'ndaki gizli bölümlere getirir. Djedi cevabı bilmediğini söyler; ama cevabın Güneş Tanrısı'nın Heliopolis'teki tapınağındaki bir depoda bulunan sandıkta saklı olduğunu söyler. Bununla birlikte, sandığı saraya getirecek olan kişi Djedi olmayacaktır.

Hikâyenin bu bölümünde, MÖ 2465'te V. Hanedan'ın ortaya çıkışı olarak tarihe geçecek olan kraliyet ailesindeki değişikliğe işaret eden bir kehanetten söz edilir. Djedi Kral Khufu'ya, Güneş Tanrısı'nın rahiplerinden birinin eşi olan ve bizzat Ra'dan üç çocuk dünyaya getirecek Ruddedet tarafından sandığın geri alı-

nacağını söyler. Böylece, Mısır tahtı onlara geçecektir. Kral Khufu bu sözler üzerine çok endişelenir; ama Djedi bu kehanetin Khufu'unun oğlu ve torununun tahta geçmesinden sonra gerçekleşeceğini söyleyerek onu rahatlatmaya çalışır. (Tarihsel olarak IV. Hanedan'daki taht değişimi Djedi'nin kehanetlerinden çok daha karmaşık bir şekilde gerçekleşmiştir; papirüs, Gize'nin kuzeyindeki Ebu Ravaş bölgesine kendi piramidini inşa eden halefi Racedef'i önemsememekte, söz konusu hanedanlığın son hükümdarı Şepseskaf'a itibar etmektedir). Djedi, Ruddedet'in Nil baskınının çekileceği kış mevsiminin başlarında doğum yapacağını bildirir. Doğumu kutlamak için Ra'nın Sakhbu'da bulunan ana tapınağına gitmeyi isteyen Khufu, Djedi'ye Nil Nehri'nin 'İki Balık Kolu'nun kuruması yüzünden yolculuğunun gerçekleşmeyeceğini anlatır. Djedi büyü yoluyla bu kurumuş bölgeyi iki metre yüksekliğinde suyla dolduracağını ve böylece yolculuğun engele takılmayacağını söyler. Bunun karşılığında Djedi'nin ödüllü, Prens Hordedef'le birlikte kraliyet erkanı içinde bir makam ve büyük bir gıda istihkakı olacaktır.

Büyülü Ada

Bu hikâye, Mısırologlar tarafından *Kazazede Denizci* olarak adlandırılmakla birlikte, hikâyeyi yazan kişi daha çok büyülü adanın egzotikliğine ve orada yaşayan doğaüstü yaratıklara vurgu yapmıştır. Bu maceranın kaynağı, Mısır edebiyatının klasik dönemi olan Orta Krallık'a (özellikle MÖ 19. yüzyıl) ait ve şu anda Moskova Müzesi'nde bulunan bir papirüstür. Mısır uygarlığının bu döneminin, Asvan'daki granit yamaçların güneyinde bulunan firavunun gücünün Nübye'ye kadar yayıldığına şahit olduğunu da belirtmek gerekir. Nil Nehri'nin ikinci çağlayanının bulunduğu bölgede inşa edilen büyük kaleler sayesinde, altın madenleri üzerindeki kontrol büyük ölçüde artmıştır. Bunun yanında keş-

fetme ruhu ortaya çıkmış ve Sudan'daki kazançlı ticaret yollarını incelemek üzere araştırmacılar gönderilmiştir.

Büyülü Ada hikâyesinin başında, adı bilinmeyen bir temsilcinin Nübye'deki ticari araştırma görevinden dönüşünden söz edilir. Vali Harkhuf'un (MÖ 2240 dolayları) Asvan'daki Kubbet el-Hava'da bulunan mezarının önüne kazınmış otobiyografisi gibi tarihi yazıtlardan, firavun için tütsü, abanoz ağacı, fildişi ve panter derisi gibi lüks şeylerin arandığını öğrenmekteyiz. Firavunun temsilcisi oldukça tedirgin bir haldedir; çünkü yolculuğundan eli boş dönmektedir ve durumu krala nasıl anlatacağını bilememektedir. Yanındaki adamlardan biri -kazazede denizci- ona durumun olumlu tarafından bakması gerektiğini söyler. Neticede gemi Nübye'den sağ salim çıkmış ve Mısır tarafındaki ilk çağlayana ulaşmıştır. Sonra ona başından geçen bir macerayı anlatmak için ısrar eder.

Denizci, kraliyete ait altın madenlerine gitmek üzere Kızıldeniz boyunca ilerleyecektir. Gemisi altmış metre uzunluğunda ve kırk metre genişliğindedir. Gemicinin hiçbir şeyden korkmayan, cesur tayfası yüz yirmi kişiden oluşmaktadır ve fırtınayı önceden kestirebilecek yetenektedir. Ne var ki, ansızın beklenmedik bir fırtına çıkar ve papirüste anlatıldığına göre fırtınanın oluşturduğu dört metre yüksekliğindeki dalga gemiyi adeta yutar. Kendisi dışında tüm tayfa kaybolmuş ve o da bir adaya sürüklenmiştir.

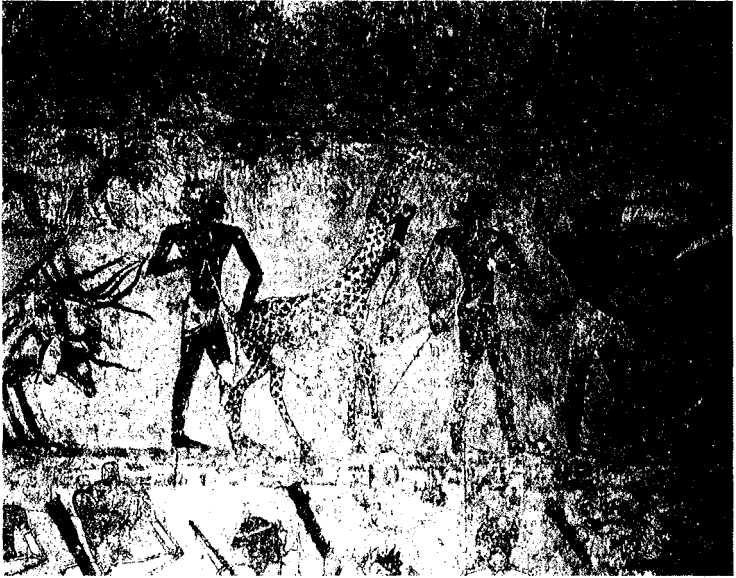
Gemici üç gün boyunca ağaçların arasında saklanır, ama susuzluğu onu adayı araştırmaya yöneltir. Birden bire kendini olgun incirler, üzüm, sebzeler ve salatalıklar ile balıklar ve av kuşlarının bulunduğu Eden Bahçesi'nde bulur. Karnını iyice doyurduktan sonra bir ateş yakar ve hayatta kaldığı için minnettarlığını bildirmek üzere tanrılara bir kurban adar. Ne var ki, duman gemicinin bulunduğu yeri açığa çıkarmıştır; aniden etraf-taki ağaçlar toprağa gömülür ve ada sarsılır. Korku içinde kalan gemici, on altı metre boyunda dev bir yılanın yaklaştığını görür.

Bu efsanevi yaratık altından pullara ve laciverttaşından kaşlara sahiptir; tıpkı bir tanrı gibi bir metre uzunluğunda sakalı vardır.

Şaha kalkan yılan insan gibi konuşarak gemicinin adaya nasıl geldiğini açıklamasını ister. Eğer soruyu hemen yanıtlamazsa, onu ağzından püskürttüğü alevlerle yakıp küle döndürmekle tehdit eder. Sonra tutarsız bir şekilde insafa gelen yılan, gemiciyi ağzının içine alıp incitmeden yaşadığı yere götürür. Kendini güvende hissedenden gemici, orada olmasını gemi kazası hikâyesine bağlar (anlatısı, sözlü anlatım geleneğindeki orijinal hikâyenin neredeyse harfiyen aynısıdır). Yılan, gemicinin ilahî bir güç tarafından Ka'nın Adası'na sürüklendiğini anlatır. Bu cümleyi tercüme etmek oldukça zordur, çünkü 'Ka' bir kişinin fiziki beden olarak doğan ama aynı zamanda ruhsal varlık olarak ölümü kendinde taşıyan bir insanın yaşam gücüdür. Bir Mısırolog, 'hayalî ada'nın gerçekten var olmuş olabileceğini öne sürmüştür. Bununla birlikte 'Ka', ekmek, bira testileri, tütsü, keten elbiseler ve hayvanlar gibi cansız tasvirlerle gerçeklik kazandırabilen büyümlü bir güç olduğu için, 'Büyümlü Ada' muhtemelen yılanın kast ettiği şeydir. Yılan daha sonra gemicinin arkadaşları gelip onu kurtarana dek adada dört ay kalabileceğini, böylece evine dönüp ve kendi şehrinde öleceğini söyler. Zira cenaze törenlerinin doğru usulle gerçekleştirildiği tek yer olmasından dolayı Mısır'da gömülmek oldukça önemlidir. Yılan, ayrıca denizcinin durumlar düzeldikten sonra sıkıntıdan kurtulup yaşadığı felaketin telafi olacağını belirtir.

Ardından gemicinin yaşadıkları çerçevesinde yılan kendi hikâyesini anlatır ve gemicinin kederini dağıtır. Hikâye anlatıcıların yaklaşık 4000 yıl önce kullanmaya başladığı hikâye içinde hikâye anlatma yöntemi, Prenses Şehrazat'ın *Binbir Gece Masalları*'ndaki uydurma hikâyelerinin pek çoğuna temel oluşturur. Hikâyeye göre Büyümlü Ada'da aslında yetmiş beş tane yılan bulunmuş. Bir gece diğer yılanların hepsi düşen bir yıldızla (muhtemelen bir meteor) ölmüştür. Bu olay üzerine yılan yıkıl-

mış, ama kısa sürede tekrar kendini toparlamıştır. Yılan gemiciye aile yaşamının güzelliğinden bahseder. Bu hikâyeyi büyük bir dikkatle dinleyen gemici, yılanın kendisi gibi yabancılara karşı çok cömert olduğunu söyler ve Mısır'a döndüğünde adaya kokulu yağlar ile mür göndereceğini belirtir. Bunun üzerine yılan kahkahalar içerisinde adada gemicinin tahmininden daha değerli şeylerin bulunduğunu ifade eder. Kendisini, Mısır'ın tütsü, çeşitli mal ve ürünler sağladığı, Atbara Nehri civarındaki Ekvatorial bölge olan Punt'un Prensi olarak adlandırır. Üstelik gemici adayı terk ederse, Kızıldeniz'in dalgaları arasında kaybolacaktır (elbette hikâye anlatıcı gemicinin hikâyesinin sıradanlığını gidermek için zekice davranarak böyle bir ifadeye başvurmuştur).

*Gemici tarafından sözü edilen hediyelerden bir bölüm ve
Büyülü Ada hikâyesindeki dev yılan. Zürafanın boynuna tırmanan
bir maymun dikkat çekmektedir.*

Rekmire'in mezarı, Batı Teb, MÖ 1450 dolayları.

Dört ay sonra gemicinin arkadaşları bir gemi ile adaya doğru yaklaşır ve gemici bir ağacın üzerinden onlara seslenir. Cömert yılan gemiciyi; mür, yağ, kokulu merhem, göz boyası, zürafa kuyruğu, fildişi, tazi, maymun ve babunlardan oluşan oldukça değerli hediyelerle birlikte gemiye ulaştırır. Teb'in Batı Kıyısı'nda, Kraliçe Hatşepsut'un Deyr ül-Bahri'deki mezarının ve Vezir Rekhmire'nin mezarının duvarlarına baktığınızda, bu tür ürünlerin Mısır'a güney ülkelerinden geldiğini anlayabilirsiniz. İki ay sonra, Kızıldeniz'den Nil Nehri'ne geçen gemici, kraliyet sarayına ulaşmış ve getirdiği malları teslim etmiştir. Firavun, denizciyi kölelerle ödüllendirmiş ve saray görevlisi olarak atamıştır. Temsilcinin üzücü başarısızlığının aksine, gemicinin başarısındaki ironi küçük düşürücüdür. Temsilci, kendi umutsuz durumu ile "sabah kesilecek kaza, kuşluk vakti su vermenin anlamı yoktur" sözü arasında bir benzetme yapar; firavunun önüne çıkmadan önce neşelenmesi mümkün değildir. Hikâye, amacına ulaştığını belirtmek üzere şu sözlerle biter: "Hikâyenin başından sonuna vardık; usta yazıcı İmeny'nin oğlu İmen-aa, çok yaşa, varlık içinde yaşa, sağlık içinde yaşa".

Bata'nın Başkalaşimleri

British Museum'da yaygın olarak *İki Kardeşin Hikâyesi* olarak adlandırılan ve muhtemelen MÖ 13. yüzyılın son çeyreğinde yaşamış yazar İna tarafından hiyeratik el yazması şeklinde itinayla yazılmış bir papirüs bulunmaktadır (no. 10183). Bu papirüs, mitoloji, folklor ve mizahın karmaşık bir harmanıdır. Hikâye, içinde geçen bazı doğaüstü olaylara rağmen, yine de insani duygular ve zaafılardan uzaklaşmaz.

İki kardeş, Anubis (büyük olan) ve Bata aynı evde yaşamaktadır. (Mısır ilahlarının adlarını taşımaları nedeniyle, Yukarı Mısır'dan Çakal Nome efsanesi yoluyla mitoloji dünyasının içine katılırlar; bu efsane karmaşık bir belge olan Jumilhac Papirü-

sü'nde yer almaktadır.) Anubis evlidir, ama karısının ismi ne yazık ki hikâyede belirtilmemiştir. Bata onlarla birlikte yaşamakta, ama ahırda uyuyup Anubis için elbiseler dikmekte ve tarla işlerinin yükünü taşımaktadır. Sahip olduğu sığırlarla anlaşabilme yeteneği sayesinde ün kazanmıştır. Sığırlar ona “şu bölgenin otu lezzetlidir” dediği zaman, Bata onları o bölgede otlatırdı. Bu sığırların daha fazla buzağı doğurmalarını sağlıyordu.

İki kardeş bir gün ekim zamanında, arpa ve buğday ekerken tohumları biter. Anubis, Bata'yı tohum getirmeye gönderir. Eve gelen Bata, kardeşinin karısının saçlarını örerken görür ve kendisine hemen tohum getirmesini söyler. Kadın Bata'ya saçlarını örmekle meşgul olduğunu ve ambara gidip tohumları kendisinin almasını söyler. Bata, daha fazla tohum götürebilmek için büyükçe bir kap alır. Kardeşinin karısı ona ne kadar tohum aldığını sorar ve “Üç torba arpa ile iki torba buğday tohumu” cevabını alır. Bu oldukça fazla bir miktardır, zira on bir kile (yaklaşık 220 kg) etmektedir. Bata'nın gücünü gören Anubis'in karısı, ondan oldukça etkilenir. Bata'nın yükünü tutar ve ona birlikte olmak için bir saat vakitlerinin olduğunu söyler. Kadın bunun ona iyi geleceğini ve kendisinin ona güzel keten elbiseler yapacağını belirtir. Bata bunu ahlaki olarak dehşet verici bulur ve kafesteki bir leopar gibi çılgına döner. Bu büyük bir günah olacaktır, çünkü abisi ve karısının yanında onların çocuğu gibi büyümüştür. Yine de bu olanları kimseye anlatmayacağına söz verir ve tarlaya, Anubis'in yanına döner. Akşam olunca Bata, sığır ahırındaki yerinde uyar.

Anubis'in karısının kurnazlığını anlatan bir bölümde Bata, abisinin karısının uygunsuz teklifini geri çevirmesinin bedelini öder. Anubis gelmeden önce karısı kendisini saldırıya uğramış gibi bir hale sokar. Işığı yakmak yerine evi karanlık içinde bırakır ve bu da Anubis'in kafasını karıştırır. Normalde Anubis eve geldiğinde ellerini yıkaması için su getiren karısı, bu geleneği bozar.

Bunun yerine Anubis karısını yatakta perişan bir halde kusarken bulur (Karısı katı ve sıvı yağ yutarak kusmayı sağlamıştır). Karısını böylesine perişan bir halde gören Anubis saçmalamaya başlar: “Kiminle konuşuyordun?”. Hemen konuşmaya başlayan karısı, Anubis’e yaşanan olayın tam tersini anlatır ve Bata’yı öldürmesini ister. Kocasına, kardeşinin ondan saç örgülerini çözmesini ve kendisiyle bir saat yatmasını teklif ettiğini söyler. Ayrıca kendisi Bata’ya bugüne kadar bir anne ve baba gibi davrandıklarını söylemiş, Bata korkup olan biteni Anubis’e anlatmaması için onu dövmüştür. Anubis’e Bata’yı öldürmesi gerektiğini, yoksa kendisinin öleceğini söyler.

Öfkeden deliye dönen Anubis, henüz sığırları eve getirmemiş olan Bata’yı öldürmek için mızrağını alarak ahır kapısının arkasına saklanır. Ama Anubis’ten önce ahıra giren ilk sığır, Bata’ya Anubis’in elinde mızrakla kapının arkasında saklandığını söyler. Anubis’in ayaklarını fark eden Bata, hızla kaçır ve kovalamaca başlar. Bata Güneş Tanrısı Ra-Horakhti’ye adalet için dua eder ve Tanrı, timsahlarla dolu bir göl yaratır, böylece Bata’nın diğer seher vaktine kadar güven içerisinde kalmasını sağlar. Bata suyun diğer tarafından kardeşine masum olduğunu haykırır ve olayın gerçek yüzünü anlatır. Anubis’i, alçak bir fahişenin doğruluğunu bile kanıtlayamadığı iftirası yüzünden kendisini mızraklamaya kalkmakla suçlar. Güneş Tanrısı’na ettiği yemini tutmak zorunda hisseden Bata, elindeki yontma bıçağı ile erkeklik organını keser ve suya atarak kedibalıklarına yem eder. Bata’nın kan kaybından bitkin düşmesi üzerine Anubis gözyaşlarına boğulur, ama timsahlar yüzünden kardeşinin olduğu tarafa geçemez.

Bata sözlerinin sonunda Anubis’e orada kalamayacağını, Çam Vadisi’ne gideceğini söyler. Eğer coğrafi olarak gerçekten var olan bir yer kast ediliyorsa, burası muhtemelen Lübnan’da olacaktır. Bata, kalbini kendi elleriyle çıkaracağını ve bir çam

ağacının tepesine asacağını söyler (kalbini çıkardıktan sonra nasıl yaşayacağı ne yazık ki metinde belirtilmemektedir). Anubis'ten, gelip ağacın kesilip kesilmediğini kontrol etmesini ve kalbini kurtarmasını ister, zira ağacın kesilmesi onun ölümü anlamına gelmektedir. Anubis Bata'nın kalbini alıp su dolu bir kâseye koyarsa, Bata gerçek katilinden intikam almış olacaktır. Eğer Bata'nın başına felaket gelecek olursa, bunun habercisi olarak bir testi bira Anubis'in ellerinde mayalanacaktır. Bata Çam Vadisi'ne doğru yola çıkarken, onuru lekelenen Anubis eve doğru yola koyulur. Eve vardığında karısını öldürür ve herhangi bir dinî tören yapmadan cesedini leş yiyici köpeklere atar.

Bu arada kalbini söküp Çam Vadisi'nde bir ağaca asan Bata, kendine yalnız başına yaşayacağı bir ev yapar. Şimdiye kadar okuduğumuz tuhaf olaylar, fantastik bir yolculuk için uygun platformu sağlamaktadır. Bata, yaşadığı bölgenin ve Mısır'ın hükümdarları olan Güneş Tanrısı Enneadi'na rastlar. Ennead, Bata'yı suçsuz olduğu ve yanlış bir şey yapmadığı konusunda bilgilendirir. Üstelik Anubis tüm bu olayların sorumlusu olan karısını da öldürmüştür. Bata'nın yalnızlığını gidermek için Ra-Horakhti, Tanrı Khnum'a onun için bir eş yaratmasını emreder. Bunun üzerine Khnum, Bata için tanrıların özünü barındıran büyüleyici güzellikte bir eş yaratır. Kadının Bata'ya yaşattığı felakete baktığımızda, Zeus'un emriyle Hephaistos tarafından yazılan Yunan efsanesi Pandora arasında benzerlik olduğunu görmekteyiz. Khnum, Bata'nın eşini (yine adı verilmemiş bir kadın) yarattığında kader tanrıçaları olan Yedi Hathorlar, onun şiddetli bir ölüm yaşayacağı kehanetinde bulunurlar. Cinsel anlamda oldukça çekici bir kadın ile kendisini hadım etmiş olan Bata arasındaki evliliğin kulağa oldukça anormal geldiği de bir gerçektir.

Bir gün Bata karısına, kalbinin bir çam ağacının tepesinde bulunduğu sırrını açıklar. Bu, onun felaketi olacaktır. Bata'nın

karısına bunu anlatma nedeni, deniz kıyısında yürüdüğü takdirde dalgalar tarafından yutulmaktan korkuyor olmasıdır. Bu zayıflığının karısını kurtarmasına engel olabileceğini kabul etmesi gerekmektedir. Bu uyarıyı yapmasının üzerinden çok geçmeden, bir gün Bata çölde ava çıkar ve karısı dışarıdayken deniz kabarmaya başlar. Kadın eve girer, ama evin arka tarafında bulunan çam ağacına takılan bir tutam saçı suya düşer ve dalgalarla firavunun çamaşırcılarının işlerini yaptığı Mısır kıyılarına kadar sürüklenir. Kadının saçlarındaki koku, yıkanan bütün elbiseler siner ve firavun bundan rahatsız olur. Baş çamaşırcı uzun bir arayıştan sonra saç tutamını bulur. Bu durum yazıtlarda şu şekilde yorumlanmıştır: Tanrıların kokusunu taşıyan bu saç Ra-Horakhti'nin kızına aittir ve Mısır'a kadar, firavunun gidip onu Çam Vadisi'nden getirmesi için sürüklenmiştir. Kadını getirmek için yollanan ilk gruptakiler Bata tarafından öldürülür. İkinci kabile, atlı savaş arabaları ve Bata'nın karısını değerli mücevherlerle süslemekle görevli bir kadından oluşmaktadır. Bu kurnaz plan işe yarar ve Bata'nın karısı saraya gelmeyi kabul eder. Firavun kadını çok sever ve ona sarayda yüksek bir rütbe verir. Bata'nın sırrını öğrenen firavun, onun kalbinin asılı olduğu çam ağacının kesilmesini emreder ve ağaç kesilir kesilmez, Bata ölür.

Ertesi gün Anubis testideki biranın aniden mayalandığını fark eder ve Bata'nın bahsettiği felaketi hatırlar. Bunun üzerine Çam Vadisi'ne doğru yola çıkan Anubis, Bata'nın ölmüş olduğunu görür. Anubis, Bata'nın kalbini aramak için yola koyulur ve üç yıl sonra bir meyve şeklinde saklanarak muhafaza edilen kalbi bulur. Kalbi su dolu bir kâseye koyan Anubis, Bata'nın bedeninin canlanmaya başladığını fark eder. Kardeşinin dudaklarını ıslatıp ona su içirir ve kalbi bedenine tekrar yerleştirir.

Oldukça cesur bir gençken hadım olmuş bir ölüye dönüşen Bata'nın hikâyesi henüz sona ermemiştir. Karısının intikamını almak isteyen Bata, oldukça dikkat çeken renkli bir boğa kılığın-

da Mısır'a doğru yola çıkar. Anubis boğanın sırtına biner ve birlikte kraliyet sarayına giderler. Boğanın güzelliğine hayran kalan firavun, Anubis'i altın ve gümüşle ödüllendirir. Boğa bedenindeki Bata, firavun tarafından oldukça iyi ağırlanır kendisi için ziyafetler verilir. Bir gün boğa, eski karısıyla karşılaşır. Kendisinin Bata olduğunu ve çam ağacının kesilmesine yol açtığı için intikam almaya geldiğini söyleyerek eski karısını korkutur. Bata ayrıldıktan sonra, kadın kendini sağlama almak için plan yapmaya başlar. Bir gün kadın lezzetli bir ziyafetten sonra içkisini içmekte olan firavundan boğanın ciğerini yiyebilmek için söz alır. Firavun sözünü tutmaz, ama tıpkı Vaftizci Yahya'nın idam emrini kaldırmaya çalışan Herodias'ın Salome tarafından alıkoyulması gibi, o da çaresizdir. Ertesi gün boğa adak olarak kesilir. Bata, firavunun adamları tarafından büyük geçitte taşınırken, kesilen boğazından iki damla kanın yere damlamasını sağlar. O gece kanın damladığı yerde iki büyük avokado ağacı çıkar. Firavun bunun hayra alamet olduğunu düşünür ve kutlama yapılmasını emreder.

Uzunca bir süre sonra firavun 'Selamlama Penceresi'nden resmî selamlama yapar; bu yapının günümüze ulaşabilmiş en iyi örneklerinden biri Teb Şehri'nin Batı kıyısındaki Medinet Habu'da bulunan III. Ramses'in tapınağı ile saray arasında bulunan tören alanıdır. Artık kraliçe olan Bata'nın eski eşiyle birlikte altın bir atlı araba içinde avokado ağaçlarını ziyaret ederler. Ağaçların gölgesi altında dinlenirken Bata eski karısının kulağına fısıldayarak avokado ağaçlarına dönüştüğünü ve halen eskisi kadar canlı olup intikam alacağını söyler. Cazibesini tekrar kullanan kadın, firavunu ağaçları keserek mobilya yapımında kullanmaya ikna eder. Marangozlar işe koyulur, kadın da onları bizzat izlemekteyken fırlayan bir kıymık ağzına girer ve hamile kalmasına yol açar. Tahmin edileceği gibi doğacak bu çocuk Bata'dan başkası değildir. Firavun sevincinden havalara uçmaktadır; yeniden do-

ğan Bata biraz büyüyünce, kendisini Nübye'deki altın madenlerinin sahibi ve meşru veliaht kılan, 'Kralın Oğlu Kush' adını alarak onurlandırılır. Firavun öldüğünde tahta geçen Bata, Mısır'ın önde gelen yöneticilerini çağırır. Başından geçen maceraları ve geçirdiği dönüşümleri onlara anlatır. Bunun üzerine karısı ve annesi olan kraliçe getirilir ve yargıçlar onu yargılamayı kabul ederler. Tıpkı Turin Müzesi'nde bulunan tarihî 'komplo papirüsü'ndeki hikâyede III. Ramses'i öldürmek için plan yapmak ve böylece oğlunu tahta geçirmekle suçlanan kraliçe gibi, Bata'nın karısının da ne ceza aldığı belirsizdir. Ama her iki olayda da idam ya da intihara celp kararı verildiği kesindir. Anubis veliaht olur ve Bata'nın otuz yıllık saltanatın ardından artık başka bir formda tekrar canlanmayacağı ölümüyle, Mısır krallığının idaresi büyük kardeşine geçer.

İlave Okumalar İçin Öneriler

Bu kitapta ele alınan mitler ve efsaneler ile ilgili güvenilir çeviriler için: J. D. Pritchard (ed.), *Ancient Near Eastern Texts Relating to the Old Testament* (genişletilmiş 3. Baskı), Princeton University Press, 1969 ve M. Lichtheim, *Ancient Egyptian Literature* (Eski Krallık'tan Geç Dönem'e kadarki zaman dilimini kapsayan 3 cilt), University of California Press 1973, 1973, 1980. Mısır inancının çarpıcı özelliklerini tek bir kitapta sentezleyen kaynaklar için: E. Hornung, *Conceptions of God in Ancient Egypt-The One and The Many*, Routledge and Kegan Paul 1983 ve S. Quirke, *Ancient Egyptian Religion*, British Museum Press, 2000. Bu mitlerde geçen ilahî varlıklar hakkından kısaca bilgi sahibi olmak için: G. Hart, *Dictionary of Egyptian Gods and Goddesses*, Routledge and Kegan Paul 1986.

Kozmosun oluşumu ve Mısır tahtının Osiris'ten Horus'a geçişini anlatan bölümle ilgili okunabilecek kaynaklar: R. O. Faulkner, *The Ancient Egyptian Pyramid Texts*, Oxford University Press, 1969 ve R. O. Faulkner, *The Ancient Egyptian Coffin Texts* (3 cilt), Aris ve Phillips 1973, 1977, 1987. Horus'un Seth'i yok edişini anlatan Edfu Draması için: H. W. Fairman, *The Triumph of Horus*, Batsford 1974. Krallık miti üzerine kapsamlı gözlem için: J. Gwyn-Griffiths, *Plutarch's De Iside et Osiride*, University of Wales 1970. Kozmoloji ve krallık üzerine aydınlatıcı tartışmalar için: J. R. Allen, *Genesis in Egypt-The Philosophy of Ancient Egyptian Crea-*

tion Accounts, Yale University, 1988 ve H. Frankfort, *Kingship and the Gods-A study of Near Eastern religion as the integration of society and nature*, University of Chicago Press, 1948. Güneş kültleri hakkında çarpıcı analizler sunan iki kaynak: S. Quirke, *The Cult of Ra: sun worship in ancient Egypt*, Thames ve Hudson, 2001 ve J. Assman, *Egyptian Solar Religion in the New Kingdom: Re, Amun and the chrisis of polytheism*, Kegan Paul International, 1995. Büyü gücünün üstün temsilcisi İsis hakkındaki çalışma, araştırmalar ve derlemeler için faydalı bir kaynak: J.F. Bourghouts, *Ancient Egyptian Magical Texts*, E. J. Brill 1978.

Mısır'ın yeraltı dünyasıyla ilgili zengin tasvirler ve çizimler içeren çeviriler için: A. Piankoff, *The Tomb of Ramesses VI* (2 cilt), Pantheon Books, 1954. Kraliyet erkânı için ölümden sonrasının karmaşıklığını en iyi şekilde anlatan kaynak: E. Hornung, *The Ancient Egyptian Books of the Afterlife*, Cornell University Press, 1999. Görsel anlamda bu kaynağı pekiştiren Teb kraliyet nekropolü üzerine yapılan araştırmayı kapsayan E.Hornung, *Tal der Konige-die Ruhestatte der Pharaonen*, Artemis 1988. Kraliyet ailesi dışında kalanlar için yaşam sonrası için: R. O. Faulkner, (ed: C.A.R. Andrews), *The Ancient Egyptian Book of the Dead*, British Museum Publications, 1989. Kutsallaştırılmış ya da efsaneler dünyasına girmiş bazı dikkate değer kişiler için: D. Wildung, *Egyptian Saints-Deification in Pharaonic Egypt*, New York University Press, 1977 ya da daha özenli ve bilimsel eseri olan *İmhotep und Amenhotep*, Munich, 1977.

Son olarak, hiçbir uygarlığın inançlarını görsel olarak Antik Mısırlılar kadar belgelemediğini söylememiz gerekir. Bu kitapta yer alan bazı mitler ve ilahî varlıkları tasvir eden resimler için: E. Otto, *Egyptian Art the Cults of Osiris and Amun*, Thames and Hudson, 1968, ve E. Brunner-Traut, (et al.) *Osiris Kreuz und Halbmond*, Philipp von Zabern, Muin zam Rhein 1984.

Dizin

- I. Ramses, 25, 26, 35
I. Senusret, 34, 60
I. Seti, 49, 73, 77, 81, 82
I. Tutmose, 108
II. Amenhotep, 25, 81
II. Ramses, 36, 124, 125
II. Senusret, 10
III. Amenemhat, 60
III. Amenhotep, 40, 41, 102
III. Senusret, 49
III. Tutmose, 36, 81
IX. Ptolemaios, 57
IV. Ramses, 10, 89
IV. Tutmose, 41, 108
VI. Ramses, 20, 80, 81, 82
Abidos, 18, 46, 47, 49, 53
Aken, 94
Aker, 83, 89
Akhenaton, 18, 34, 72
Akrep Kral, 48
Amaunet, 30
Am-Duat Kitabı, 81, 82, 87
Amenemhab, 104
Amenhotep, 42, 128
Amenmose Dikilitaşı, 47, 49
Amon, 14, 29-30, 32, 33, 34, 35, 36,
40-42, 73, 105, 106, 108-109
Anat, 52, 108
Anhur, 53
Anka, 22, 23, 24
Anubis, 12, 62, 119, 120, 121, 122,
123, 124, 125
Apophis, 8, 53, 84, 85, 92, 93, 94, 95
Astarte, 52, 106
Asvan, 37, 49, 76, 93, 115, 116
Aton, 18, 32, 72
Atum, 15, 16, 17, 18, 20, 22, 25, 26,
30, 70, 91, 92, 94
Baba, 52
Bakhtan, 108, 109
Bakhu, 81
Banebdjedet, 103
Bata, 119-124
Baufre, 112
Bentresh, Prenses, 108, 109
Biblos, 62
Bremner-Rhind Papirüsü, 12, 17
Büyük İskender, 31, 40
Büyüklü Ada, 115, 116, 117, 118
Chester Beatty I Papirüsü, 46, 57
Deyr ül-Bahri, 14, 40, 103, 119
Deyr ül-Medine, 16, 25, 72, 85, 103
Dendera, 103
Djadja-em-ankh, 112, 113
Djedi, 113, 114
Djedu (Busiris), 47

Djeheuty, 104-105
Djeheuty-em-hab, 108
Duat, 50, 81, 82, 88, 89, 90, 93, 95, 96
Edfu, 14, 57, 59, 127
El-Amarna, 32
El-Aşmuneyn, 28, 29
Ennead, 18, 19, 20, 26, 30, 36, 122
Esna, 14, 38, 39, 40
Fil Adası, 38, 106
Frankfort, Henri, 29
Geb, 18, 19, 20, 46, 48, 60, 61, 62, 95
Güneş Tapınağı, 24
Hapi, 37
Harper'in Şarkısı, 101
Hathor, 41, 52, 55, 63, 75, 103
Hatşepsut, Kraliçe, 36, 40, 103, 119
Hatti Prensesi, 106
Hauhet, 30
Heh, 30
Heka, 91
Hekataios, 61
Heliopolis, 9, 11, 14, 15, 16, 18, 20,
22, 23, 25, 26, 29, 30, 36, 37, 46,
51, 76, 91, 99, 101, 114
Herakleopolis, 49
Hereret, 92
Hermopolis, 11, 14, 28, 29, 30, 31,
35, 37
Herodot, 9, 14, 22, 23
Hesiodos, 39
Hititler, 106
Homeros, 34
Hordedef, Prens, 113, 115
Horemheb, 81
Horus, 12, 23, 29, 40, 45, 47-62, 65,
66, 67, 69, 70, 82, 86, 89, 93, 94,
95, 127
İkhernofret Dikilitaşı, 45
İmhotep, 99, 101, 102, 103, 128
İnena, 119

İntef, 101
İsis, 6, 9, 15, 18, 20, 45, 46, 47, 49, 50,
51, 53, 54, 55, 57, 58, 61, 62, 63,
65, 66, 67, 68, 69, 70, 83, 128
Jumilhac Papirüsü, 120
Karnak, 18, 34, 36, 73, 102, 106, 107
Kauket, 30
Kek, 30
Khepri, 25, 70, 82, 83, 84, 86, 95, 96
Khereduankh, 103
Khnum, 37, 38, 39, 40, 41, 122
Khonsu, 107, 109
Khufu, Kral, 101, 112, 113, 114
Kızıldeniz, 23, 116, 118, 119
Krallar Vadisi, 10, 20, 22, 73, 79, 88
Kristensen, 84
Kutsal İnek Kitabesi, 73-74
Luksor, 14, 40
Maat, 47, 71, 72, 106, 107
Maat-nefru-Ra, 106, 107
Mağaralar Kitabı, 82, 88
Manetho, 61, 74
Manu, 81
Medinet Habu, 36, 124
Memfis, 9, 11-13, 22, 25-29, 46, 59,
60, 83, 102, 113
Meretseger, 72, 79
Meskenet, 42
Metternich, 66, 67
Mut-em-wiya, Kraliçe, 41-42
Naharin, 108
Nakada, 47
Nakht-Amon, 85
Naunet, 30
Neferabu, 72
Nefertum, 22
Nefru-Ra, Kraliçe, 108
Neftis, 18, 20, 46, 49, 62, 83
Neith, 41, 52, 56
Nemty, 53, 54

- Nil Nehri, 9, 15, 37, 49, 60, 62, 66,
 70, 71, 86, 93, 106, 115, 119
 Nu, 14, 15, 20, 22, 26, 29, 30, 47, 75,
 95
 Nut, 18, 19, 20, 29, 46, 47, 62, 77, 87,
 90
 Nübye, 12, 106, 115, 116, 125
 Ogdoad, 28, 29, 30, 31, 35, 36
 Osiris, 12, 15, 18, 20, 31, 45-52, 54,
 56, 60-63, 66, 82, 83, 84, 86, 87,
 89, 90, 93-97, 127, 128
 Ölüler Kitabı, 18, 22, 96
 Ömer Hayyam, 28, 40
 Petosiris, 31
 Philae, 68
 Piramit Metinleri, 11, 14, 16, 19, 22,
 23, 25, 45
 Plutarkhos, 37, 46, 61
 Psherenptah, 103
 Ptah, 9, 12, 13, 25, 26, 28, 36, 47, 72,
 73, 102, 103
 Ptahhotep, 111
 Punt, 118
 Ra, 16, 19, 25, 32, 36, 47, 51, 52, 53,
 54, 55, 56, 57, 70, 73, 75, 76, 77,
 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89,
 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 105, 108,
 109, 114, 121, 122, 123, 128
 Ra'nın Gözü, 75
 Ra-Horakhti, 16, 19, 25, 121, 122,
 123
 Ramses Tapınağı Drama Papirüsü,
 46, 60
 Rekhmire, 118, 119
 Renpet-nefret, 103
 Reshep, 52
 Roberts, David, 68
 Rosetau, 46
 Sais, 56
 Sakhmet, 75, 93
 Sakkara, 11, 91, 99, 102
 Sanduka Metinleri, 12, 15, 26, 29
 Sekhemkhet, Kral, 101
 Serket, 41, 85, 95
 Seth, 16, 18, 20, 45, 46, 47, 48, 49, 50,
 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60,
 61, 62, 66, 93, 94, 106, 127
 Sethe, Kurt, 29, 35
 Sia, 91
 Sit-Hathor-Yunet, 10
 Sneferu, Kral, 112, 113
 Soane, 81
 Sokar, 49, 83, 87
 Su, 57, 58, 60, 87, 97, 112
 Şu, 17, 18, 19, 29, 51
 Ta-tenen, 26, 36, 60
 Taimhotep, 103
 Tanis, 34, 62
 Teb, 9, 24, 29, 30, 34, 35, 36, 37, 40,
 42, 60, 75, 79, 85, 102, 103, 104,
 108, 109, 118, 119, 124, 128
 Tefnut, 17, 18, 19
 Toth, 55
 Tuna el-Gebel, 31
 Turin, 46, 69, 72, 74, 125
 Tutankhamon, 73, 79
 Typhon, 62, 63
 Vali Harkhuf, 116
 Wenis, Kral, 11
 Wernes, 82, 87
 Westcar Papirüsü, 111
 Yafa, 105
 Zoser, 91, 99, 101

Mısır Mitleri

George Hart

Antik Mısır mitolojisinin zengin panoraması, mezarlardaki çizimler, tapınak kitabeleri ve papirüsler aracılığıyla günümüze ulaşmışlardır. Mısır Mitleri; Heliopolis, Memfis ve Hermopolis yaratılış efsaneleri ile başlamakta ve Mısırlıların Dünya'nın başlangıcını açıklayabilmek için oluşturdukları düşünsel yapıyı tasvir etmektedir. Kitapta yer alan mitler, Osiris'in öldürülmesi ve Horus'un intikamı, İsis ve yedi akrep gibi tanrılar hakkındaki hikâyelerden; Kazazede Denizci ve Büyülü Ada gibi masallara kadar çok çeşitli konulara uzanmaktadır. Bu enfes ve eğlenceli hikâyeler sayesinde, Eski Mısırlıların inançları ve imgelemleri hakkında tam bir fikir sahibi olabileceğiz.

